

Šatrijos Ragana Sename dvare

Akles Vergänaliche
Ist nur ein Gleichnis.
Geté

Raudoniems saulėlydžiams begęstant, baltų rožių sidabrinės akys žiūri į mane pro langą...

Ir nuskyčiau vieną baltą rožę, ir glaudžiu prie žiedo karštą kaktą... Motin mano! ar ne tavo rankos — baltos, meilios, kvapios ir švelnutės — taip mane meilingai glamonėja?

Ar ne tavo tai rankelės brangios?

Ašaroms apsirasojo žiedas...

O pro langą sidabrinės akys žiūri vis. Ir jų kvapo bangos audžia seną seną aukso sapną.

* * *

Už miškų, už upių, tarp daubų ir kalvų stovi seno dvaro medinis rūmas. Ne aukštas, bet ilgas ir platus, su dideliu prieangiu, ant baltų stiebų rymančiu, pilnas meilių kampelių, jaukus ir šiltas, ištikimas visų mūsų džiaugsmų ir liūdesių savo prieglobstin priėmėjas. Prieš jį didelis miegūstas tvenkinys paslaptینگomis gelmėmis, vakarais mėnesio ir žvaigždžių auksinamas, ir įsigiedojęs, įsikvepėjęs, įsisvajojęs sodnas.

Meilingai glaudžia sodnas prie plačios krūtinės tvenkinį ir rūmą — ištikimu savo draugu — ir šnibžda jiedviem kažkokias nepabaigiamas pasakas, kažkokias bylas slėpiningas, ilgas, amžinas godas. O tuodu klauso — tylūs ir susimąstę.

Yra sodne mažas pussalėlis, į tvenkinį įsikišęs, spirėjų žydinčių krūmų uždengtas, visas gėlėmis apibertas. Ant jo kranto auga gluosnis, kurio stuobrys, matyti, kitąsyk nukirstas, išleido tris naujus stuobrelius ir sudarė tarsi fotelį, kuriame labai patogiai galima sėdėti atsilošus. Kana kados radova tą kampelį su mamate. Mamatė išpjovė ant vieno stuobrelio mano raidę ir tarė:

— Dabar čia bus tavo fotelis, Irusia, o kai čia sėdėsi, atmink mamatę, ir vien geros ir gražios mintys teateinie į tavo galvelę.

Šį pavasarį dažnai sėdžiu gluosnio fotelyje, nes ruošiu dovanėlę mamatės vardinėms. Žiemą pramokau išsiuvinėti ir užsigeidžiau pirmąjį savo darbo vaisių jai paaukoti. Už savo pinigų nupirkau reikiamos medžiagos, ir štai, pasislėpus fotelyje, kad mamatė nepamatytų, siuvu staltiesėlę spintelei pas jos lovą. Pasirinkau šią dovaną, ne kitokią, giliai viską apgalvojusi. Vakare, mažiau, kai mamatė paskaičius norės užgesinti žvakę, jos paskutinis žvilgesys puls ant mano staltiesėlės, ir ji užmigs, apie mane mąstydamą... O rytą pirmutinis daiktas, jos žiūrimas, yra laikrodis ant spintelės... Ir čia vėl turės mane atsiminti.

Viršum mano galvos gieda ir čiulba paukšteliai; toli, antrame tvenkinio krante, kalena gandas; ties mano kojomis mėlynuoja dangaus ašarėlių giria, stebėdamos savo atvaizdu tvenkinio veidrodyje. Kažkoks saldus, tarsi medaus kvapas kutena man nosį, bet nepaisau nieko ir vis tik siuvu kuo uoliausiai. Taip man saldu, linksma mąstant, kaip nudžiugs mamatė, ši mano darbelį pamačius. Ir didžiudamosi žiūriu į savo veikalą — iš tikrųjų menką ir ydingą, bet mano akyse labai gražų. O paskui atsimenu mamatės norą, kad, man čia sėdint, tik geros mintys teateitų į galvą, ir mąstau, kad juk negali būti minčių, geresnių už tą, kaip patiekti džiaugsmo savo mamatei.

— Irusia!

Krūptelėjau, išgirdusi mamatės balsą. Greit sudėjus darbą, paslėpiau jį už krūmų ir nubėgau.

Įėjus į taką, einantį nuo alėjos, pamačiau antrame jo gale mamatę. Ėjo man priešais, vedama už rankos mano mažesnįjį broliuką. Neturėjo užsidėjusi skrybėlės, tik su baltu skėteliu dengęs galvą nuo saulės. Jai taip einant, visai saulės spindulių apibertai, šviesus, melsvai pilkas rūbas, apsiaučias jos gražų, laibą stuomenį, buvo panašus į saulės nušviestą debesėlį. Skėtelio paūksmėje juodavo ant galvos storų kasų vainikas, o iš blankaus veido liūdnai ir meiliai žiūrėjo juodos didžiulės akys iš po antakių lyg kregždės sparnai. Mažas Jonelis šalia jos su savo balta eilute, neseniai pakeitusia jupele, ir didele skrybėle atrodė kaip išlindęs iš krūmų pasakos nykštukas.

— Esu, mamate! — sušukau pribėgus ir liemenį jai apkabinus.

O ji, su rankele mano veidą glostydamą, paklausė:

— Savo fotelyje sėdėjai, Irusia? O ką ten dirbai?

Per jos lūpas pralėkė lengvutė šypsena, o man dingtelėjo, ar tik ji kažko nenumanė. Nelaukdama mano atsakymo, tarė:

— Eisim pažiūrėti, ar nepražydo jau mūsų rožės.

Nuėjome pirma prie vadinamųjų mano rožių — dviejų senų, aukštų — sulig mamate — kerų, kažin kieno ir kažin kada pasodintų. Buvo juodu pilnu baltuojančių pumpurų, bet žiedo dar neradome nė vieno.

— Tavo seneliai vis daugiau aptingsta, — tarė mamatė. — Einame pas manusius.

Perėję per tiltelį, atsidūrėme kitoje sodno pusėje. Ten, ant aukšto tvenkinio kranto, buvo maža dirvelė, pilna jaunų rožių kerelių, pačios mamatės neseniai padiegtų. Ant visų baltavo gražūs, dideli žiedai švelniais lyg šilkai ir baltais lyg sniegas lapeliais, pačiame viduryje vos paraudusiais. Ir rodė, kad po tuo raudonumu slepiasi rožių siela.

Mamatė ėjo nuo vieno kerelio prie kito, lytėjo rožes savo plonais piršteliais ir pasilenkus traukė jų nuostabų kvapą.

— Žinai, Irute, tas meilus kvapas — tai rožių kalba. Ir ta savo kalba pasakoja jos apie tokias grožybes, kokių niekadros nėra mačiusios žmonių akys, apie tokius balsus, kokių niekadros nėra girdėjusios žmonių ausys, ir apie tokią laimę, kokios niekadros nėra patyrusios žmonių širdys.

O aš pamaščiau, kad vis dėlto žmonės daug laimės patiria. Štai puikios, kvapios rožės, štai brangioji mamatė ir mylimasis brolelis, ten, anapus tvenkinio, graži staltiesėlė, ir netrukus bus mamatės vardinės, ir bus daug svečių, ir kremas, ir taip gražu visur, ir saulė taip puikiai šviečia ir šildo.

— Mamate, — tariau, — o mano širdis yra labai laiminga. Taip visur gražu, taip puikiai žydi tos rožės!

Mamatė jau ne į rožes žiūrėjo, bet kažkur tolybėn, pro tamsias pušis, augančias sodno gale, tarsi ieškodama tų gražybių, kurių nėra regėjusios žmonių akys. Išgirdus mano žodžius, ji lyg prisiversdama atitraukė žvilgesį nuo tų tolybių ir pažiūrėjo į mane, liūdnai šyptelėjo ir tarė:

— Trumpai težydi rožės, Irute!

Ir, papurtinus galvą, tarytum norėdama nusikratyti liūdnas mintis, ėmė skinti rožes ir dėti į puokštę.

— Nunešime bukietą tėveliui, — tarė.

Išrinkus puikiausią rožę, pasistiepusi įsegiau ją mamatei į kasų vainiką ant kaktos ir gėrėjaus, kad ant juodų plaukų ji atrodė lyg sidabrinė žvaigždė. Ir ūmai pamačiau, kad tarp mamatės ir baltų rožių yra kažkokio panašumo...

Ir tariau:

— Mamate, rožės į tave panėši.

— Kuo, Irute?

— Tokios jos meilios meilios ir taip liūdnai žiūri, kaip ir tu.

* * *

Tēvelis sēdējo prieangyje, o prieš jį stovėjo du mūsų kaimynu ūkininku su kepurėmis rankose, guviai besikalbėdami. Tēvelis, pauostęs rožes ir prisisegęs vieną prie savo balto švarko atvarto, tarė mamatei:

— Gerai, kad atėjai, Marinia. Pataikinai kaip tik į teismą. Spūdis su Rimeika besibylinėdami atėjo net pas mane. Padėsi man juodu nuteisti.

Spūdis priėjo prie mamatės ir, bučiuodamas jai ranką, tarė:

— Puoniteli, jo mylestieni, juk tur būti unt svieta teisybi.

— Del buvimo kur nebus. Tik bėda, kad tu nuori, kad ta teisybi vis tava būtų, — atsakė Rimeika, iš eilės mamatės ranką bučiuodamas.

— Jei abudu kalbėsite, tai ponia nieko nesupras, — tarė tēvelis. — Spūdi, tu pirma papasakok viską, kaip buvo.

— Pasakysu, puoneli, tikrą tijsą, kaip buva. Tasgaties, aš jau numaniau muna biteles žadunt spijsti, jau kelinta dijna vis veizu bejoudoujanti kap kepuris ont aule. Vis lioubam pasergieti: ar aš, munuoji, ar duktie priėję paveizam. Vo vakar, tasgaties, išejom visi miešlų vežti. Aš ir sakau sava Igniukou: „Igنيuk, — sakau, — tu, vakali, pridabuok biteles, pasistatyk viedrą vundens, pasiimk krapylą, ir kap tik ims spijsti, pašlakstyk gera — anuos ir susimes čia pat, vo tou tarpu dousi mun žini atbiegįs”. Tat vežam mas, tasgaties, tus miešlus, jau pijta nebetuoli, atvežiau vežimą, vertu, čia munuoji su Domici kapsta — tik staigu Domici ir saka: „Papuneli, — saka, — veiziek, bene biteles lek.” Paveizieju — tikra: atjoudou, atūž spijtlius kap tik nu mūsų vyšny. „Vo Jerguteliau, — saka munuoji, — tat jau mūsų biteles bus išspijtusias? Tat tas Igنيuks, biaurybi, nepridabuoje!” Kų čia bedarysi, tasgaties? Suturėti — nesuturėsi, aukšta lek, gintis, viskų metus — viel nier kap. Stovam tik ir veizam, kur čia anuos lieks. Tik matom, pasisuka statia unt Rimeike, statia unt tuo kleva, kur įstate inkilą. Aprimau. Na tat, misliju, nier kuo čia skubieti, vis tiek jau žinau, kame anuos yr, pats sava akimis matiau. Vo munuoji ir saka: „Tat ir čiestis tuo Rimeike! Kų tik įkieli inkilą, jau bitis ir įsimeti. Ale tu, Juzeli, — saka, — eik tučtujú pri anuo, paskou nebnories beatidouti.” — „Juk kataliks, juk ne žyds”, — sakau. Tujau, tasgaties, parejuom numij pijtų, einu į suodną — nebesų kepuris. Na, tat jau tikra mūsų bičių būta. Dar įkibau į Ignį: „Ak tu, pijmenc šmuote, — sakau, — kam bitis išlakina!” — „Je, — saka, — tik biškiuką buvau pabiegįs.” Greituoju pavalgiau pijtus, nie puokaičia negulįs, biegu pri Rimeike. „Susiedeli, — sakau, — į tamstas inkilą muna biteles susimeti.” — „Nematiau”, — saka. „Eikiau paveizieti”, — sakau. Nuejuom. Beūžiunčes, belakstunčes bitis aplink inkilą. „Na, tat kap dabar būs, — sakau, — aš nuoru sava biteles atsiimti.” — „Kur ne! — saka. — Muna inkilas, muna ir bitis. Vo iš kur žina, kad tava? Juk nesigynia.” — „Kad ir nesigyniau, — sakau, — ale žinau, tasgaties, pats sava akimis matiau, kad čia nulieki.” „Vo galų gale, — saka, — ar tava, ar ne tava, mun nerūp, muna inkils, muna ir bitis.” Ir nedoud. „Tai, — sakau, — eikiau pri puona, lai mudu apsūdija. Kijno čia dabar, tasgaties, teisybi ir kap čia dabar vedum būs. Pats sava akimis matiau, kad muna bitis...

— Gerai, — pertraukė tēvelis, — jau viską pasakei. Dabar tu, Rimeika, ką pakalbėsi?

— Kų aš bekalbiesu, puoneli, — tarė Rimeika. — Aš tijk tesakau: kijno inkils, tuo ir bitis. Tat jau žinuoms daikts.

— Kad nežinuotume, kijnuo įsimete, tai tebūnij tava, vo dabar, tasgaties, juk aš pats sava akimis matiau, tučtujú atėjau paskou.

— Je! lauki būdams pamatia lekunt, vo gal ne tava buva. Vo unt gala, ar tava, ar ne tava — tijk tuo. Tai kam tus inkilus žmonis statytų, kad reiktų atidouti bitis? Mat, aš jau čia stuoruojuos, vargstu, įkelu, lauku, kada čia mun puondzijvs biteles atspijsdins — pondzijvs biteles atspijsdina, vo čia dabar saka: atidouk, muna! A kad tu nesulauktumia! Neturu nie vijna kelma, nie liekarstuoms medaus lašele. Munuoji saka: „Įkelk inkilą į klevą, gal būs mūsų čiestis. Veiziek, Spūdis kijk medaus prikuop.” Padirbau inkilą ir apsižadiejau: jeigu

puondzijvs dous biteles, kitą rudenį vaška žvakę šventa Untuona altuoriou nulijisu. Utarnike įkieliau, vo vakar, tat jau petnyčiuo, jau ir besunčes bitis. Pondzijvs jau tikra stebuklinga priiemi muna apžadą — vo tas, mat, saka: atidouk bitis! Sakyk, poniteli, kap aš galiu atidouoti, kad mun pats puondzijvs davi?

Mamatė šypsodama tarė:

— Juk yra toks paprotys: jei į kieno inkilą susimes spiečius ir atsiras jo savininkas, tai tuodu žmogu turi bičiuliauti. Padarykite taip ir judu.

— Ne, kam aš dabar, tasgaties, dousu anam pusį medaus, kad tat muna bitis! — tarė Spūdis, matyti, labai nepatenkintas mamatės ištara.

— Puoniteli, vo kam aš turu išsižadieti pusis medaus, kad mun švents Untuonc atspijisdina bitis? — pasakė Rimeika įsikasčiavęs. — Juk unc jau ir tap tur bičių, vo aš ne.

— Kaip sau norite, — tarė vėl mamatė, — aš negaliu kitaip teisti. Turit bičiuliauti, ir gana.

— Vis tijk, unc tuoms biteliems nepasidžiaugs, — atsiliepė Spūdis piktai. — Žinuosu aš, ką daryti!

— Vo aš žinuosu, kap ginti sava bitis, — atsakė paraudęs Rimeika.

— Nebijuok, žinau aš kelį ir į sūdą. Ne aš būsu, jei sūds neprisūdys tau sugrunžinti mun tų spijtlių.

— Douk po sūda! Matysma, kynuo čia būs teisybi.

Ir abudu ėmė pūstis kaip tie gaidžiai, besirengdami šokti ant kits kito.

— Vyrai, dėl tokių niekų... — tarė nedrąsiai mamatė.

O tėvelis, jau suerzintas, pasakė smarkiai:

— Kaip tat! Eikite į teismą. Tai bent būsite išmintingi gaspadoriai. Prasibylinėsite dešimtį kartų tiek, kiek kaštuoja tas spiečius. Ak jūs, kvailiai, kvailiai! Už tą jūsų godumą reiktų su judviem pasielgti kaip su vaikais, susipešusiais dėl menko žaislelio: atimti visai, kad nebūtų nei vienam, nei kitam.

— Verčiau lai nebūn nie vijnam, kap kad unc neteisinga muna bitis užgruobtu, — tarė Spūdis.

— Bet tuščia jūs! Tuo savo godumu jau man įkyrėjote, — kalbėjo toliau tėvelis, — ir padarysiu kaip tik priešingai. Tegu Rimeika laikosi tą sugautąjį spiečių — juk neturėjo nė vieno, — o tau, Spūdi, aš duosiu kitą. Šiandien kaip tik ir mano vienas avilys išspietė.

— Bene juokouji puonelis, — tarė Spūdis, krapštydamasis pakaušį.

— Je, juokausiu aš čia dabar su tokiais goduoliais! Eik į sodną, ten pas bityną, ūksmėje, rasi rėtį su spiečium. Imk ir neškis. Ir kad man daugiau nebesibartumėt. Tai toks mano teismas. Ar dabar sutinkate?

Rimeika pirmas šypsodamas priėjo prie tėvelio ir, bučiuodamas ranką, tarė:

— Kur nesutiksi, puoneli! Nenoriejau atidouoti bičių ir nedousu. Vo del tų barnių, kuo dabar besibarsi, kad abudu gavuom po spijtlių.

O Spūdis atsiliepė:

— Žinuoms, tasgaties. Diekou, puoneli. Vis tijk, kap kad sava biteles būčiau atsiieimjis. Lai būn dijvui unt garbies, lai unc laikuos tas bitis.

Atsisveikinę abudu išėjo. Ir tuojau priėjo mus jų žodžiai:

— Na, Rimeika, — sakė Spūdis, — ne aš būsu, tasgaties, je kitą vasarą nesugausu spijtliaus. Matysma, kokį teisybę tumet beskelbsi.

— Na, tai viel eisma pri puona, kad viel mudu nusūdytu, — atsakė Rimeika.

Mamatė, balsu juokdamos, tarė:

— Esi ideališkas teisėjas, Liudvikai. Be galo man patinka ta tavo sąmojinga ištara. Tik vis dėlto gaila, kad nepavyko priversti judviejų pasielgti teisingai ir sulig tradicija.

— Matai, Marina, lengviau sugalvoti sąmojingą ištarą, negu priversti chamą prie teisybės.

* * *

— Paimk Nika, Irute, ir nuneškit bobutei lauktuvių, — pasakė mamatė, duodama pilną visko pridėtą pintinėle.

Pašokau per mastą nuo žemės iš to džiaugsmo.

— Ar galima pasiklausti pasakų, mamate?

— Galima, vienos.

— Bet jei trumpa, tai dviejų — ar taip, mamate?

— Ką gi darysi su tokiu pasakų maišeliu, — nusijuokė mamatė. — Teesie dviejų.

Eiti pas bobutę — kaip tai miela! Ne tik dėl to, kad ji moka gražių pasakų, bet ir dėl to, kad ten viskas taip keista, taip nematyta, taip kitoniška, negu aplink mane. Rodos man, kad nuėjus ten įžengiu į pasakų šalį. Gyvena bobutė sename mūro name, kuriame kitąsyk buvo bravoras, mažame kambarėlyje su vienu giliai įleistu langu, mažomis, saulės nudažytais rutelėmis. Kambarėlio sienos laikraščiais išlipytos, asla švariai iššluota, visados žaliais ajeriais išbarstyta. Tur būt, nuo tų ajerų ir nuo ryšulių žolių, prikabinėtų palubėse, visas kambarėlis pilnas kažkokio meilaus, ypatingo kvapo. Tiesiog kvepia pasaka. Įėjus tenai ir tai keistai atmosferai mane apipūtus, rodos man visados, kad jau pasakos neklausau, bet pati „pasaką darau“. Rodos, kad visi daiktai bobutės kambarėlyje kažką mąsto, kažką žino, kas kitiems uždengta; kad kiekvienas jų gyvena savotišku gyvenimu, pilnu slėpinių. Štai pasienyje sena, vargi lova, aukštai patalais išklota ir margai užtiesta, štai ties langu staliukas, o viršum jo būrys paukštelių, judančių vėjui pro langą dvelktelėjus. Paukšteliai gudriai padirbti iš tuščių kiaušinių, turi margo ir auksinio popierio sparnelius ir uodegas ir kabo ant ilgų siūlų. Pačiame viduryje didžiausias žąsies kiaušinis, lyg viso to būrelio motina, aplinkui mažesni, o jų tarpe du visai mažyčiai, tur būt, balandžio kiaušinėliu. Toliau žalia, didelė skrynčia, margomis gėlėmis ir žvaigždėmis išrašyta — gražiausias bobutės salono baldas. Rodos man visados, kad toje skrynioje turi būti puikių puikių daiktų, neregėtų ir negirdėtų, kaip pasakoje. Paklausiau syki neiškentus, ką bobutė joje slepianti. Bet ji atsakė — tą mažumą šiokių tokių skurlių, kur turėjusi, atidavusi dukterims, o dabar jau beveik visai nieko nebelikę. Ir šypsodama atvožia skryniją, kad pamatyčiau jos visus turtus. Tiesa, skrynčia buvo apytuštė, nė vienos mano svajojamos gražybės. Gražiausias visų esamųjų ten daiktų buvo balto muslino kepurė, dailiai pasiūta mamatės bobutei dovanų; uždengta su popieriu, stovėjo ji padėta viename skrynios kampe kartu su žičkine priejuoste ir senovės kikliku — įkapėms. Trobos kerčioje riogsojo didelis žalių koklių pečius, o prie pečiaus visados sėdi bobutė verpdama. Labai švariai apsivilkusi, galvą baltu raiščiu apsimuturusi, aukšta, liesa, sauso veido, stambiais klasiškais brėžiais, atrodo lyg kokia rimta ir žiauri Romos matrona. Bet meili šypsena, rodanti sveikus, baltus kaip jaunos mergelės dantis, minkština tą žiaurumą. Turėdama nesveikas kojas, ji negali dirbti lauko darbų ir verpia net ir vasarą, šiltomis dienomis pasistačius ratelį savo kambarėlio palangėje, tarp rūtų eželių. Pas mus teateina vieną kartą per metus, didžiajame šeštadienyje, ir, atsisėdusi virtuvėje ant žemos kėdelės, tarp pilnų grietinės puodų, suka kastinį. Labai mėgstu žiūrėti, kaip ji, pasistačius puodą tarp kelių, čia suka, čia šildo, čia aušina, čia prideda, čia atima — vis taip rimtai ir oriai, tartum kokias iškilmingas apeigas laikydama. Kadangi kastinį tevalgau kartą per metus, Velykų laiku, ir visados bobutės sukta, tai rodos man, kad tai nėra paprastas valgis, bet kažkoks šventas maistas, kurio tiekti tik viena bobutė teturi galės.

Atidavus lauktuves ir išklausius bobutės dėkojimus, klausiu:

— Kodėl pati niekad neateini pas mus, bobute?

— Eik, eik, pupeli, kas aš do vijšni puonams! Kuoki nauda iš munis, prastuos buobas? Nie paveizieti, nie pakalbieti. Kad biednas pri turtinga eit, tai ruoduos, kuo prašyti praša. Nenuoru aš lundžiuoti puonams į akis, kad nepamislytų, kad nuoru kuo nuors gauti. Sauguok dijvi! Ir tap par daug viskuo turu iš jų maluonis, visa kuo esu partekus.

— Ar ne nuobodu taip vienai vis būti? Vis tik sėdi ir sėdi prie to pečiaus, — tarė Nika.

— Te, mažileli! Prasta dijvui garbie, kame susirenk keles buobas. Daugiau nieka neišgirsi, kap tik: tas tuoks, tas šiuoks, tas tap padariš, tas šiap padariš. Kam mun tuo reik? Kam aš puoną dijvą pykinsiu sava lijžuviu umžiaus pabaiguo.

— Tai bobutė kalbėk apie ką kita.

— Bepigu, kad mokiečiau. Dabar tamsta, pupeli, tuoki maža bebūdama, jau muokas, kningas skaita, šmuotą gali žinuoti. O mas, prastas buobas, bačkuo užauguses, svieta nemačiuses, kų mas pasakysma? Tik niekus plepam plepiejuses, ir gana. Tad jau aš verčiau vijna pati.

— Bet ar ne liūdna vienai, bobute?

— E, senatvie žmuogus jau nebedraugus. Paseniš, ar nuori, ar nenuori, turi vijns būti. Mata dabar, kad ir aš: turiejau tievelius, vyrą, trejetą vaikų užauginau — vuo kame visi? Vaika kuožnas sava lizdą susikruovi, jau aš anims neberūpu, tieveliai, vyrs senia akeles užmerki. Dijva valia. Puondzijvs juk nieka bluoga nepadara. Gal ir gera, kad tap vijna reik amžių bengti: viskų sau žmuogus apmislįji, visą sava gyvenimą atmeni, už kuožną grieką gailis. Vo del liūdnuma — nie biškį neliūdna. Verpu sau, puoterelius kalbu, gijdu gijsmes ir ruožunčių už dūšeles. Ir juk, ruoduos, netrumpa gyvenu, vo kap atmįsiu viskų, tai, ruoduos, visi tij meta — kap vijna dijnele. Ir kur, ruoduos, tas muna gyvenims dinga?

— Ar ir tu, bobute, pirma buvai jauna? — klausia Nika.

Bobutė nusijuokė.

— Buvau, pupeli. Ir ne tik jauna, bet ir maža esu buvusi — šit kap judu dabar. Vuo paskou užaugau aukšta, tvirta. Pirma darbininki buvau visami dvari. Kad lioubam išeiti vedu su vyra nabašninku rugių piauti — tai tik lioub visi ir veizieti. Kap dabar muna Kaziuks kad piaun, kad dvi rišieji tur paskou eiti. Tat jau, mat, į tievą. Umžiną atilsį, kų lioub paimti, tų padirbti. Užtat ir buvo mylims senuoje puona, kap dabar Kaziuks kad mūsų puonalia mylims.

Bet aš nelabai domėjaus bobutės biografija.

— Bobutėle, pasaką pasakyk! — pertraukiau.

— Vuo ar numij nepasizges, kad užtruksitau?

— Ne, ne! Mamatė leido pasiklaudyti — jei ilga pasaka — vienos, jei trumpa — dviejų.

— Ta jau pasakysu vijną ilgą.

— Bobutėle, tik kad joje būtų baisių baisių baidyklių! Juo baisiau klausyti, juo mieliau.

Atsisėdome ant suolelio, šalia ratelio, o bobutė, vis verpdama, ėmė pasakoti. Ir prigužė pilna trobelė baisiausių baidyklių: ugniaakių aitvarų, kaukų pikčiurnų, ir gudrių kipšų, ir laumių viliūgių, ir mirusių nekrikštytų vaikų, ir dvasių, kenčiančių savo bausmę girgždančiuose medžiuose. Šiurpuliai ėjo man per nugarą. Žinojau, kad vakare ne tik neisiu į tamsų kambarį, bet ir apšviestame sėdėdama bijosiu žvilgterėti pro atdaras į tamsų kambarį duris, kad neišsinertų kartais iš tamsybių kokia tų pasakų baidyklė. Nepaisydama to, godžiai klausiau. Rodės man, kad bobutė pati yra geroji laumė, ir visi tie aitvarai ir kaukai jai tarnauja. Pabaigus jai, paklausiau:

— Ar esi mačiusi aitvarą, bobute?

— Ne, pupeli. Vyra nabašninkas sakies matįs, bet munij neteka.

— Kaip būtų gerai, kad aitvaras tau pinigų prineštų.

— Saugok dijvi! Kur aš anus diečiau? Juk esu pavalgiusi ir apsidariusi ir turu šiltą trobelę. Nebent mišeliems užpirkti už dūšeles. Bet mun tap ruoduos, kad kam pondzijvs nedaug tedoud, nu tuo nedaug ir terekalaun. Maluonesnes anam tuos vijnas mišeles, kur užperku kasmēt, rublelį beverpdama surinkus. Su aitvaru, pupeli, nenuoriek niekumēt susidieti. Tij pininga tierā geri, kur žmuogus savo rūpesčiu ir darbu įsigije.

Naudodamos šviesiomis vasaros dienomis, mamatė pradėjo man siūti antklodėlę. Pasilenkusi ant staklelių, piešė ji su kreida žvaigždes ir ratelius, o paskui siuvo rūpestingai, savo baltomis rankelėmis švytuodama. Atsisėdus šalia, skaičiau balsu „Iš jaunos našlaitės atsiminimų“. Priskaičius vietą, kurioje vargšė mergelė aprašo, kaip mirė jos motina, skausmas suspaudė man širdį, o akys pasruvo ašaromis. Metus knygą, prisiglaudžiau prie mamatės verkdamas.

Mamatė ramino mane, kad, tiesa, gaila esą tos našlaitės, bet taip verkti nereikia.

Bet aš jau nebe tos našlaitės verkiau. Žaibu šovė man į galvą mintis, kad jei tos našlaitės motina mirė tokia jauna ir palikus mažą dukrelę, tai juk ir mano mamatė gali mirti. Ir ne tik gali, bet ir turi, jei ne dabar, tai kada nors. Juk visi žmonės miršta, juk nuolat girdžiu mirus tai vieną, tai kitą.

— Mamate, kas bus, jei tu taip mirsi, kaip tos našlaitės mama?

— Iš kur tau tokios mintys, Irusia? Juk matai, kad esu visai sveika.

— Taip, dabar gal ne, bet vis tiek kada nors mirsi, kai užaugsiu.

— Žinoma. Kiekvienas žmogus turi mirti. Tai baisu, vaikeli, bet nieko nepadarysi.

— Bet aš nenoriu, kad mirtumei, mamate, — tariu kukčiodama. — Niekados, nė kai užaugsiu! Aš ir užaugus didelė taip pat juk tavęs gailėsiuos. Aš prašysiu pono dievo, kad mirčiau pirmiau už tave, ir už tėvelį, ir už Niką, ir už Jonelį.

Tartum po mano kojomis atsivėrė bedugnė, ir aš turiu į ją įkristi, nes kito kelio nėra. Taip, visi miršta. Tėvelio tėvų jau nebėra, mamatės mamos nebėra — ir mano tėvelių nebebus, o aš pasiliksiu. Baisa ir skausmas draskė mano mažą širdelę, iš akių upeliais tekėjo ašaros, šlapindamos mamatės rūbą.

Tada mamatė, pametus savo darbą, pasisodino mane ant kelių ir ėmė raminti. Sakė, kad aš juk jau mokinusis katekizmo ir turinti atsiminti, jog tiktai žmogaus kūnas temiršta, o siela yra nemiri; kad, apleidus tą savo sumenkusį, paliepusį kūną, ji einanti žvaigždėtai keliais pas dievą. Ir jei ji buvusi gera, tai dievas vedas ją į savo rojus sodnus, kur ji matanti tokių gražybių, kokių niekas žemėje nesą matęs ir nepamatysiąs, kad ir visą pasaulį iškeliautų, ir girdinti tokią puikią muziką, kokios niekas nesą girdėjęs šioje žemėje.

— Ar ten gražiau ir už tave groja, ir už poną Jonavičių? — paklausiau liovus verkusi.

— Žinoma, Irute. Kad ir geriausi viso pasaulio artistai susirinkę imtų groti įvairiausiais instrumentais, ir tai jų muzika nebūtų tokia puiki, kaip anoji dievo sodnuose. O sielos vaikščioja, tų stebuklingų melodijų klausydamos, sutinka savo mylimuosius, anksčiau mirusius, ir laukia tų, kurie dar pasiliko žemėje.

— Ar mūsų sielos, mamate, bus tokios pat, kaip mes? Ar mes galėsime pažinti kits kitą?

— Kaipgi mylinčioji siela nepažins mylimos sielos? Pagalios, juk siela ne visada bus atsiskyrus, juk žinai, kad paskui ji vėl susivienys su kūnu.

— Kaip gera, mamate! Sako, kad sielų negalima esą nė palytėti, kad jos lyg dujos blaškančios ir nykstančios. O aš noriu, kad būtumei ten visa, tokia pat, kaip dabar, mamate, kad galėčiau prisiglausti ir bučiuoti tas baltas rankeles ir kad į mane žiūrėtų tavo akys ir viskas.

— Bus taip, Irusia.

— Aš manau, mamate, kad ten turi būti ir knygų, daug daug, gražių, raudonų, pilnų puikių paveikslėlių?

— Viso ko yra, ko kas geidžia.

— O ar sielos visados bus drauge dievo sodnuose? Iš ten jau niekuomet nereiks persiskirti?

— Niekuomet. Taigi matai, kad nereikia taip verkti ir mirties bijoti. Kai ateis ta skaudžioji valanda, žinosi, kad persiskirsime tik trumpai valandėlei.

— Ar tikrai, mamate?

— Tikrai, Irute. Tik reikia būti gerai, kad ponas dievas į tuos savo sodnus priimtų.

Jau visiškai buvau nurimus. Mano mintys atsitraukė nuo baisių mirties paveikslų ir skrajojo ten, kame taip gražu, kaip niekur žemėje, gražiau negu Šveicarijoje, kur, kaip skačiau, esą mėlynų ežerų ir baltų kalnų. Tačiau vakare, kai sukalbėjome balsu poterius, aš patylomis dar pridėjau: „Pone dieve, duok, kad aš mirčiau pirmiau už mamatę, tėvelį, Niką ir Jonelį.”

„Geriau ten laukti jų, nekaip čia be jų pasilikti”, — nusprendžiau.

Atsigulus į lovę, mintis apie mirtį vėl išsinėrė iš kažkokių sielos gelmių. Stebėtina man pasirodė, kad taip nebranginau mamatės, tiek laiko kasdien praleisdama be jos. O kas gal žinoti, ar ilgai dar teks būti kartu. Ir nutariau, kad, kiek galėdama, nuo jos nesiskirsiu.

* * *

Ryto metą pradėjau vykdyti savo nutarimą, vaikščiodama paskui mamatę visur kaip uodegėlė: mamatė į virtuvę — ir aš į virtuvę; mamatė į daržą — ir aš paskui. Atėjo ligonių, prašančių pagalbos. Lig šiol neturėdavau jokios pretenzijos žiūrėti, kaip mamatė gydo, bet šiandien kaip galėjau persiskirti su ja, kad ir valandai? Ir išprašiau, kad leistų man pabūti ten pat.

Pirma įėjo moteriškė, vedina keliolikos metų mergaitė su žemai užsmaukta ant akių skarele.

— Atvedžiau, poniteli, sava mergikį, — tarė,— gal dousi kuokią ruodą. Pati jau nebnumanau, ką bedaryti su tuoms anuos akims.

Nusmaukė skarelę, ir pasirodė baisios mergaitės akys. Vokai buvo sutinę lyg rutuliai ir paraudonavę, o iš po jų vos težiūrėjo akys, raudonos lyg kraujas.

— Kas jai pasidarė? — klausė mamatė.

— Te, poniteli, vis skundės akimis, pareis vakari numij karvis ganius ir sakys: „Mamuneli, tap mun akys gel.” Biškį buva by parauduses, ir daugiau nieka. Vuo Jasaitieni ir saka: „Tat, — saka, — kirmina; rek, — saka, — anus nutručyti, anij iesti išies akis mergikia, je negydysi. Rek, — saka, — išvirinti tabuokas ir plauti akis, vuo paskou dar pačių tirščių pritverti.” Aš tap ir padariau. Vijną kartą nupluoviau — kad ims gelti, muna mergiki niekur netveras, bliau. Aš pri Jasaitienis. Cioceli, — sakau, — nognia skaušt, bliau muna mergiki. „Tat ir gera, — saka, — tat kirmina tručijas, dar plauk.” Aš dar plauti. Unt naktijs pritvieriau tirščių. Rytmetį veizu — ak tu dijvuleliau myliausis! Kad užputuses akys, kad paraudonavuses, šit, kap dabar. Muni ir išgunstis paiemie. Kur dabar bedingsu, misliju sau, kur bebiegsu, kad ne pri ponitelis. Gal dousi kuokią ruodą. Mamatė beklausydama rankas sugražė.

— Dėl dievo meilės, — sušuko, — kam klausai visokių bobų! Juk reikia šioki toki savo protą turėti! Dabar mergikė gali akla pasilikti visam amžiui. Kodėl bent nenuplovei? Argi galima taip nešvariai laikyti akis!

Mamatė valė, plovė tas vargšes „sukirmėjusias” akis.

— Jasaitieni ruokou, kad negal plauti su vundeniu. Saka, liekarstas nemačysią, — tarė moteriškė, mažumą išsigandusi.

Mamatė ėmė aiškinti higienos taisykles.

— Ar matai bent kiek, mažilėle? — paklausė mergaitės, pabaigus plauti.

— Kap par miglą.

— Juk, rodos, esi iš Kerbedlaukės?

— Nuje, puoniteli, iš Kerbedlaukis, Mažeikieni.

— Klausyk, Mažeikiene. Aš mergikės gydyti neapsiimu, aš ne daktaras. Su akimis nėra juokų. Tat ryto vežk dukrelę pas gydytoją. Vežėk, kad ryto nuvežtumei. Aš siūsiu tyčia paklausti. Apakinsi mergikę, ir bus ubagė visam amžiui.

— Dijvi sauguok nuo tuokiuos nelaimis. Tat mat buobų klausyti. Vešu, puoniteli, vešu rytuo.

Paskui atėjo kita moteriškė taip pat su mergaite, tik daug mažesne už anąją, gražiu, tik išbalusiu veideliu ir didelėmis mėlynomis akimis. Visas jos pakaušis buvo aptekęs šašais, bjauriais, šlapiais, pūliuotais, net koku buvo žiūrėti. Reti, gelsvi plaukeliai, iš priešakio mažumą sudailinti, buvo supinti į dvi plonuti kaseli, tikri pelių uodegėli.

— Pirmų pirmiausia, mano mažyte, — tarė mamatė, apžiūrėjus galvą ir glostydama mergaitės veidelį, — reik nukirpti plaukus. Juk vis tiek jų nebeišsukuosi, o nukirpus greičiau pagysi...

Mergaitė, išgirdusi tai, ūmai ištrūko iš glamonėjančių ją mamatės rankų ir, nutvėrus abiem rankom savo pelių uodegėles, įsispraudė į kambario kerčią ir ėmė verkti.

— Aš nenoru kirpdinti plaukų! — sakė kukčiodama. — Muna kasas! Muna kasas!

— Tylėk, Vuoniki, begėde! — sušuko supykusi motina. — Ir žlėms čia puonia į pat ausis!

Mergaitė aptilo ir, paleidus savo „kasas“, susikišo abi kumšti į akis. Mamatė šypsodama nuėjo pas ją į kerčią ir, vėl glostydama jai veidelį, tarė:

— Klausyk, Onele, na, ko gi čia gailies tokių kasų? Veizėk, kokios plonos, striugos, kaip kokios virvelės. Koks čia gražumas! O kai aš tau nukirpsiu ir galvelę išgydysiu, pamatysi, kokios kasos užaug. Tokios, kaip mano, veizėk!

Ir mamatė pasilenkė, rodydama savo plaukus. Onelė atėmė kumštį nuo vienos akies, paskui nuo antros, žvilgterėjo skersomis į mamatę kartą, paskui antrą, pagalios išplėtė akis ir, ištiesus rankelę, su vienu pirštu palytėjo mamatės kasas.

— Ar dabar duosies kerpama? — paklausė mamatė.

— Dousu...

Paėmė mamatė dideles žirkles, ir bematant kasos nukrito ant žemės. Vėl apsiašarojo Onelės mėlynos akys, bet vargšė sėdėjo tylitelaičiai, ir matyti buvo, kad kaip begalėdama stengėsi suvaldyti savo širdies skausmą. Nuolat tik žiūrėjo į mamatės kasas, tartum tame reginyje semdama jėgų savo nelaimei pakelti.

Pagalios galvelė tapo nukirpta, nuplauta ir ištepta, o į Onelės ranką įkišti keli saldainiai.

— Še, graužk, namo grįždama, kad ne taip būtų liūdna, nelaimingąsias kasas atsiminius.

* * *

Atėjo kryžiaus dienos, ir vėl, kaip kasmet, einame su mamate į mūsų kalnelį. Auga ant jo keli ažuolai ir riogso trys kryžiai, ir taip gražu žiūrėti nuo jo toli toli į visas puses. Išmiegojusi pokaitį, ima rinktis mūsų šeimyna, kumečiai ir kiti apylinkės gyventojai, kurie negavo nueiti rytą į bažnyčią. Moteriškos eina nešinos ir vedinos tyčia tai iškilmei nupraustais vaikais švariai nušluostytomis noselėmis. Visi apsilvėję išėginiais drabužiais, vaikai lygiai tokiais pat, kaip tėvai. Mažos mergelės su ilgais, lig žemės, plačiais sijonėliais, besipainiojančiais joms po kojų, su trumpučiais liemenėliais ir surištais po smakreliu skepečiukais. Berniukai taip pat su ilgomis kelnėmis ir švarkeliais, kiekvienam ant kaklo perkelinis skepečiukas, dailiai sudėtas ir blizgančia saga užsegtas. Rodos, kad tai ne vaikai, bet suaugę juokingi nykštukų žmonės. Tačiau sielos gilumoje mažumą pavydžiu mergelėms, nes kartais trokštu turėti tokį ilgą rūbą, kaip mamatės. Viena ranka įsikibę į motinos sijonus, antros pirštą į burnelę įsikišę, vaikai stingas į mus, plėsdami mėlynas akis, motinoms su mamate besikalbant. Sunkiai lipdama į kalną savo ligos supančiotomis kojomis, ateina ir bobutė su Kazimiero gaspadoriaus vaikais, mylimais mūsų žaidimo draugais, tėvelio pramintais Žvirbliukais dėl jų Žvirblinskių pavardės. Pagaliau atdūlina Domeikienė su vaikais ir su vyru. Vyras neša mažesnįjį, o ji veda didesnįjį — pasipuošusi, grakšti, skaisti, linksma. Ji pirmoji visos apylinkės gražuolė. Tik bėda, kad ir pirmoji tinginė. Visi žino, kad ji pusę dienos gulī lovoje, o antrą pusę taisy parėdus, bastos iš kerčios į kerčią, ir kad visus darbus

dirba vyras ir pasamdyta merga. Dėl to vaikai apleisti ir nudrįkę, troboje netvarka, o ūkis tuščias. Bet Domeikis taip myli savo gražiąją žmonelę, kad jam viskas gera. Dirba kaip du vyru, niekados šaunaus žodelio jai nepasako, tik stengias kaip galėdamas jai įtikti. Jai truputį galvą suskaudus, jis tuojau susirūpinęs bėga pas mamatę vaistų. O kad mamatė juokias tą ligą esant, tur būt, nuo ilgo gulėjimo, jis, mamatei ranką bučiuodamas, sako:

— Kad, poniteli, ana toki delikatin!

Tėvelis suerzintas gėdina jį:

— Ar tau ne gėda, Domeiki! Juk visi juokias iš tavęs. Paėmęs diržą, sudrožk porą kartų skersai, pamatysi, visos ligos žaibais išlakstys, ir ta tavo gražioji taip ims dirbti, kaip ir kitos. Ko belauki?

Į tokį patarimą Domeikis nė sakyti nieko nesako, tik kuo greičiausiai eina namo.

Bet man labai tinka Domeikienė, labiausiai dėl savo gražumo, bet dar ir dėl to, kad tokia linksma ir meili. Kaip tik pamatau ją atėjus pas mamatę, bėgu jos pasižiūrėti. Ateidama pas mamatę su įvairiais reikalais, ji stengias nepasipainioti ant tako tėveliui, nes tėvelis niekados nepraleidžia, jos smarkiai neišbaręs. O mamatė taip pat mėgsta žiūrėti į jos gražų veidą, meiliai su ja pasikalba ir švelniai primena motinos ir žmonos priedermes. Bet tie žodžiai atsimuša nuo jos kaip žirniai nuo sienos. Ji net nesijaučia kalta, sakos dirbanti, kiek sveikata leidžianti, ir linksmi sau juokias, kaip visuomet.

Nusiėmęs kepurę, Kazimieras klaupias prieš kryžių, o paskui jį visi. Ir Kazimieras savo stipriu balsu traukia visų šventųjų litaniją.

„Melskis už mus!” — atsakinėja cypūs moteriški balsai, plonučiai vaikų balseliai ir vyrų balsai, panašūs į širšinių bambėjimą, ir susipynę plaukia banga žemyn į žalius laukus ir margas pievas. Taip malonu, gražu melstis lauke, senų ažuolų ūksmėje! Rodos, čia geriau girdi mus dievas. Rodos, gėlėtomis pievomis vaikščioja Jėzus vaikelis toks, kaip paveiksle, kurs kabo pas mano lovėle: basas, su baltais marškinėliais, šviesiais garbanotais plaukeliais ir didelėmis, išmintingomis akimis, panašiomis į Nikos akis, plačiai išskėtęs rankes, tartum norėdamas priglausti prie širdelės visą pasaulį. Aš žinau: jis nelaužydavo palaužtos lendrės, negesindavo pradėjusios gesti lempelės. Ir jį prikalė prie kryžiaus. Baisiomis, didelėmis vinimis perdūrė jo meilingas rankes ir eiklias kojeles, visados skubėjusias gerai daryti. Štai matau jį prieš save ant didelio, juodo kryžiaus kabantį. Koks baisus kryžius! Juk tiktai su adata įsidurk pirštelį, ir tai kaip baisiai skauda... Skausmas veria man širdį, ir iš akių rieda ašaros. Greit šluostau jas, kad niekas nepamatytų. Paskui atsimenu, ką sakė mamatė, kad kiekvienas negeras darbas esąs vinis, kurią kalame į šventą viešpaties Jėzaus kūną. Ir, baimės bei skausmo paimta, iš visos sielos prisižadau visados visados būti mandagi.

Ir ūmai ateina man į galvą, kaip, kol dar buvau mažesnė, mušdamos į krūtinę poterių pabaigoje, sakydavau: „Bože, bądź miłościw nademną grzeczną” Gailestingai šypsau iš to savo vaikiškumo, dabar jau gerai žinodama, kad nors ir tikrai būčiau mandagių mandagiausia, girtis negražu nei žmonėms, nei ponui dievui.

Po litanijos giedame „Dievas mūsų gelbėtojas”, paskui suplikacijas, o pagalios Kazimieras liepia sukalbėti penkerius poterius į švenčiausias viešpaties Jėzaus žaizdas. Mums nutilus, iš ažuolų viršūnių atsiliepia kitas choras, o kažkur atkalnyje ima iš visos gerklės rėkti gegužė. To akompanimento lydimi, baigiame maldas ir visi skirstomės, skubėdami į darbą. Tik Domeikienė niekur neskuba ir eina pamažu, plepėdama su mamate, kuri padeda bobutei nusileisti nuo kalno. Visą kelią mamatė eina su bobute, o mes su Žvirbliukais siaučiamo, bėgiojame lig pat namų.

* * *

Vis žemiau, vis žemiau leidžia brėkis savo pilką šydą ant pasinėrusios spalvų ir garsų gėryje žemės. Senas rūmas gobias slaptina skraiste ir ima svajoti, pilnas jazmininių kvapų ir

melodijų, sklindančių iš vieno jo kampo. Ten groja mamatė. Atsisėdusi didelės kanapos kertelėje, klausau, žiūrėdama, kaip mamatės rankelės, brėkio pilkume baltais balandėliais švytuodamos, greitai bėginėja po klavišus. Šalia manęs sėdi Nika su savo vežėjo sumeistruota skripkele — paprasta, lėkšta lentelė, išpjauta skripkos pavidalu, su užvyniotais ant sukamųjų pagaliukų siūlais stygų vietoje. Ak, tie sukamieji pagaliukai! Visai kaip tikroje skripkoje. Pasikišęs savo skripką po smakreliu, Nika griežia, braukdamas stygas su smičiumi — vytele, lanku sulenkta ir surišta su siūlais. Skripkos balsas panašus į uodo birbimą. Bet dabar jo visai negirdėti. Griežia Nika, stengdamasis prisitaikinti prie mamatės muzikos: kai mamatė skambina iš reto — ir jis palengva judina savo pirštelius ant „stygų“ ir retai traukia smičių, o kai iš po mamatės rankų ima byrėti greitai pasazai — ir jo piršteliai skubiai laksto, o smičius šokinėti šokinėja.

Kaip puikiai, kaip puikiai groja mamatė! Pagros ką nors liūdna — ir ašaros nejučiomis ima riedėti iš akių, o širdį taip skauda. Pagros linksmai — ir ima noras šokti ir juoktis. Ir kaip ji myli muziką — ji viską užmiršta begrodama. Juk neseniai, kai tėvelio nebuvo namie ir niekas nepertraukė, mamatė grojo ir grojo be galo; Sutemus užžiebiau žvakės ant pianino, ir ji pradėjo groti iš natų, kol žvakės pasibaigė, o pro langus ėmė žiūrėti aušra. Nika su savo skripkele snaudė viename kanapos gale, aš antrame. Mamatė išsigandusi pažadino mudu ir nuvedė gulti.

— Kodėl nepasakėte man, vaikeliai, kad taip vėlu? — prikaišiojo ji mudviem, susirūpinusi ir nusiminusi. — Kodėl nenuėjote patys gulti?

— Norėjom, kad ilgiau skambintumei, taip buvo gražu, — atsakiau.

— Norėjom vis dar klausytis, — pridūrė Nika.

Kokia maloni buvo mudviem ta naktis! Dar niekados, rodos, mamatė taip nuoširdžiai mudviejų nebuvo labai nakčiai bučiavusi, taip rūpestingai apklojusi, tokiais meiliais žodeliais kalbinusi.

Bet retai tegali mamatė taip muzika gėrėtis. Dažniausiai kas nors pertraukia, vos jai groti pradėjus. Ar šeiminingė reikalauja dispozicijų, ar kambarinei reikia kažko pasiklausti, ar, pagalios, ateina tėvelis ir atitraukia mamatę prie kažkokių ūkio klausimų. Tačiau vieną kartą — per mane — mamatė galėjo ilgiau pasėdėti prie pianino. Malonu man, tai atsiminus. Ji grojo, o aš pro langą pamačiau tėvelį skubiai pareinant į namus. Nujaučiau, kad ateis pas mamatę ir pertrauks muziką. Nors labai sunku buvo išdrįsti, nubėgau priešais ir, pabučiavus jam ranką, tariau:

— Tėveli, tegu mamatė dar groja! Ką tik pradėjo. Mamatė taip mėgsta...

Tėvelis pažiūrėjo nustebęs man į akis, paglostė čiuprelę ir nuėjo į savo kambarį, o mamatė dar valandą skambino, nieko netrukdoma. Paskui neiškenčiau nepasigyrysi, ką padariau.

— Niekados nebedaryk taip, Irusia, niekados, — tarė mamatė. — Jei mane myli, turi man padėti eiti savo priedermes, ne kliudyti.

Berods, sako mamatė, kad ne visados galima esą daryti, kas malonu. Bet aš norėčiau, kad mamatei būtų visados malonu ir gera. Ir skaudu man, jei taip nėra. Žinau, kad skaudu ir jai. Matau, kad tuomet jos veide pirmą valandėlę žybtelia apmauda ir atkarumas. Bet žybtelėjus akimirksniu gęsta, ir visai ramiai ir meiliai, kaip paprastai, užvožus pianiną, ji eina, kur jos reikalaujama.

Jau praskambėjo slėpiningas Šumano „Warum“ ir gašus Mocarto menuetas, ir plaukia dabar po kits kito ilgūs Šopeno noktiurnai. Ak, kokie liūdni yra tie noktiurnai! Ak, kaip liūdnei kvepia jazminai! Lyg vainikas ant kažkieno kapo. Ak, kaip baisu, kad visi mirs!

Pabučiavau aksominę Nikos galvelę ir tylitelaičiai nuėjau pas pianiną, norėdama būti arčiau mamatės. Ji kaip tik, pabaigusi noktiurną, padarė pauzę ir sėdėjo susimąsčiusi.

— Mamate, — tariau, — kodėl visados iš pradžių groji „Warum“?

— Nes siela pilna, pilna klausimų... Klausimų, į kuriuos nėra atsakymo.

— Kokių klausimų, mamate?

— Kodėl žmogaus sielos esmė yra ilgesys? Kodėl žmogus, nutvėręs tai, ką buvo vijęsis, apsvylęs sako: ne, tat ne tai! Kodėl žmogaus sieloje žydi gėlės, kurių kvapu niekas nesigėri? Kodėl viso ko galas yra mirtis?

Kodėl „na tym świecie śmierć wszystko zmiecie, robak się łęgnie i w bujnym kwiecie“?

Paskutinis klausimas užgavo ir mano sielos stygą, ir panorėjau nors į jį duoti mamatei atsakymą.

— Juk sakei pati, mamate, kad mirtis veda mus į laimės šalį.

— Ak taip, Irusia, tiesa...

Mamatės pirštai vėl palytėjo klavišus ir ėmė austi kažkokią liūdną, graudžią melodiją, ir jos taktu mamatė pradėjo pusbalsiu neva dainuoti, neva deklamuoti:

*Siela vis nerimsta... Jai ilgu plačiojoje žemėj,
jai dieną ir naktį tikroji vaidinas tėvynė.
Ak, grožio anojo čia atvaizdas menkas, nublankęs,
ak, tonų anujų čia atbalsis silpnas, netikras.
Taip vandens lašas, nuo gimtinės jūros atskirtas,
ar ūžia upeliu, ar lytumi verkia, nerimsta,
ir, ilgesio stumiamas, bėgęs tolyn nesiliauja,
skubėdams atgal mėlynojon, beribėn tėvynėn.*

Nika, išgirdęs mamatę dainuojant, pamatė savo skripkelę ant kanapos ir atėjo pas pianiną. Iš visos tos elegijos jis, matyti, tiek tesuprato, kad mamatė ilgis ir trokšta kažko, ko čia neturi. Ir, nutilus paskutiniems liūdnieams akordams, jis tarė:

— Mamate, kai aš užaugsiu ir uždirbsiu daug pinigų, aš tave nuvešiu toli į užsienį, ir per jūras važiuosime, į Paryžių, į Peterburgą, paklausyti tų orkestrų, kur daug daug muzikantų griežia koku šimtu įvairių instrumentų.

Mamatė papurtino galvą, tartum nukrėsdama nuo jos kažkokia mintis, ir tarė šypsodama:

— Pasiklausyti tų stebuklingų simfonijų orkestrų ir garsių artistų? Gerai, Nika, važiuosime. Ak, kaip trokšta kartais siela...

— Juk ir mane pasiimsi, Nika? — paklausiau.

— Žinoma. Visi važiuosime.

— Bet ne tik muzikos klausysime, Nika, — kalbėjo mamatė, — apžiūrėsime ir tas puikias galerijas, kuriose yra garsieji paveiksliai.

— Ir tą gražiąją Madoną, mamate, ant angelėlių dugno?

— Madoną... būtinai, būtinai... ir Džokondą slaptą šypsena... Taip, norėčiau nors kartą visa tai pamatyti.

— Pamatysi, mamate, kai nuvažiuosime.

— Bet būtinai nukeliausime ir į Šveicariją, Nika. Ten balti kalnai ir mėlyni ežerai. Kalnai, kurie saulei į akis žiūri ir taip aukštai aukštai pakilę nuo žemės klonių...

Į saloną įėjo tėvelis.

— Apie ką taip kalbatės? — paklausė.

— Kaip keliausime po Europą, Nikai užaugus ir pinigų daug uždirbus, — atsakė mamatė.

— Ir tamsta, tėveli, su mumis važiuosi, visi, — tarė Nika.

— Gal aš jau tuomet nė paeiti nebegalėsiu pasenęs, — prasijuokė tėvelis.

— Ne, tėveli! Tuoju aš užaugsiu, tuoju viską išmoksiu, tuoju daug pinigų uždirbsiu ir tuoju važiuosime, — karštai tarė Nika.

— Gerai, gerai, Nika, — pasakė tėvelis, glostydamas jam galvelę, o atsikreipęs į mamatę, pridūrė: — Gražių dalykų sužinojau šiandien apie mūsų virėją, kaip ji... Uršulę.

Pasirodo, kad tai esama vagilkos.

— Kaip? Ar sugavai ją? — paklausė neramiai mamatė.

— Pats nesugavau, bet sugavo Kazimieras. Praėjusią naktį išgirdęs šunis labai lojant, atsikėlęs ir išėjęs pažiūrėti. Ir pamatęs einant Uršulę su puodeliu ir ryšeliu. Puodelis buvęs pilnas pieno, o ryšelyje smulkūs mėsos kąsneliai. Aišku, sako, kad nupiaustinėta nuo porcijų. Paklausta Kazimiero, kur taip einanti naktį, pasisakiusi einanti pas motiną, dieną neturėjusi laiko, o pieną ir mėsą gavusi nuo ponios.

— Nedaviau jai jokio pieno nei mėsos. Ji ir neprašė.

— Žinoma, kad meluoja. Matyt, mėsą vagia nuo porcijų, o pieno atsipila iš to, ką gauna sriubai užbaltinti. O gal vagia ir milždama.

— Gal būti. Neseniai nuėjo ji milžti karvių, kurios ganėsi žardienoje. Už valandėlės nuėjau ten ir aš. Žiūriu, Uršulė su pilna milžtuve, užuot grįžus tiesiai namo, eina į šalį. Taip man pasirodė, kad ji atsipila pieną į indą, paslėptą notrelėse.

— Aišku, kad taip buvo. Ir ką? Galėjai ją sugauti už rankos.

— Ne, niekaip negalėjau... Tai baisu sugauti žmogų už rankos.

— Žinai, Marinia, juk aš taip ir maniau, kad nesugavai. Tačiau tas tavo švelnumas man atrodo keistas. Jei jau tau nerūpi tavo manta, tai turėtų rūpėti tavo tarnų dora. Juk, leisdama vogti, demoralizuoja savo šeimyną. Švelnumas puikus daiktas, bet pirmų pirmiausia žmogus privalo gerai eiti savo priedermes, o jei privalo, tai ir gali.

— Ne! Ne viską žmogus gali. Galima tik pasyviai iškęsti viską... viską... bet veikti prieš savo prigimtį kartais niekaip negalima. Pagaliau, gal ji, manau, tą vieną kartelį nori lašelių pieno motinai nunešti.

— Pavogus? Ne, tikrai, Marinia, man rodos, kad ir būtumei ją už rankos sugavus, o ji tau būtų pasakius dėl to atpylusi, kad jai taip parankiau nešti į ledinę, būtumei patikėjęs. Gaila, kad visos tos tavo ypatybės yra labai žalingos namų poniai ir šeimininkei.

— Žinau, kad esu bloga šeimininke, — liūdnai tarė mamatė.

— Reiktų tau nors sykį suprasti, kad jie tavo švelnumo neatjaučia ir nebrangina. Ne tik neatjaučia, bet klaidingai aiškina. Nieko nesakai, tai reiškia — nieko nepamatai, nenuvoki, nenumanai, ir galima tave apgaudinėti ir išnaudoti lig valios.

— Labai gali būti. Bet aš juk ne dėl to, kad jie mane brangintų... Aš kitaip negaliu...

Greitais žingsniais po saloną vaikščiodamas, tėvelis smarkiai kalbėjo:

— Ne, tuo būdu nieko neįveiksi. Čia yra pedagogija. O pedagogija negali apsieiti be drausmės, be bausmės. Pedagogija, paremta vienu švelnumu — tai tik idealistų svajonės. Žinoma, pripažįstu, kad atsitinka tokių subtilių vaikų, prie kurių reikia taikinti labai subtilias pedagogijos priemones — imkim kad ir mūsų vaikus. Bet prastas žmogus — tai vaikas be galo nesubtilus, baisus storžievis. Tik tuomet tegalima su juo ką nors padaryti, kai jis bijo, kai žino, kad už prasikaltimą jį nubaursiu, o jei prireiks, tai ir išdablysiu paskutiniais žodžiais ir galų gale net per ausį sudrošiu.

— Atleisk, Liudvikai, aš nei dablysiu, nei per ausį drošiu, — tarė mamatė ir norėjo išeiti iš salono. Bet tėvelis sulaikė.

— Palauk, reikia šiaip ar taip užbaigti Uršulės klausimą.

— Ką gi su ja darysi? — paklausė mamatė.

— Iš pradžios norėjau tuojau išvaryti. Koktu atsiminus, kad tokia kručis sėdi namuose. Bet dabar manau, gal geriau bus pašalinus blogumą ne tokiu smarkiu būdu. Dabar pats darbymetis, kiekvienas supras, kad atstojo ne dėl kokių niekų, ir niekas jos neims. Ką gi veiks pas motiną iname? Taigi pakeisime: ji teeinie prie darbo, o į jos vietą — Marcelė, kuri juk labai norėjo būti virėja. Eidama į laukus, Uršulė nebeturės jokios progos vogti. Nors, tiesą sakant, reiktų biauzybę akimirksniu pavaryti, ne gailėtis.

— Kaip gerai sugalvojai, Liudvikai, — tarė mamatė linksmesniu balsu. — Tik užgink Kazimierui pasakoti apie tą sugavimą. Tegu niekas nežino, kodėl toks pakeitimas įvyko.

— Nedėk į juos jausmų, kurių jie neturi. Jų gėda labai giliai pasislėpusi, by kuo

neišviliosi. Bet, žinoma, pliaukšti nereikia. Tai dabar ateik į mano kabinetą, tuojau pašauksiu ją — ir užbaigsime tą dalyką.

— Ar manęs būtinai ten reikia? — paklausė mamatė nedrąsiai.

— Kas per klausimas! — sušuko tėvelis nekantriai. — Rodos, moterų tarnija — tai tavo skyrius, ir tu privalai ja rūpintis ir valdyti. O antra — pati matei jos įtariamą darbą.

Mamatė, nieko jau nebeatsakius, nuėjo paskui tėvelį, o po valandėlės išėjo iš kabineto apsiverkusi Uršulė.

* * *

Mamatė myli saulę ir šilumą. Sako, kad mūsų krašte esą tiek rūko ir šalčio, kad reikia džiaugtis kiekvienu saulės ir šilumos spindulėliu. Tad šiltą, saulėtą gegužės dieną einame į daubą.

Žengiame ežė tarp žaliai sidabrinių, neseniai išplaukusių rugių sienų. Jaunučiai, stovi jie kuklūs, tiesūs, rimti, lyg tų dievo bernaičių pulkai, rengdamies ištikimai dirbti pono paskirtąjį darbą. Tik kai kurie neužaugos, išdykėliai, žiūrėk, ims ir braukterės tau per veidą. Bet taip meiliai, kad, švelniai paėmus juos su pirštais, neiškenti nepriglaudus lūpų prie jų aksominių galvėlių... Paskui įeiname į aukštą pievos skardį. Toli, horizonte, lyg milžiniškas kupstas riogso Šatrija, arčiau — mažesnieji kalnai, kuriuose kitąsyk milžinai sėdėdami kits kitam degdavo pypkes.

— Mamate, kaip gaila, kad mes negyvenome seniau, kol buvo milžinų ir kitokių nepaprastų daiktų. Dabar visi tokie vienodi.

— Tiesa, Irute. Viskas taip paprasta, paprasta... Nebėra milžinų...

Ilgokai nebuvo lankę daubos, todėl dabar, sustoję ant jos kranto, visi vienu balsu sušukome:

— Ak, kaip gražu!

Kitas atskardis, aukštas ir status, visas apaugęs medžiais ir krūmais. Susirinko ten įvairiausi medžiai, kokių tik yra Lietuvoje, ir susimaišę, šakomis susipynę, nuadė skaidrių, jaunų spalvų užtiesalą. Jo žaliame dugne balti beržų stuobriai spindi saulėje lyg marmuro kolonos kažkokios angos, už kurios gyvena paslaptis.

Visai kitoniškas yra šitas atskardis, ant kurio mes stovime. Ant jo išulnių šonų medžiai nėra taip susispietę į būrį, bet stovi toliau nuo kits kito, gėrėdamies tuo, kas klojas jiems po kojų. O jiems po kojų patiestas gražių gražiausias margaspalvis kilimas: čia smaragdinis konvalijų žalumas su baltuojančiais kur-ne-kur lyg snaigulės žiedelių varpeliais, žemiau raudoni ir geltoni hiacintų taškai, dar žemiau — laibų irisų auksas. Daubos dugne švelniai ošia mažutis upelis. Kažkame, gilumoje, miegūsta lakštingala retkarčiais sučiurliuos kokį trilių ir vėl tuojau nutils. Viršum gėlių, lyg gyvosios gėlės, skrajoja įvairiaspalviai drugiai. Krūmuose ir medžiuose čirena šimtai paukščių, kurių čia, lygiai kaip ir gėlių, viešpatija. Oras įkvapintas gėlių. Rodos, kad čia kažkokia užburta, laiminga šalis, kurios viešpatė yra geroji žynė, ta pati, kuri šelpia vargšus, pamotės skaudinamus našlaičius ir myli mandagius ir paklusnius vaikus. Ji visų tų paukščių, plaštakių, medžių ir gėlių karalaitė ir liepėja, viskas tik laukia jos mostelėjimo. Gal tas šit paukštelis, jos liepiamas, skrenda jau už devynerių jūrų ir devynių kalnų atnešti aukso obuoliuko nuo gyvybės medžio kokiai nors mirštančiai motinai pagydyti; gal šitam senam ažuolui ji tuojau įsakys atsiverti ir išberti auksinių pinigų krūvą vargšei, basai našlaitei. Ir ji pati turi čia būti kame nors. Gal, pasilenkusi ant upelio, su tokiu štai violetiniu varpeliu semias šaltą, kristalinį vandenį; gal lanko savo karalystę, lengvomis pėdelėmis po gėlių kilimą vaikščiodama, nesumindžiojus nė vieno žiedelio — su mėlynu rūbu ir auksinių plaukų apsiaustu — kaip pasakų knygoje.

Tėvelis sako, kad man esanti gėda pasakomis tikėti, nes aš jau nebesanti tokia maža. Ten, dideliame pasaulyje, gal iš tikro jau nieko nebėra, bet čia, toje stebuklingoje daubos šalyje, tikriausiai tebegyvena pasaka.

— Žinai, Nika, man rodos, kad šitoje dauboje turi gyventi geroji žynė, — tariau tyliai,

drovėdamos.

— Ir man rodos, — atsakė jis ir ištarė mano giliai paslėptąją viltį. — O kad mes ją šiandien čia sutiktumėm, Irute?

— Kaip norėčiau! Bet kad tik pasakose ją temato, o gyvų žmonių nė vienas nėra sutikęs, — tariu liūdnai.

— Iš kur žinai, kad nėra? Juk mes nepažįstame visų žmonių. Juk daug žmonių nėra matę nė gyvatės išlendant iš sienos, o klebonas matė, — karštai kalbėjo Nika.

— Tiesa.

— Aš labai norėčiau ją sutikti, bet ir bijočiau... Žinai, dėl to atsitikimo užvakar.

— Dėl kokio?

— O kaip langą iškūliau.

Su tuo langu buvo taip. Užvakar, būdamos su mamate valgomajame kambaryje, išgirdome žvangtelėjimą, ir viena lango rutė išlėkė, su akmeniu iškulta. Kaltininko jokio nebuvo matyti. Netrukus visi susirinko vakarienės, tik Nikos nėra. Nusiuntė jo ieškoti. Anė rado jį sodne, pasislėpusį už medžio, ir liepė tuojau eiti namo. Žiūrime, įeina Nika, labai išsigandęs, ir sako užsimerkęs (tur būt, kad „neiškaitytumėme“ jo meluojant; mat, neseniai buvau jam sakiusi, kad tuojau galima esą suprasti jį meluojant, nes tai esą parašyta jo akyse):

— O ar aš? O ar aš?

— Kas ar tu? — paklausė tėvelis, nieko nežinodamas.

— O ar aš tą langą iškūliau! — atsakė verksmingu balsu Nika.

Ėmėme juoktis, o Nika su ašaromis akyse prisipažino metęs akmeniuką ir netyčia papuolęs į rutę.

— Manai, kad geroji žynė pyktų ant tavęs už tą langą? — paklausiau. — Juk iškūlei netyčia.

— Ne, ne už sukūlimą, bet kad pamelavau, — liūdnai atsakė Nika.

— E, tikriausiai nepyktų, nes juk tuojau prisipažinai.

Taip besikalbėdami, skynėme konvalijas ir nešėme mamatei, kuri, po liepa atsisėdus, dėjo jas į gražius bukietus, traukdama jų nuostabų kvapą, glausdama prie lūpų jų snieginius varpelius ir gėrėdamos jų pasakišku grožiu.

— Rodos man, kad ir mano ausys gėris konvalijomis, — tarė ji. — Rodos, skamba man iš jų kažkokia tyli, be galo subtili melodija.

— Ar jos dainuoja, mamate? — paklausė Jonelis.

O Nika, pasilenkęs prie mamatės kelių, pridėjo auselę prie puokščių ir klausė, pakėlęs aukštyn savo didžiules, pailgas, juodas akis, kurios šalia baltų konvalijų atrodė dar juodesnės.

— Girdžiu, mamate! Tarsi kas griežtų tylitelaičiai ant plonučių stygelių.

— Mano tu brangioji plonute stygele! — tarė mamatė ir pabučiavo tas jo akis, taip pat kažkokias gėles nežemiškas.

— Žinot, vaikeliai: gėlės — tai žemės šypsena iš džiaugsmo, kad ją dievas sutvėrė ir didiems dalykams paskyrė. Bežiūrint į ją, ima šypsoti ir žmogaus siela. O nuo tos šypsenos, kaip ledas nuo saulės, nyksta viskas, kas sieloje pikta ir biauru.

— Kai norėsiu negražiai pasielgti, žinau, ką darysiu, — tariu. — Pažiūrėsiu į gėles ir imsiu juoktis, ir piktas noras sutirps. Taip, mamate?

— Tikriausiai, Irute.

— O ką daryti žiemą, kai nėra gėlių? — paklausė Nika.

— Tuomet reikia jas gerai atsiminti, — atsakė mamatė.

Sudėjus bukietus, mamatė nuėjo su mumis vaikščioti po daubą.

Tuojau už konvalijų gyveno būri hiacintų tauta. Žemiau raudonieji — juokingos gėlės, kresnos, žemos, riebios, lyg geros, patenkintos savim šeimininkės, kurių ūkis viso ko pilnas. Aukščiau geltonieji, tautos svajotojai: aukštesni ir laibesni, švelniomis, šviesiai geltonomis galvelėmis ir meiliu kvapu — tartum būtų ne tautiečiai raudonskruosčių šeimininkų. Dar žemiau būriais stovėjo irisai, iškėlę savo keistas auksines galvas.

— Žiūrėkit, — tarė mamatė, — kokios tai keistos gėlės tie irisai! Jie, rodos, veržte veržias aukštyn, kuo toliausiai nuo žemės. Žiūrėkit, kaip jų auksinės akys liūdnai veizi į dangų ilgėdamosi.

Nusileidę į daubos dugną, ėjome išilgai upelio. Iš visų pusių žalių sienų apsupti, buvome dabar pačioje širdyje to ypatingo pasaulėlio, visai atskirto nuo likusiojo pasaulio ir nieko bendro su juo neturinčio. Viešpatauja jame savi įstatai, visai kitoki, negu aname nuobodžiame pasaulyje. Čia viskas galima, kas ten teatsitinka pasakose. Tad ėmėme ieškoti gerosios žynės. Žiūrėjome už medžių, į krūmų tankmę. Kelios varlelės iššoko nusigandusios iš po mūsų kojų, paukšteliai smalsiai žiūrėjo į akiplėšas, neramiai čirendami, voverėlė stebėjos nuo medžio šakos, užrieti papurusią uodegą ir priglaidusi prie krūtinės savo mitrias kojeles — bet žynės niekur nebuvo.

— Šiandien nėra jos namie. Liepus pakinkyti mėlynsparnius šilvarnius į nupintą iš konvalijų vežimą, ji išvažiavo kur nors. Gal į Šatrijos kalną — į platųjį pasaulį pasižiūrėti, — tarė mamatė.

— O gal yra, tik nenori mums pasirodyti dėl to, kad mes ne vargšai našlaičiai, bet turime tokią gerą mamatę, — pasakė Nika.

Gaila buvo palikti tą gražiąją daubą. Norėjome pabūti dar valandėlę ir dar valandėlę. Bet galų gale reikėjo grįžti namo. Dabar ėjome kitu keliu pro antrą daubą — niūrią, klaikią, tokiomis stačiomis sienomis, kad beveik niekad ten neišpūsdavo saulė. Senos, sukrypusios apušės joje teaugo ir ištrešę gluosniai rodė pajuodavusį vidų. Nenuostabu, kad ten buvo vasarnamis velnio, kurs žiemai dangindavos į jaują. Eidami pro šalį, spėliojome, kur čia gali tupėti tos tamsiosios daubos juodasis ponas. Ne kitur, tik tame sename, išdūlėjusiame gluosnyje.

— Kam ieškoti velnio dauboje, vaikai? — tarė šypsodama mamatė. — Dažnai yra jis labai arti jūsų. Žinote, kada...

— Kai ką nors pikto darome... Bet kad nematome jo tada.

— Užtat jaučiate, — tarė mamatė.

Įėję į kelią, pamatėme ateinant priešais tėvelį.

— Grįžkit greičiau namo. Ten kažkas jūsų laukia, — tarė jis.

Įsismalsinę ėmėme spėlioti, kas. Bet vis nevyko. Tik prie pat namų mūsų smalsumas buvo nuramintas: prieangyje sėdėjo Šmulka su savo kromu.

Ir kaip čia atspėsi? Juk dar rudenį Šmulka atėjęs atsisveikino su mumis, sakydamas, kad, kai tik pabaigsias pardavinėti savo kromą, tuojau važiuosias į Londoną pas vaikus. Jie seniai jį kviečia, ten geriau jam būsią, negu čia vienui vienam, kaip tam žvirbliui, vienam pasilikusiam ant stogo. Nuo to sykio per visą žiemą ir pavasari nematėme Šmulkos ir numanėme jį išvažiavus. Ir štai dabar Šmulka besėdįs prieangyje, greta kromo, pavargęs, šluostydamasis prakaituotą kaktą ir sunkiai alsuodamas, liesas, senas, su ilgu, juodu, pažaliavusiu chalu kromo pratrinta nugara. Sausas ir blankus jo veidas su žila barzda ir nudribusiais ant skruostų žilais garbanotais peisais yra be galo liūdnas, tartum amžinai nuvargęs. Tokie veidai turėjo būti tų žydų, kurie giedojo: „Pas Babilono upes sėdėjome ir verkėme...”

Šmulka išvaikščiodavo visus tris Žemaitijos apskričius, nuo dvaro lig dvaro, užeidamas pakeliui ir į kaimus, žinojo visų dvarų gyventojus, kas kokio būdo, kas kam giminė, nešiojo pasveikinimus, o kartais ir laiškus. Atėjęs visuomet būdavo pailsęs ir prašydavo lašelio degtinės. Išgėręs mažą taurelę — visados tik vieną — ir užkandęs cukraus kašneliu, įgydavo jėgų ir energijos ir imdavo dėstyti kromą. Mamatė parėjus tuoj atnešė jam pati ant lėkštelės tų reikiamųjų daiktų. Šmulka atsistojo, užsimovė kepurę, išgėrė degtinę, paskui, nusiėmęs kepurę, ėmė kramtyti cukrų.

— Tegul poniai pondzijvs užmoka. Šmulka taip ilgai nebuva, o ponia neužmirša, ko Šmulkai reik.

Klausiamas, iš kur atsiradęs, ar nevažiavęs į Londoną, jis atsakė:

— Aš važiava, aš visą žijimą išbuva Londone, o pavasarį aš atgal sugrižta.

— Kodėl? Ar vaikai nemylėjo? — stebėjos mamatė.

— Aš pasakysiu. Vaikà laba mylėje, gerà davė valgyti, nupirka mun drabužius. Kap anij ten gyvena, ai vai, ai vai! Kap tikri pona. Ale aš ten negalėjau būti. Kap tik aš atvažiava į tą Londoną, tuojau mun pasirodė, kad į galvą mun įstatė melnyčią. Tas užims, tas trenksmas, tas liarms — ai vai! Melnyčia vis sukas ir sukas, aš mislijau, kad muni visą sumals. Aš negalėjau nė naktį mijgoti, nė dijną atsilsėti. Ir dar aš negalėjau būti per tuos dūmus. Fabriks unt fabrika, ir visi rūksta, nieka nematyti, tik vijni dūma. Kap muni ėmė spausti tij dūma, mun nebuva su kuo alsuoti. Aš nerada niekur vijtas, aš mislijau, kad muni pasmaugs. Aš kentėjau visą žijimą, o pavasarį aš saka vakams: „Vakelia, — aš saka, — jūs čia sau gera gyvenat, jums jokios bėdos nēr, jūs munis nereikalingi — leiskit muni atgal numij, aš vėl su kromeliu vaikščiosiu.” „Tatele, — sako, — je nenori — nenori, pats sau ten užsidirbi, tat gali grįžti. Mas tau biliotą nupirksma.” Ot, Šmulka ir sugrižta, ir Šmulka vėl vaikščio su kromeliu.

— Ir neskaudu buvo palikti vaikus? Ar neilgu jų dabar? Juk čia neturi nė vieno artimo žmogaus, — tarė mamatė.

— Nu, kap be to bus? Žinoms, ilgu. Ale aš jau paprata: aš žina, kad vakams ten yra gera, aš anims nieka nepridėsu, ar aš ten yr, ar ne; anij mun atraša grometas. Unt gala, aš ponia tap pasakysiu.

Šmulka pasilenkė prie mamatės ir tyliai tarė:

— Seni žmonys nelaba tepritink pri jaunųjų.

— Kap aš čia sugrižta, — pasakojo Šmulka vėl paprastu balsu, — aš tuojau atgija. Melnyčia galvo nebēr, nieks nespaud. Eidams su savo kromeliu, paveizėsu į dangų — mėlyns, gražus; paveizėsu į pijvas — žalias ir margas; niekur dūmų, visur gražu ir linksma.

— Vargšas Šmulkelis, — tarė gailestingai mamatė, glostydamą žydo pažaliavusį chalata. — Taip džiaugiaus, kad esi su vaikais, o kaip reikia, dabar vėl bastaisi su tuo savo kromu toks vienas.

— Ui, kad poniteli tars žodi, tai kap tik medaus paded unt širdijs.

— Bus ir medaus, — prasijuokė mamatė. — Ar turi stiklinėlę?

Tėvelis erzino Šmulką, kad, būdamas toks žemaičių patriotas, jis privalas apsikrikštyti. Jis esąs doras žydelis ir juk negalīs tikėti visomis talmudo kvailystėmis ir laukti dar mesijos.

— Nu, aš lauku. Aš mislija, kad mesija jau būtų atėjęs, tai krikščionys tap neėstų kits kita.

— Visgi ne su tokiu apetitu, kaip žydeliai juos, — nusijuokė tėvelis.

Ir vis erzino imsiąs jį versti. Ir, tur būt, Šmulka sutiksiąs, jei po kiekvienos pamokos jis pirksiąs pusę kromelio.

— Kam versti? Aš žina, kad ponc ir tap pirks nuo Šmulkos. Ponc yr tikras ponc ir doud uždirbti bėdnam žydeliu.

Taip kalbėdamas, Šmulka dėstė kromelį, kurs nė iš tolo negalėjo lygintis su turtingais, kvapiais vengrų kromais, pilnais puikių įvairių daiktų, gražiai sudėstyčių ant švarių tektūros lapų. Visas Šmulkos kromelis buvo kelios lėkštos medinės dėžės, sudėtos ant kita kitos ir įkištos į paprastą juodą maišą. Prekės vis paprastos, kartais tik iš netyčių įsimaišęs koks gražesnis daiktelis. Tą menką kromelį bežiūrėdama, atsiminiau vengrus, ir gailestis suspaudė man širdį.

— Kad turėčiau daug pinigų, — tariau Nikai, — pirkčiau Šmulkai tokį kromą, kaip vengrų.

— O aš arklį, kad nereikėtų jam nešioti, — pasakė Nika.

Tėvelis, kaip visados, pripirko eibę įvairių daiktų. Nika už savo pinigus pasirinko peiliuką popieriui piaustyti. Ir vakare, niekam nematant, atidavė man jį, sakydamas:

— Kad mane atmintumei, kai žūsiu kare. O jo didžiulėse juodose akyse žibėjo ašaros, kaip rasos lašeliai ant tamsaus našlelių aksomo.

— Nika, tu nežūsi! Jei tu, tai ir aš, — tariau, ir mano ašaros nukrito ant peiliuko.

— Juk žinai, kad visi riteriai žūva. Taip reikia. Tai gražu.

Aš žinau, kad Nika bus riteris, bet nenoriu, kad žūtų. Taip liūdna, kai jis, juodas akis pakėlęs, savo gaidžiu balseliu sako tas eiles apie riterio atsisveikinimą.

*Vyriausia sesė žirgelį veda,
Jaunesnė rusvą balnelį deda,
O ta jauniausia atkelia vartus.*

Tik gaila, sako Nika, kad jis neturįs trijų seserų. Bet nė kas, aš viena viską padarysianti.

— Bet aš tavęs neleisiu, Nika!

— Ką tu kalbi? Nė viena riterio sesuo taip nedarė! Kaip galima neleisti didžiųjų darbų dirbti!

— Kas nori būti riteriu, tas jau iš anksto turi prie to rengtis. Mažas tebebūdamas, turi kitus gelbėti ir pats valdytis, — sako dažnai mamatė.

Ir Nika jau rengias. Neseniai pareina namo su dideliu mėlynu pampiu kaktoje. Paklaustas, kas jį nutiko, atsako trumpai, užsimerkęs:

— Užsigavau į tvorą.

Tą pačią dieną aš su mamate einame į arklidę.

— Vo delto stipria sudruožė ponatis Jonelis. Garbė dievu, kad nepakliuva į akį, — sako Juozapas, vežėjas.

— Kam? — nusistebėjom abi su mamate.

— Juk pats mačiau. Valiaus ten aplink stainę, vo puonačia tina patvuory buovijos, pagalius pasiemi. Tik staiga Jonelis, kažin už ką supykis, kap dous su pagaliu Nikou per galvą. Vo Nikis tik saka: „Janek, co ty robisz!” Pridiejįs rankelį pri kaktuos, atsiriemįs į tvorą, ir stuov. Vo Jonelis tuojau, pametįs pagalį, kad puls pri anuo, kad ims bučiuoti. Ir būk tu mun tuoks kuntrus, kap tas didesnysis puonatis.

Tekina lekiu pas Niką.

— Nika, tu tikrai tikrai būsi riteris! Žinau apie tą tavo pampį...

— Ką žinai? Aš užsigavau į tvorą, — sako Nika užsimerkęs.

Kitą kartą važinėjas Juozapas, arklius aušindamas, o brikoje sėdi Nika ir Juozukas Žvirbliukas. Juozapas, įvažiavęs į upę, užkliudė už akmens, ir brika apvirto. Gilu ten nebuvo, ir Nika, greitai išsikapanojęs, atsistojo stačias, o mažesnis Juozukas pradėjo skęsti. Bet ne veltui su juo buvo riteris. Pagrobęs draugą, traukė jį prie kranto, kol Juozapas atbėgo gelbėti.

Riteriui reikia riteriškų rūbų, nutarė tėvelis. Ir atvežė Nikai gražią ulono uniformą: tamsiai mėlyną su žydra krūtine ir apikakle, su sidabro sagutėmis ir epoletais. Be to, dar aukštą mėlyną kiverį su dideliu, baltu kuodu, blizgius batus su pentiniais ir kardelį. Pasipuošė Nika ir rimtai vaikščioja po kambarius, pentiniais žvangėdamas ir į visus veidrodžius žiūrėdamas, lyg koks nykštukų šalies karvedys. Vaikščiojo, vaikščiojo ir ūmai pražuvo. Niekas nematė, kur dingo. Padavė pietus — jo nėra. Anė nuėjo ieškoti į šeimyninę — nėra, į arklidę — nėra, pas Žvirbliukus, — ten pasakė, kad buvęs, bet tuojau išėjęs. Jo kailinėliai kabo priemenėje. O lauke speigas.

Ėmėm nerimauti. Laimė, tas nerimastis neilgai tetruko. Atėjo klebono liokajus, sakydamas, kad ponaitis Nikis atėjęs į kleboniją su vienu tuo savo generolišku munduru ir kad kunigėlis atsiuntęs paprašyti Nikio kailiniukų, bijodamas išleisti vaiką be šilto drabužio tokiaame speige. Ilgai netrukus parėjo Nika drauge su kunigėliu. Riteris nusimanė neišsiseksiąs nuo barsenos, todėl įėjo į kambarį tvainydamasis, kad nė pentinų nebuvo girdėti. Nepaisydamas kunigėlio užtarimo, tėvelis žiauriai jį sudraudė ir paskyrė bausmę — visą rytdieną sėdėti kambariuose, kad tik dievas, esą, stipriau nenubaustų ir nelieptų dar ir gulėti. Čia Nikos susirūpinimas akimirksniu pranyko: viena diena pasėdėti ne tokia jau didelė nelaimė, ypač žiemą. Bet kai paskui mamatė nerami liepė jam gerti vaistų, kad nesusirgtų, ir

liūdnam paklausė, kodėl jis patiekęs jai tokio nerimo, riteris taip sugrudo, kad sakėsi nesąs vertas būti riteriu. Ir galų gale mamatė dar gavo jį guosti. Norėdama nukreipti jo mintis nuo nusikaltimo, prašė papasakoti, kokio išpūdžio padaręs miestelyje. O išpūdžio būta begalinio: Žvirbliukai negalėję nė žodžio pratarti iš to nusistebėjimo, tik išsižioję žiūrėję; miestelyje visi rodę jį kits kitam, o žydžiukai bėgę paskui, šaukdami: „Oto zei! Oto zei!“ Ir pagalios pats klebonas liepęs jam vaikščioti po savo saloną, iš visų pusių žiūrėjęs ir grožėjęsis.

Ne mažiau pagauta dvasia stebėjomės į jį ir mudu su Joneliu. Ir, nepaisant visos jo kaltės ir patiekto nerimo, mintis, kad jis, nebijodamas nei šalčio, nei žydų, pats vienas perėjo per visą miestelį, dar aukščiau kėlė jį mudviejų akyse.

Sapnuoju sapną, riterėli. Jau tu išaugęs iš savo uloniškų rūbų, jau rengiesi žengti pirmą žingsnį pasaulin. Jau laukia ten tavęs, riterėli, darbas ir vargas, nežinomas namie. Ir riteriškai tu rengiesi į kovą. Ant mažo popierio lapelio didelėmis, kreivomis raidėmis rašai tokį dokumentą:

Amžinasis lakštelis

Stoju į gimnaziją ir, nors nežinia kas, nepriimsiu pravoslavijos. Ir stengsiuosi būti visiems paguoda, o ypač tėveliui ir mamatei.

Sapnas draikosi toliau. Jau riterėlis pasaulyje, ir mes čia, namie, pasiilgę ir džiaugsmingi laukiame jo parvažiuojant Kalėdoms. Jonelio siela tą linksmą dieną tvinsta tokia laime, kad jis, nemėgstąs rašyti, ima plunksną ir seną, suglemžtą konvertą ir bando išlieti savo jausmus.

Pravažiuos Nika, o Janekas džiaugiasi ir laukia. Sėdėjo prie rašomojo stalo vienmarškinis ir rašė šiuos žodžius...

O brangiosios, nuo senatvės pageltusios kortelės.

* * *

Susėdę paangyje, visi skaitome ką tik atneštus laikraščius. Vienam tik Joneliui jie dar nerūpi, ir jis, apžiūrėjęs „Przyjacieli Dzieci“ piešinius, nuėjo arti smilčių su savo žagrele.

— O, klebonas! — sako tėvelis. — Ateina, vos laikraščius perskaitęs. Matyt, bus padaręs kokią nors naują politikos kombinaciją.

Kitame ilgo kiemo gale pasirodė du stuomeniu. Vienas storas, plikas, lyg didelis, platus trikampis, antras laibas lyg juoda lazda.

— Lėkim pasitikti, — sako Nika.

Pametę laikraštį, bėgame pro kits kitą. Skubame taip ne tiek pas kleboną, kiek pas jaunąjį kunigėlį. Mėgstame ir kleboną, nes juokina mus jo lėtumas ir originalus įdomių anekdotų pasakojimas, bet mūsų širdis turi užsikariavęs kunigėlis, ypač nuo to laiko, kaip nupirko mums seniai mūsų trokštamą ožį.

— Ką gi veikia ožys? — klausia kunigėlis.

— Sveikas ir linksmas kaip ridikas, — atsako Nika.

— Dykaduonį auginat, dykaduonį, dykaduonį, — taria klebonas. — Kad augintumėt avį, tai vilnų turėtumėt, o dabar ką?

— Bet jis mums tiekia daug džiaugsmo, — sako Nika.

— Ne džiaugsmo reikia žiūrėti, bet naudos, naudos.

— Bet mes jį taip mylim, — atsiliepiu aš.

— O nereikia mylėti dykaduonių, nereikia, nereikia.

Bet tie doros pamokymai nė kiek nemažina mūsų širdyse ožio meilės. Paėmę kunigėlį

už rankų, nuvedėm į arklidę jo aplankyti.

Sugrižę radome kleboną besėdintį prieangyje ir bedisputuojantį su tėveliu apie politiką.

— Bismark coś knuje, knuje, — sakė klebonas palengva savo monotoniū, nosiniu balsu. — Ir nepajusime, kaip kada nors vokiečiai ims ir užpuls mus.

— Ir gaus į kailį, — tarė tėvelis.

— Na, na, dar dievas žino, kas kam duos. Rusija — tai milžinas molinėmis kojomis. Tik kojas pamušti — ir milžinas pavirs, pavirs.

— Kad neturėtumėm tokio kaimyno, kaip vokiečiai, tai galėtumėm tuo džiaugtis. Bet dabar nėra ko, nes patektumėm „z deszczu pod rynnę”.

Ir tėvelis ėmė išrodinėti, kad po vokiečiais būtų dar blogiau, nes jie mus bematant suvokietintų. Klebonas manė priešingai, nes vokiečiai vis dėlto esą kultūringesni už rusus mongolus. Paskui ėmė svarstyti, kas būsią, karui ištikus, kas kam padėsias.

— Žinoma, Rusija grius kuomet nors, — sakė tėvelis. — Pasauly nėra nieko amžino. Ir mums gal dar lemta vėl vaidinti rolę Europos valstybių tarpe. Kaip gaila, kad mes nesulauksime, ką, klebonai?

— Nesulauksim, nesulauksim, — atsakė klebonas.

— Bet jau tiktai jokios unijos su lenkais, saugok dieve! Pirmas tam pasipriešinėčiau, kaip kitąsyk Katkevičius. Gana jie mus užkrėtė savo netvarka ir įtraukė drauge į pražūtį. Geriausia mums būtų jungtis su baltarusiais, nes jų ir būdas panašus į lietuvių. O tie koroniažai — kas tai per nesimpatingi žmonės! Tas jų putlumas, tas jų noras visur pirmininkauti tiesiog nepakenčiamas. O bliaga?

— Tiesa, tiesa. Straszne blagiery, straszne blagiery.

— Ir kaip keista: taip, rodos, esame sulenkėję, o koks pobūdžio skirtumas lig šiol užsiliko. Susieisi su koroniažu — ir tuojau jauti, kad jis tau taip svetimas, kaip koks vokietis ar prancūzas.

— „A my sobie nie damy w kaszę dmuchać, nie damy, proszę pana”, kaip sakydavo tas, žinai, koroniažas, kunigaikščio įgaliotinis.

— Kaipgi! Jie visur turi būti ponai, o mes — jų liokajai, chudopachołki. Kaip jie mus vaizduoja literatūroje? Kiekvienas lietuvis tai „pocziwy dureń. O kaip reikia, jų garsiausieji vyrai — toks Mickevičius, Kosciuška, Kraševskis ir kiti — vis lietuviai ir baltarusiai. O visi tie jų branginamieji Jagėlionai kas tokie? ar lenkai?

Tėvelis užsidėgė, nes be galo nemėgo koroniažų. O klebonas, išėmęs tabokinę, pauostė tabokos, sučiaudėjo ir nusišluostė nosį su didele, mėlyna, baltais langeliais nosine. Paskui, patogiai kėdėje atsikolęs, varė toliau savo politines kombinacijas. Labai storas ir nutukęs, didelio, apskrito, raudono veido dviem pagurklėm, iš kurio žiūrėjo geros, pilkos akys, atrodė visados patenkintas savim ir visu pasauliu. Apsivilkęs buvo gerokai nudėvėta tabokina sutana, ant krūtinės kybojo parudavusi laikrodžio virvelė, ant galvos riogsojo šiaudų skrybėlė, apie kurią jis dažnai džiaugdamašis pasakodavo, kad nupirkęs ją už 20 kapeikų ir dėvįs jau 10 metų, o kadangi padėvėsiąs dar kokius penkerius, tai skrybėlė nekaštuoianti jam nė po dvi kapeiki metams.

— Tai kokie gi politikos horoskopai, klebonėli? — paklausė priėjęs kunigėlis.

Klebonas galeistingai į jį pažiūrėjo.

— Co tam polityka! Politika tau ne galvoj, ne galvoj.

— Kas gi man galvoj, klebonėli?

— Kaip kuo greičiausiai pinigų išleisti, pinigų išleisti. Ir juk nuolat sakau: „Szanùj grosz! Szanùj grosz!” Nieko nepadarau, ir gana, nieko nepadarau. Na, kaip pasiklosi, taip išmiegosi.

— Ir gerai, kad nėra prisirišęs prie menkos mamonos, — atsiliepė tėvelis. — Kam gi kraus, neturėdamas nei žmonos, nei vaikų.

— Ir aš neturiu nei žmonos, nei vaikų, o veizėk, kiek išlaidų: vieną reik mokyti, kitai

kraitį ruošti, trečiai vestuves kelti, vestuves kelti.

— Laisva valia, klebonai, — juokėsi tėvelis. — Galėjai jais visai nesirūpinti.

— Kaip nesirūpinsi, kad našlaičiai, bėdini, kur būtų dingę, kur būtų dingę.

Mums buvo be galo įdomu, ar yra pasaulyje toks daiktas, kuris galėtų sujaudinti kleboną. Viena rudens vakarą atvažiavo jis pas mus savo gražiausiu arkliu — juoduku. Juozapas nenukinkęs pastatė jį kartu su brikeliu vežiminėje. Klebonui liepus paduoti arklį, ateina Juozapas, labai nusiminęs, ir sako, kad nesą nei arklio, nei brikelio, matyti, kas nors būsiąs pavogęs. Dabar tai jau klebonas tikrai susijaudins, manėme. Bet apsirikome. Nei nekrustelėjęs fotelyje, taip pat iš lėto, kaip visados, jis tarė:

— Pavogė! Tai kaip aš dabar sugrįšiu namo per tokį purvyną?

Užtat mes visi sujudome, gailėdamies gražiojo juoduko. Tėvelis, pasiėmęs žiburį, nuėjo pats į arklidę. O klebonas per visą tą laiką, kuo ramiausiai sėdėdamas fotelyje, stebėjos vagies drąsa. Netrukus parėjo tėvelis, šaukdamas iš tolo:

— Klebonai, yra ir vagis, ir juodukas!

Ir papasakojo, kad, neradęs išvažiuotų vėžių, ėmęs ieškoti vežiminėje ir radęs arklį, įėjusį į peludę. Kaip pirma klebonas neparodė nuliūdimo, taip dabar neparodė džiaugsmo. Tik nusijuokęs tarė:

— Štai tau ir vagis! Štai tau ir vagis.

Tuo tarpu privažiavo brika, ir išlipo iš jos ponas Narmantas.

— Klebonai, ar jau važinėjies su savo velosipedu? — paklausė. — Atvažiavau jo pažiūrėti.

Visi ėmė šypsoti, nes velosipedo istorija buvo labai juokinga. Neseniai tėvelis pirko Nikai velosipedėlį trimis tekiniais. Klebonui jis labai patiko, ir jis nusprendė, kad ir jam toks vežimas praverstų. Pasivažinėti su velosipedu — toks malonus ir sveikas judesys. Neklausydamas tėvelio, kurs įspėjo, kad nieko iš to nebūsią, tuojau pasidirbdino iš medžio velosipedą ir davė mūsų kalviui apkaustyti. Bet velosipedas išėjo labai sunkus, vos tepasukamas, be to, dar vis virto ant šono. Klebonas liepė jį mesti į kerčią ir nemėgo apie jį kalbėti. Todėl pono Narmanto klausimui nebuvo jokio atsakymo.

Bet ponas Narmantas nesiliovė ir tarė dar sykį:

— Atvažiavau tyčia apžiūrėti velosipedo, klebonai.

— Nepamatysi, nepamatysi, — atsakė dabar klebonas.

— Dėl ko? Ar gražu slėpti taip pavydžiai savo išradimą? Reikia krikščioniškai leisti ir kitiems juo naudotis.

— Nepavyko, nepavyko.

— Aš seniai duodu klebonui gerą patarlę, — tarė tėvelis. — Teliepie pridirbti ketvirtą tekinį, kad nevirstų, pakinkyti arklį, ir atsisėdęs tevažiuoja, mindamas kojomis pedalus.

Atėjo mamatė prašyti arbatai, ir, išgirdusi tėvelio žodžius, tarė:

— Užsigauk, klebonai, ir supyk nors kartą, tai tie ponai liausis tamstą erzinę.

— Gerai, gerai. Pyksiu, kai mane išmokysi. Dėdamas cukraus į arbatą, klebonas pasakė jau kažin kelintą kartą:

— Aš namie geriu be cukraus, o svečiuose su cukrum, su cukrum.

— Dėl dievo meilės, klebonai! — sušuko ponas Narmantas. — Jei taip ir darai, tai bent nepasakok garsiai. Na, kaip dabar užvažiuosi pas tamstą, kad tapai toks šykštus? Aš nemėgstu arbatos be cukraus.

— Svečiams nesigailiu, nesigailiu, bet pats galiu apsieiti ir be cukraus, ir be cukraus, — atsakė klebonas ir, išėmęs iš burnos kažkokį mažą daiktėlį, padėjo jį ant stalo.

Tai naujiena. Tai matome dar pirmą kartą. Todėl, akis išplėtę, stebimės, kas čia yra.

— Cha, cha, cha! — juokias klebonas, pamatęs mūsų smalsumą. — Tai yra mano dantis, dantis. Matot, išlūžo man priešakinis dantis, sunku man kalbėti, tai išsidrožiau liepos dantį ir įstatau. O valgydamas išimu, nes bijau praryti, bijau praryti.

Politikos klausimai buvo išsemti, pradėjo kalbėti apie ūkį. Tėvelis paklausė poną, ar jau pabaigęs sėti.

— Nepabaigė, nepabaigė, — tarė klebonas. — Nėra ko nė klausti.

— Iš kur esi taip informuotas, klebonai? — paklausė ponas Narmantas. — Kodėl negalėjau pabaigti?

— O dėl to, — atsakė klebonas ir, pridėjęs prie lūpų sulenktą vamzdžiu ranką, ėmė dainuoti rečitatyvu, tęsdamas paskutinį kiekvienos eilutės žodį:

*Tru-tu-tu, duonos neturiu-u-u,
Ti-liau, ti-liau, duona tolia-au,
Ti-li, ti-li, duona toli-i-i!*

Paskutinę „i“ ištarė ilgai, plonu, juokingu balsu.

Ponas Narmantas ir klebonas visados erzina kits kitą. Juodu yra seni prieteliai, nuo pat to laiko, kai klebonas čia atvažiavo, jau apie 30 metų. Pasakoja, kad, jauni tebebūdami, juodu su kitais kaimynais dažnai lošdavę kortomis. Bet vieną kartą klebonas pralaimėjęs dvidešimt penkis rublius, ir nuo tos dienos kortų nė į rankas nebeima.

— Niekus kalbi, o net to nežinai, kad dabar nėra medžiojamasis laikas, — atsakė ponas Narmantas. — Be to, man rodos, nekenktų, kad ir pats su manim patrimituotumei. Per mažai judi, o tai nesveika. Vėl sudarytumėm kompaniją, kaip kitąsyk, atsimeni, klebonai?

Klebonas tylėjo, bet ponas Narmantas, to nepaisydamas, klausė toliau:

— Ar atmeni, klebonai, kaip mudu kartą, važiuodami į Šiaulius, sustojom pasiganyti Balnugarėje ir, kaip tyčiomis, dievas atnešė tuojau ir Bilevičių? Ir, užuot atsilsėję porą valandų, išsėdėjome visą naktį prie žaliojo staliuko?

— Buvo, buvo, — tarė klebonas atkarai, mostelėjęs ranka, tarsi norėdamas kuo greičiausiai nusikratyti jaunystės — kvailystės atsiminimais.

— O ar atmeni, kaip energijai pakelti pilstėmės konjako į arbatą?

— Buvo, buvo, — vėl mostelėjęs ranka, atsakė klebonas.

— O ar atmeni tą gražiąją žydelkėlę, kuri mums tarnavo, kaip meilinaisi jai?

Ūmai klebonas smarkiai sujudo kėdėje ir, mušdamas su kumštis per stalą, sušuko:

— Łzesz, gałganie! Łzesz, gałganie!

Klebonui taip netikėtai išsiveržus, ponas Narmantas nutilo. Tylėjo ir kiti. Rados labai nejauku. Bet tuojau pertraukė tylą pats klebonas, jau visiškai nurimęs:

— Pasaulyje atsitinka nuostabių dalykų, nuostabių dalykų. Kad nebūčiau pats matęs, netikėčiau, netikėčiau.

Jau žinojau, kokie tai dalykai. Klebonas buvo juos pasakojęs jau kažin kiek sykių ir vis tais pačiais žodžiais ir su ta pačia intonacija, tartum kokias atmintinai išmoktas eiles. Bet mudviem su Nika tai baisiai tinka, ypač kad tie dalykai, iš tikro, be galo nepaprasti. Klebonas visados taip daro: kai tik kokia kalba jam netinka, jis pradeda pasakoti ką kita.

— Kokie tat dalykai, klebonai? — paklausė mamatė.

— Seniai tat buvo, dar tebebuvau kamendorium Josvainiuose. Nuvąžiavau vieną kartą į svečius pas ponus Burbus. Visi sėdime už stalo, valgydami vakarienę, vakarienę — ponas, ponias, mokytoja, dvi paneli ir aš. Tik ūmai žiūrim — iš vieno kambario kampo beišlendantis gyvatė, gyvatė, ir, raitydamos ore, lekia tiesiai ant stalo, tiesiai ant stalo. Iš to išgaščio mes jėzyka w gėbie zapomnielišmy. Tik visi mašinaliai pasitraukėme kiek nuo stalo, kad gyvatė mums už nosių neužkliūtų, kad neužkliūtų. Pralėkusi per visą kambarį, ji įlindo į kitą kampą ir pražuvo, ir pražuvo. Dar valandėlę tylėjome kaip nebyliai. Paskui kits kitą klausiam: „Ar matei? — Mačiau. — O tamsta ar matei? — Mačiau.“ Visi matė. Visi matė.

— Neužsigauk, klebonai, — tarė tėvelis, — esi skaitęs kame nors tą anekdotą ar sapnavęs ir įsivaizdavai pats matęs. Žinau, kad nieko nepramanai, bet čia pats nesijunti pramanęs.

— Neskaičiau, neskaičiau. Ar aš mažas vaikas! Sakau, kad pats esu matęs, esu matęs.

Klebonas yra matęs ne tik tą vieną gyvatę, bet dar ir aitvarą, ir aš laukiu pasakojant ir apie tą antrąjį nuostabų dalyką. Bet visi kelias nuo stalo, ir klebonas tuojau eina namo.

— Jūs dabar imsite darbuotis žaliajame lauke, žaliajame lauke, — sako. — O aš dar laikraščių neperskaičiau kaip reikiant.

Bet ir ponas Narmantas šiandien negalėjo ilgiau pasilikti. Mamatė džiaugė negausianti sėdėti prie visto. Tačiau tas džiaugsmas buvo neilgas, nes, ponui Narmantui išvažiavus, tuojau atėjo ponas Kazlauskis, gretimo dvaro urėdas, paprastas visto partneris. Mamatė nekenčia kortų, bet kadangi tėvelis noromis lošia vistą, o „z dziadkiem“ lošti nemėgsta, tai, nesant ketvirto partnerio, ji sėdas už staliuko. Aš žinau, kad tai pasišventimas, ir net sunkus, nes tėvelis, pats gerai lošdamas, yra labai nekantrus. Daugiausia, žinoma, tenka mamatei, nemaža ir ponui Kazlauskiui.

— E, fuszer pan jesteś! — šaukia tėvelis. — Kaip galima neatutuoti, jei ten renonsas! Łapcie panu pleść, nie w wista grac!

Ponas Kazlauskis, įkūnytoji flegma, nė kiek nesusijaudinęs, košia savo lenkiškai baltarusišku žargonu:

— Nie, pan, ja dobrze gram, pan.

Kadangi kunigėlis lošia geriausiai ir tėvelis jo privengia, tai jis kenčia mažiausia. Nieko nebodamas, jis tik juokias iš visų tų šauksmų.

Kartais, labai retai, tėveliui per daug išišaukus, mamatė, padėjus kortas ant stalo, sako:

— Ar ne per daug erzines, Liudvikai? Be reikalo nervus gadinies. Geriau nelošti.

Ir eina į savo kambarį.

Lošimas pertrauktas. Ponas Kazlauskis kuo ramiausiai sėdi savo vietoje, traukdamas cigarą. Kunigėlis pašokęs bėgioja po kambarį.

— Kaip galima, pone Liudvikai, kaip galima! Ponia Marija mums pasišvenčia, o tamsta ją taip kankini. Iš tikro, šventa jos kantrybė.

Tėvelis nieko neatsako, tik, sėdėdamas už staliuko, nervingai maišo kortas. Praėjus kokiam valandos ketvirčiui, eina į mamatės kambarį ir netrukus parsiveda mamatę atgal ir sodina į vietą. Vistas eina toliau. Kunigėlis vėl juokias linksmas, o tėvelis tą vakarą per daug nebešaukia.

* * *

Jau antra diena, kaip nematome saulės nė spindulėlio. Pilkų, storų debesų skaros atskyrė mus nuo jos. Pasiilgusi žemė skęsta ašarose ir dreba nuo šalčio, jos neglamonėjama. Net paukšteliai nutilo, tik kikiliai gailiai čirškia palangėse. Kažko liūdna. Rodos, niekadės nebeprašvis saulelė, niekadės nebeprasiskleis tas pilkas, nuobodus uždangalas. Bet mamatė džiaugias, sakydama, kad lytaus labai reikėję ir kad po jo viskas imsią vešliau augti ir gražiai žydėti. Tėvelio nėra namie. Dėl lytaus mamatė neėmė mūsų nė į bažnyčią. Apie pusvakarius nuėjo į šeimyninę paskaityti, papasakoti ir sąsiuvinį pasiveizėti. Paskui leido šeimynai pašokti, o mums pažiūrėti. Tuojau atėjo Munkus su skripka ir Zykas su kontrabasu ir, susėdusiu pasienyje, ėmė žvitriai dilinti stygas su smičiais. Šokėjai eina prūsa, ir mudu su Nika, nesitenkindami žiūrėję, einame drauge su jais. Iškėlę aukštyn ilgas skalas lyg kalavijus, vaikščiojame, iš pradžios lėtai, iš vieno kambario galo į kitą, o praeidami pro kits kitą, barškiname pagaliu į pagali ir dainuojame:

*Prūsa, prūsa,
Tavo rudi ūsa.*

Paskui muzikantai ima griežti greičiau, o mes, susikibę į poras, sukamės dainuodami:

*Šoka prūsas su prūsiki,
Pasikaišę sijoniki.*

Pabaigę prūsa, šokame blezdingėle, laikydami su viena ranka skepetėlės galą, kuri čia kyla, čia leidžias — lyg kregždė belakiodama. Paskui šokėjai eina dar kitokius šokius, bet mes su mamate grįžtame jau į savo galą.

Nors dar nėra vėlus vakaras, kambariai jau pasinėrę brėkyje. Vėsu ir drėgna. Mamatė liepia man ir Nikai atnešti malkų iš virtuvės ir kuria ugnį židinyje. Matau, kad ji linksma.

— Mamatė šiandien linksma, — tariau.

— Linksma, Irusia.

— O kodėl?

— Todėl, kad mano mokiniai noromis mokos, kad šeimyna dabar linksmai šoka, kad lytus lyja ir kad skaičiau gražią gražią knygą.

Vikrios liepsnelės skabariai šokinėja po sausius pagalius, pagaliai linksmai pyška. Brėkis pasitraukė į kambario kertes, rados šilta ir jauku. Kokia laimė sėdėti pas židinį su mamate, prisiglaudus prie jos brangių kelių! Tegu sau lytus teška už langų, tegu vėjas liūdnei dejuoja — mums čia šilta ir miela kaip kregždėlėms lizdelyje, kur neužpučia vėjas ir neužlieja lytus.

— Dabar turi ateiti pasaka, vaikeliai, — sako mamatė.

— O taip, mamate. Aš norėčiau dar išgirsti apie Vengrijos Žvaigždėlę ką nors daugiau, o gal ir tą patį. Aš taip myliu šventąją Elžbietą, — prašau.

Bet Nika oponuoja.

— Ne! Mamatė dar nepabaigė pasakoti, kaip ponas Parsifalis atrado šventąjį Gralį. Aš labai noriu žinoti, nes ir aš juk būsiu riteris ir josiu ieškoti šventojo Gralio.

— Vis tik apie riterius ir apie riterius, — sakau liūdnei. — O ką aš? Aš juk mergelė...

— Tu būsi riterio širdies dama, Irusia, — guodžia mane mamatė. — Tu įkvėpsi jam greičiau surasti šventąjį Gralį.

— Kad aš pati noriu rasti, mamate, — sakau beveik verkdamą.

— Galėsi rasti ir nebūdama riteriu. Ir šventoji Elžbieta rado šventąjį Gralį.

— Nepasakojai, mamate.

— Papasakosiu, kai užaugsi didesnė. O dabar klausykit toliau apie Parsifalį.

Ir savo melodingu balsu mamatė pradėjo:

— Ir prijogo riteris Parsifalis Monsalvatą. Aukštame aukštame kalne stovėjo Monsalvato rūmai. Visi balto marmuro, balti kaip ką tik nukritęs sniegas, jų penkių bokštų galvos auksinės. Viršum auksagalvių bokštų, mėlyname danguje — milžiniškas septyniaspalvis vaivorykštės lankas...

Kieme sudūzgė.

— Pažiūrėkit, ar ne tėvelis parvažiavo, — tarė mamatė.

Nubėgome pas langą. Bet nuo prieangio važiavo nepažįstamas kočas. Netrukus įėjo į saloną ponas Jonavičius su savo violončele, įdėta į didelę juodą makštį.

— Ar gali būti kas malonesnis už malonų svečią tokioje darganoje? — tarė sveikindamos mamatė. — Kokia geroji žynė įkvėpė tamstai aplankyti mus šiandieną?

— Ilgėjimos saulės...

Mamatė pažiūrėjo į poną Jonavičių lyg nustebusi, bet tuojau pat, nuleidus akis, tarė:

— Kaip gaila, kad Liudviko nėra namie. Ir nesitikiu jo šiandien sugrįšiant dėl tokio oro.

— Važiuojant toliau ir neuždengtoje brikoje, galima permirkinti kiaurai, — pasakė ponas Jonavičius.

Paskui, atsisėdę su Nika savo paprastoje kanapos kertelėje, klausėme muzikos. Pono Jonavičiaus balti, ilgi pirštai greitai bėgiojo po stygas, o violončelė verkė, dejavo ir skundės tartum gyva būtybė. Prieš poną Jonavičių, ant pulpito, buvo padėtos natos, bet jis visai į jas

nežiūrėjo. Jo gražios mėlynos akys vis buvo nukreiptos į mamatę. Retkarčiais purtino jis savo tamsius, švelniai garbanotus plaukus ir merkė akis, tartum pailsusias nuo žiūrėjimo. Bet tuojau atsimerkęs vėl žiūrėjo į mamatę.

Su ponu Jonavičiumi nesame dar labai apsipratę, nes neseniai jis teparvažiavo iš kažin kokių užsienių į savo dvarą. Visi sako jį esant labai mokytą ir artistą. Viena mamatė tegali jam čia akompanuoti, todėl jis kartais atvažiuoja pas mus su violončele.

Jis ne tik griežia, bet ir dainuoja. Mamatės prašomas, atsisėdo prie pianino ir, pats sau akompanuodamas, padainavo:

Nakčia skrido angelas padebesy...

Mamatė klausės, išispelėjusi tolybėn.

*Ir vargo ji ilgai pasauly liūdna,
Vis ilgesio keisto pilna.
Ir skliauto giesmė buvo jai laukiama,
O žemės daina svetima.*

— I zvukov niebies zamienit nie mogli jei skučnyje piesni ziemli, — pakartojo pusbalsiu mamatė.

— Išdainavau tai, kas man visados veržias į lūpas, tamstą pamačius.

— Kodėl?

— Nes ir tamsta pilna karšto troškimo, ir tamstai skamba nesiliaudami dangaus garsai, ir negali jų užvaduoti nuobodžios žemės dainos.

— O taip! Nuobodžios, nuobodžios yra žemės dainos, — tarė mamatė. Bet tuojau paraudo, tartum kažko drovėdamos, ir nutilo.

Muzika vis skambėjo man ausyse, neleisdama tuojau užmigti atsigulus. Kaip gera, kad ponas Jonavičius parvažiavo į mūsų kraštą, mažčiau. Mamatė gali bent prisiklausyti gražios muzikos ir pati turi su kuo paskambinti. Aš myliu poną Jonavičių, nes visados trokštu, kad mamatei būtų maloniausia, geriausia, linksmiausia.

Mamatei atėjus peržegnoti manęs labai nakčiai, tariau:

— O man iš visų ponų labiausiai patinka ponas Jonavičius. Taip puikiai griežia ir dainuoja, ir toks gražus, ir toks mandagus.

— Bet dabar reikia miegoti, ne apie poną Jonavičių mąstyti, Irusia, — pasakė mamatė, linksmi šypsodama, ir, stipriai pabučiavus mane bei peržegnojus, nuėjo.

Nubudau ir nebegaliu užmigti. Kambariulyje šilta ir trošku. Pro langinių mėnulių liejasi sidabrinės šviesos bangos, krisdamos baltais taškais ant grindų. Laikrodis valgomajame muša dvylika. Žvilgterėjau į mamatės lovą, ir man rodos, kad mamatės joje nėra. Žiūriu atsidėjus — tikrai tuščia, nepaliesta. Kame mamatė? Tikriausiai vaikščioja patvenkinyje: juk tokia graži mėnesiena. Bet kodėl taip ilgai?

Gal ji labai liūdna... o gal net ir ašarų karolėliai rieda per jos mylimus skruostelius, kaip sekmadienį bažnyčioje per suplikacijas... Taip man sopa mamatės ašaros...

Ūmai galvoje švisterėjo man mintis eiti pas ją. Baisu... naktį, per tiek tamsių kambarių, visiems miegant. Bet noras vis auga — ilgas, baimingas: gal kas pikta nutiko mamatę? Gal įkrito į tvenkinį paslydus? Greičiau, greičiau pas ją!

Iššokau iš lovos, apsivilkau jupele ir basa einu. Bijau neapsakomai, bet stengiuos nurimti. Tat pirmiausia žegnojuos, o paskui mąstau, kad jau po vidunakčio ir gaidys tikrai bus nugiedojęs, tai ir baidyklių viešpatavimas jau pasibaigęs. Svarbiausia — eiti pamažėliais, nes kai tik imsiu bėgti, — žinau iš prityrimo, — tuojau rodysis, kad kažkas mane veja ir jau jau grobia. Štai valgomasis jau laimingai išeitas. Jau ir salonas, visų kambarių baisiausias. Drebėdama žengiu per slenkstį. Šviesu čia, nors skaityk, bet tai dar blogiau, nes toje

blandžioje šviesoje kiekvienas daiktas imas kažkokį keistą pavidalą. Rodos, kad tamsesni kampai pilni kažkokių būtybių. Nežvalgaus niekur į šalis, tik žiūriu tiesiai priešakinį grindis, ir vis ima mane toks begalinis noras bėgti. Bet susivaldau. Priemenėje jau ne taip baugu. Nulipus nuo prieangio laiptų, matau šviesų stuomenį, vaikščiojantį patvenkinį, ir tekina bėgu pas jį.

Krūptelėjo mamatė ir tyliai šūkterėjo, man prie jos pribėgus.

— Tai aš, mamate! Taip man ilgu buvo tavęs... maniau, kad kokia nelaimė... Nepyk, mamate! Aš daugiau niekaduos...

— Išgasdinai mane, Irusia. Ir kaipgi čia pykti ant tavęs, vaikelį brangusis! Bet daugiau taip nedaryk. Vaikai turi naktį miegoti, ne bėgioti.

— Aš maniau, kad esi labai nuliūdus, mamate.

— Nesu nuliūdus. Jaučiu laimę neišreiškiamą, linksmybę nepabaigiamą. Žemė ir dangus — jau viena. Tokią naktį amžinybė savo sparnu paliečia žmogaus sielą. Kaipgi gali būti liūdna tokia naktį! Žiūrėk!

Pažvelgiau į tamsų dangų, žvaigždėmis ir mėnesiu žerintį, paskui į žemę, pasinėrusią sidabrinėje prieblandoje. Kaip gražu! Tą stebuklingąją naktį viskas yra stebuklas. Kiekvienas daiktas gyvena, mąsto ir jaučia, atidengdamas savo sielą. Senas namas pavirto užburtu rūmu balto marmuro kolonomis, miegūstas tvenkinys — slaptina, aukso kibirkštėmis degančia gelme, tamsios eglaitės — vienuolėmis, kukliomis viešpaties tarnaitėmis. Kaip tylu! Girdžiu, kaip gėlės siunčia žvaigždėms savo kvapius atdūsius ir kaip žvaigždės kažką kugžda gėlėms. Girdžiu šnabždant sparnus angelų, nusileidžiančių žemėn sidabriniais mėnesio spinduliais. O viršum visų tų stebuklų lakštingalos giesmė — didžiausias stebuklas — nedrumsdama tylos, galinga banga kyla aukštyn, aukštyn, lig pat mėnesio ir žvaigždžių.

— Kaip gražu, mamate!

— Kaip gaila palikti tuos stebuklus ir eiti į tamsų, troškų kambarį. Skubėkim, Irusia, reikia tau miegoti, ir gali sušalti basa.

— Bet kaip užaugsiu, tai ir aš neisiu anksti gulti tokiomis gražiomis naktimis.

— Gal būsi laimingesnė, Irusia, ir turėsi sielą, kuri svajos drauge su tavim...

* * *

Per pietus tėvelis pasisakė eisias į pievas ir kad mes atneštumėm jam tenai pusvakarius.

Kaip čia sulaukti tos pusvakarių valandos? Kas kelias minutes bėgame klausti mamatę, ar tik jau ne laikas, ir pagalios taip įkyrime, kad ji liepia mums paskaityti, tai nepajusime sulaukę.

— Tik ką nors labai juokingo, Irusia. Šiandien juokias saulė, juokias visa žemė, prisidėkime ir mes prie to džiaugsmingo choro.

Ir mamatė parinko iš „Przyjacieli'io“ apysakėlę apie „Gaidį Šalaputą ir kovą Šlykštuolį“. Visas trejetas sulipome į didelį raudoną krėslą: aš į vidurį, broliukai iš šonų. Mamatė pažiūrėjo į mus ir tarė šypsodama:

— Atrodot kaip balti paukšteliai raudoname lizdelyje.

Apysakėlė buvo tokia juokinga, kad vos tepaskaičiau, nuolat besijuokdama, broliukų pritariama. Net ir mamatė ėmė juoktis ne tik lūpomis, bet ir tomis savo visados liūdnomis akimis. Ir tikrai nepajutome, kaip atėjo pusvakarių laikas. Mamatė, norėdama pavaišinti visus darbininkus, pritepė su medum daug duonos riekių, kurias įdavė nešti Anei. Pati paėmė puodelį rūgusio pieno, mes — kitus reikiamus daiktus, ir nuėjome.

Diena buvo karšta, saulėta; valandėlėmis nuo vakarų pusės dvelkė švelnutis vėjelis, maloniai vėsindamas įkaitusį veidą. Skaidriai mėlyname danguje tik kai kur baltavo

permatomi, keisti debesiai, lyg kažkokio neregėto milžino paukščio plunksnos. Saldžiai kvepėjo balti dobilai, krūvų krūvomis pražydę abipusiai keliuko, o viršum jų linksmai zirzėjo bičių spiečiai. Ore, džiaugsmingai krykšdamos, šmaikščiojo kregždės lyg juodos strėlos. Dar aukščiau, kažkur mėlynoje erdvėje, kaip dangaus varpeliai skambėjo vieversiai. Viskas linksminos, džiaugės, krutėjo, gyveno. Plačiose pievose, lyg milžiniškas dryžas kilimas žaliuojančiose ant Ventos kranto, judėjo žmonių būriai. Gaspadorius, sėdėdamas aukštai ant grėbiamosios, traukė pradalgės į ritinius, o paskui ėjo dviejų arklių velkamas stūmėjas, stumdamas ritinius į dideles krūvas, kurias vyrai ir moters krovė į kupstus. Tylūs pievos buvo dabar pilnos judėjimo ir garsų. Čarškėjo grėbiamosios dantys, čiukšėjo stūmėjas, sklido bernų, arklius raginančių, šūkavimai, skambėjo juokas. Grėbliai spindėjo saulėje lyg auksiniai, baltavo marškiniai, margavo įvairiaspalviai sijonai. Šieno kvapas buvo toks stiprus, kad net svaigino.

Iš tolo jau pamatėme prie kupstelio baltuojant tėvelio švarką ir tiesiai ten nuėjome.

Įpėdin mums atėjo dvaro mergos su pusvakariais šeimynai. Gaspadorius, jas pamatęs, sustabdė arklį ir nulipo nuo savo aukštos sėdynės. Tuojau ir visi liovėsi dirbę ir ėmė skirstytis. Ordinarininkai susėdo poromis, o bernai, mergos ir keli samdininkai sudarė didesnę būrį. Tas būrys, bevalgydamas rūgusį pieną su gardžiu šutiniu, taip nusiteikė, kad perdėm buvo girdėti jo garsus juokas. Užtat ordinarininkai sėdėjo tyliai. Kai kuriems vaikai atnešė kažko puodeliuose, kiti išsitraukė iš šieno ėdmenis, kuriuos buvo atsinešę, grįždami po pietų.

— Ką aš matau, — tarė mamatė, žiūrėdama į tuos būrelius, — ir Domeikienė yra.

— Matyt, nusibodo begulint, tai ir atėjo, pramogėlės ieškodama, — atsakė tėvelis.

Darbininkams pavalgius ir pradėjus vėl grėbti, nubėgau pažiūrėti Domeikienės, o paskui mane Nika. Ji grėbė niūniuodama.

— A girdit, koki linksma Domeikienė, sausos duonelės pavalgiusi, čysto vundinelio užgėrusi, — sakė viena moteriškė.

— Kad ir sausa, by tik sava, — atsakė Domeikienė šypsodama.

— Kad ir sausą duonelę valga, ale užtat poni, — atsiliepė kita. — Lig pijtų lovelė, o po pijtų ir netoli nuo lovelės tenuėina.

Taip tyčiojos bobos, o Domeikienė nieko nebesakė; grėbė sau toliau niūniuodama, tarsi nieko negirdinti. Bet prisiartino Domeikis ir tarė:

— Vo kas jums darbo? Jūs anos darbo nedirbat. Džiaukitės būdamos pačios tokios darbininkės.

— Kų čia su anoms prasidedi, Domeiki, — pasakė bernas. — Ar nemata, kad pavydelninkės? Pačios norėtų drybsoti par dijnų dijnas, tai ir lo.

— Kad norėtumėm, tai ir drybsotumėm, bene pats mums užgintumia? — tarė viena.

— Na tik, pamėginkitau! Kad vyrs paglaudys, nosaras išlėksitau pri darbo.

Man buvo malonu, kad bobos gavo, kam tyčiojas iš Domeikienės. Ji tokia gera, nėmaž nepyksta, tik niūniuoja vis šypsodama. Kokia ji graži! Ir skaistus veidelis, visai nenudegintas saulės, ir tiesi noselė, ir akys kaip vosilkos, ilgomis juodomis blakstienomis, ir ploni lyg dvi juodi aksomini virveli antakiai — viskas stebėtina ir gražu. Be skepetėlės ant galvos ji dar gražesnė. Aukso kasos, apsuktos aplink galvą, prisagstytos blizgančių sagų, ant kaklo kybo aukso ir sidabro karoliukai — visa tai taip žiba, tartum kas ant jos bertų kibirkščių saujas.

— Sveika gyva, Domeikiene! — tariu priėjus arčiau.

— Sveiki, paneli ir ponačia, — atsakė ji ir, metus grėblį, pagrobė į glėbį Nika.

Berniukas pasijuto be galo įžeistas.

— Leisk mane! — šaukė, stengdamasis išsiveržti. — Aš jau nebe toks mažas, kad mane ant rankų nešiotų! Leisk!

— Pabučiuok muni, tai leisu, — juokė Domeikienė.

— Aš nemėgstu bobų bučiuoti! — tarė Nika ir išsprukęs pabėgėjo kelis žingsnius toliau. Visi ėmė juoktis, o jis pasakė:

— Kad ir boba, bet dėlto labai graži.

— Aš tave pabučiuosiu, Domeikiene! — tariau ir pribėgus pabučiavau tą taip man tinkantį veidą.

Tėvelis, sužinojęs tai, pabarė mane. Sakė, kad tai labai nepadoru esą bėgioti pas darbininkus bučiuotis, ypač su tokia moterim, kaip Domeikienė, kuri visus savo tinginyste piktinanti.

— Bet kad ji tokia graži... — atsiliečiau nedrąsiai.

— Tai kas? Tai ne jos nuopelnas — ir kad man daugiau to nebebūtų. Mamatė tylėjo. Besivartaliojant mums po šieną, mamatė tarė tėveliui:

— Norėčiau jau eiti. Vaikai gali dar pasilikti su Ane.

— Kodėl taip greit? — paklausė tėvelis suerzintu balsu. — Bene skubi pas kokį ligonį, nespėjusį ateiti prieš pietus? Kas tai gali būti per reikalas toks smarkus?

— Jei tau įdomu, galiu pasakyti. Noriu nueiti pas sergančią Banienę ir įkalbėti, kad rytoj važiuotų gydytojo. Vargšė gali mirti be jokios pagalbos. Noriu nueiti greičiau, kad Banys nesakytų esant per vėlu ir negalėsiant prisirengt lig rytojais.

— Didelė nelaimė, vienu chamu mažiau ar daugiau. Jei pati užmokėsi gydytojui, tai gal ir važiuos.

— Banys gali ir pats užmokėti. Bet kaip dažnai reiktų man — ir kaip skaudu, kad negaliu.

— Na, kartais moki rasti šaltinių... Stebiuos tik, kad taip mažai terūpi tau vaikai.

Mamatė paraudo.

— Jei randu šaltinių, kaip sakai, tai tokių, iš kurių semtis turiu teisės.

— Ir vyras turi teisės reikalauti: primo, kad pasitartumei su juo, sekundo, kad pabūtumei drauge valandėlę, užuot rūpinusis per kiauras dienas savo luošais, ligotais ir kuprotais. Juk dar neprisižiūrėjai gerai, kaip puikiai eina darbas su grėbiamąja ir stūmėju.

— Mačiau. Labai puikiai. Pabūčiau dar, kad ne Banienė. Be to, ilgai taip žiūrėti į dirbančius žmones, pačiai nieko nedirbant, man kažko drovu. Tu — kas kita, tu prižiūri darbą. O kam aš?

— O tau maloniau svajoti, kur nors vienai vaikščiojant... Tikrai, ne už ūkininko reikėjo tau ištekėti... O gal geriausiai visai ne.

Ir, palikus mus su Ane, mamatė nuėjo.

* * *

— Žiūrėkit, kažkas atvažiuoja! — sušukau, veizėdama į kelią pro sodno tvorą.

— Ar žinai, kas? Tai Levanarda! — linksmi šaukia Nika.

— Levanarda! Bėkim priešais!

Ir, išlindę pro žinomą mums spragą, tekini bėgame priešais atvažiuojantį. Koks džiaugsmas! Išskyrus dėdę Kazį, nėra mums meilesnio svečio už Levanardą. Jis pasakoja mums tokias gražias pasakas, taip domis mūsų reikalais, taip moka su mumis kalbėti. Pribėgus mums, Levanarda stabdo savo širvą Sakalėlį, ir visas trejetas rioglinamės į jo vežimėlį, sėsdamies šalia jo ir ant skrynelės su šventaisiais. Labai širdingai pasisveikinus, prasideda gyvas pasikalbėjimas. Levanarda sakos važiuojas iš šv. Petro iš Varnių, kur jam pavykę parduoti daug šventųjų, be galo mūsų pasiilgęs, ir Sakalėlis pasiilgęs, nes iš Varnių pats pasisukęs mūsų linkui. O mes jam pasakojame įvairias naujienas: kad gavome mažą šnelį Murzą, kad Sierotka atvedusi gražų kumeliuką, kad Jonelis turįs jau ilgus batus su zuikeliais, kad Juozapas vežėjas sugavęs šešką. Ilgai kalbėtis nėra laiko, nes bematant privažiuojame arklidę, ir čia prasideda arklio kinkymo scena, kuri mums visados be galo tinka, Išlipęs iš vežimėlio, Levanarda žegnojas, dėkodamas dievui laimingai atkeliavęs, paskui dėkoja arkliui, kad jį atvežė. Bučiuoja jam į aksomines šnerves, glosto kaktą, plakšnoja per sprandą, šluosto, valo, nesiliaudamas jo šnekines.

— Sakaleli muna, prieteli myliausis, dieku sveikas muni atvežis. Par tava eiklias

kojeles aš siediejau kap kuoks puonc. Tuoli važiuuom, Sakaleli, ale užtat atvažiuuom į Užgirus, pri sava gerų prietelių. Čė vaikelia — myli paukštuželia, čė puoniteli kap ta dungaus žvaigždeli, čė puonelis — narsusis erelis. Unc tau negailias nieka, duod žaliųjų dobilelių ir auksa aviželių. Atsilsiesi ir pasisuotinsi.

Sakalėlis klauso, ausis pastatęs, tiesia į savo poną galvą ir taip žiūri, tartum kuo aiškiausiai suprasdamas kiekvieną žodį.

Paskui Levanarda traukia iš kišenės mums lauktuvių: tris dailiai iš medžio išskaptuotus šaukštus, kurių kiekvienas kitaip pagražintas. Tartum kas jam būtų pasakęs, kuo mus labiausiai pradžiugins — valgyti su mediniais šaukštais, kaip šeimyna, tai buvo mūsų svajonė. Ir tuojau pradėdame eiti pietų, tais savo šaukšteliais nešini.

Po pietų, visai šeimynai susirinkus dėl šventadienio, Levanarda rodo šventuosius. Nors daug pardavė bekeliaudamas, tačiau yra dar ko žiūrėti. Yra šv. Vincentas su auksuotu arnotu, kairiojoje rankoje turi kryžių, o su dešiniąja laiko nusitvėręs už ilgos čiupros velnią. Velnias juodas kaip anglis, susirietęs, matyt, iš tos baimės ir skausmo, baltas akis išvertęs ir iškišęs liežuvį, raudoną lyg kraujas. Yra šv. Jurgis, kurs, ant balto žirgo sėdėdamas, apsivilkęs žaliu, kvaldaliemeniu kikliku ir geltonomis kelnėmis, duria su ilga ietimi baisų, raudoną slibiną. O šalia jo išsigandusi, rankeles sudėjusi, stovi karalaitė su mėlynais rūbais, su aukso vainiku ant galvos. Yra liūdnai rymančių smūtkelių, erškėčiais vainikuotų, ir daug kitų. Žiūrėtojai neapsakomai grožis, ypač šv. Vincentu, o Juozapas vežėjas perkas jį, nes kaip tik neseniai sapne kažkas jam liepęs pastatyti koplyčėlę. Vienas bernas yra apsižadėjęs prikalti smūtkelį prie seno ažuolo pakelyje ir renkasi labiausiai tinkamą. Man smūtkeliai tinka, bet į šv. Vincentą bijau žiūrėti, kad sutemus nepamatyčiau to ilgačiuprio kokiam kambario kampe.

Parodęs šventuosius, Levanarda traukias ir knygų: trumpas, drūtas kantičkas, gražiai apdarytas maldaknyges ir šiaip knygeles. Ir toms prekėms randas vienas kitas pirkėjas. Mane taip pat ima didelis noras nusipirkti kantičkas, kad galėčiau, atsiskleidus jas, lyg suaugusi mergaitė giedoti giesmes, šeimynos giedamas žiemos vakarais. Ypač tinka man angelo ir velnio pasikalbėjimas, kuriame velnias storu ir žiauriu balsu kreipias į angelą:

*Strielbos, armatos, kulkos, granatos,
Perkūnai, žaibai, smertis, klapatai
Ant tavęs!*

O angelas plonai ir švelniai jam atsako:

*Ne taip yr baisi pekliška mūka,
Kaip yra meili dieviška ranka...*

Bet kantičkos brangiai kaštuoja, ir aš neturiu tiek kapitalo. Tat perkuos „Vaikų knygelę“ ir paskui skaitysiu iš jos broliukams ir Žvirbliukams apie Mikę melagį ir Pruncę paukštvanagį.

Sukrovęs atgal savo prekes, Levanarda ima pasakoti šeimynai. Kalba ir apie šv. istorijos bei šventųjų gyvenimų atsitikimus, ir apie tai, ką yra išskaitęs kitose knygose ir pats begyvendamas prityręs ir sugalvojęs, — viską taip gražiai, sklandžiai taikindamas prie žmogaus gyvenimo ir nurodydamas, kaip kiekvienas turi gyventi. Lyg vanduo teka jo iškalba, o klausytojai klausos, įbedę akis į jo lūpas, ir šnibžda kits kitam:

— Ne, ir kap unc gal tap nupasakoti, nebūdams kunigu!

Be to, Levanarda gauna ir mums daug pasakoti. Brėkstant sodiname jį valgomajame ant kanapos arba alėjoje ant suolo ir, patys atsisėdę greta, prašome sekti pasakas. Ir Levanarda seka vis naujas, vis kitokias ir niekad negali atkartoti seniau papasakotų.

— Kas tave išmokė tiek pasakų? — stebimės.

— Greitasparnis vies munij anų priūži, tumsiasis mišks priešnibždieje, auksa

žvaigždeles primirkčioje, — atsako jis.

Rodome Levanardai visą savo ūkį, žaislus, vedame jį į savo namus pas gandro lizdą, sodno gale, kur auga didelės vašoklės. Tai yra vynuogės, kurių mums „ponas gandraš“ atvežė lauktuvių iš Afrikos. Levanarda valgo vynuoges, gėris jų skanumu, tartum pats būtų vaikas. Ir tai mums be galo tinka.

Mamatė vaišina Levanardą, bet jis nedaug tevalgo.

— Kam mun rek daug valgyti, kad aš sunki darba nedirbu, — sako.

Geriausias jam valgis — arbata su pyragu, ir mamatė visuomet jam tiekia to gardumyno. Pagėrus jam arbatą, ateina virėja prašyti jo prie vakarienės, kuriai išvirusi skanios putrelės.

— Dieku, dieku, pupeli, — sako jis juokdamasis, — kap aš dabar valgysu putrą, kad jau esu prisigieris arbatelis. Juk pati numana, kad negal unt puona muzika svadinti.

Tėvelis mėgsta kartais paerzinti šį tą. Levanardai atvažiavus, visados jo klausia, kodėl jis nevedas, kad jau seniai esąs laikas, jau jis pražilęs, paskui niekas jo nebenorėsias. Perša jam vieną ir kitą mergelę, girdamas jų grožį ir gerumą. Levanarda juokias, sakydamas, kad visos mergelės esančios jam gražios ir geros ir jis visas mylįs, todėl ir negalįs vienos pasirinkti. O kartą be juokų, rimtai pasakė:

— Žanytijs aš niekumet nežanysious. Mata, puoneli, vijnam žmogu skirts tuoks gyvenims, kitam tuoks. Mun ženatvi niera skirta. Iš vijnuos puses veizunt, muna darbs pavuojings, ale būdams vijnc pats, aš tuo pavuojaus nebijau, esu tam pasišventijs ir dirbu. Vo kap tik atsiras pati, vaika, kad tik būs didelis prisirišims, veiziek, tučtujau aš ir būsu bedrebųs dėl sava kaile. Aš tun gera numanau. Bet aš ne tik del tuo. Iš untruos puses veizant, tas muna stuonc ruoduos kap ir aukštesnis. Žinuoms, ir muoterystės stuonc yra švents — juk pats Jiezus Kristus buva vestuviese Galiliejes Kanuo — ale vis, ruoduos, arčiau gyvuolelių. Vo aš, kad ir menks žmuogelis būdams, nemuokyts, vo delto, bedruožiniedams sava šventūsius, apmisliju anų gyvenimą ir nuoru kap nuors vis arčiau pri anų.

Paviesėjęs dvi dieni, Levanarda važiuoja namo, „pri mamunelės“. Lydime jį lig miško ir nuoširdžiai sveikinamės, prašydami, kad vėl kuo greičiausiai atvažiuotų.

* * *

Koks džiaugsmas! Atvažiavome su mamate į Kalnėnus.

Nėra pasaulyje vietos, malonesnės už Kalnėnus. Gyvena čia bočelis, dėdė Kazė, pana Zuzana, pana Pranciška, pana Verusia — visi tokie mylimi. Tik gaila, kad bobutės jau seniai nebėra. Labiausiai mylime linksmąjį, gražųjį, gerąjį dėdę. Vadiname jį „saldžiuoju dėdele“, nes niekad os neatvyksta pas mus, neatvežęs saldainių. Mūsų išmane, dėdė Kazė yra visokios tobulybės idealas. Rūpindamasis, kad mums būtų gera Kalnėnuose, jis visokiais būdais stengias mus linksminti. Alpte alpstame iš to dvasios pagavimo, kai dėdė, pašaukęs savo favoritą vižlą, vardu Karo, į vidurį kambario, taria, pakėlęs pirštą:

— Padvēsė šuo!

Karo tiesias ant grindų ir nē nekrustelia. Negyvas, ir gana. O dėdė priėjęs mosuoja su ranka jam prie pat snukio.

— Atskrido vapsva šuniui prie nosies, bzz... bzz...

— Atskrido šarka šuniui prie akies, — ir dėdė kutena Karui akį.

Karo atsimerkia nedrašiai ir tuojau vėl užsimerkia.

— Atskrido varnas, į šoną stuk stuk! — barškina dėdė šuniui į šoną.

Atleikia dar varna prie uodegos ir musė prie ausies, Karo vis guli lyg padvēsęs.

— Atlėkė vilkas! — smarkiai šaukia dėdė, ir Karo, ūmai pašokęs, ima baisiai loti.

O dėdei atsisėdus pas pianiną, jis lygiai sėdas šalia ant kilimėlio ir pradeda dainuoti. Labiausiai mėgsta valsą „Nevozratnoje vremia“. Iškelęs galvą, traukia aukščiau ir žemiau be galo jausmingai. Mamatė bėga iš salono, ausis užkimšus, o mes gėrimės kaip koncerte.

Pana Zuzana lepina mus kaip tikroji bobutė. Po kelis kartus per dieną vadžioja mus į vadinamąją „aptečką“, į malonų kambarėlį, kurs mums atrodo kažkokiu užburtu kampeliu ir primena tą pasakos trobelę medauninkų sienomis, šokolado stogu ir cukraus langais. Iš daugybės „aptečkos“ stalčelių ir dėžučių semia pana Zuzana lyg iš gausybės rago įvairiausių skanumynų ir taip mus vaišina, kad kartais mamatė atėjusi gauna mus varyti iš užburtosios trobelės, bijodama, kad tas dažnas jos lankymas liūdnai mums nepasibaigtų.

Ateina pana Pranciška vesti mūsų į daržus, kur nuo pavasario lig rudens ji per kiauras dienas trypsi tarp ežių. Kitąsyk buvo ji čia šeimininkė, kaip dabar pana Zuzana, bet kaip paseno, pavedė jai prižiūrėti daržus, kad turėtų kokio nors darbo. Rūpestingai ir pavydžiai globoja ji tuos savo daržus. Kas juos kritikuoja, tas ją mirtinai užgauna, jau geriau tepeikie ją pačią. Pana Pranciška kad ir sena, bet dar tvirta ir vikri, žema, kresna, panašiu į susiraukusį raudoną obuoliuką veidu, iš kurio linksmi žiūri visados šypsančios pilkos akys.

Įdavus mums po pintinėle, pana Pranciška veda mus pirma į agurkus. Atsargiai praskleidę žiubrius lapus, randame gražių, blizgių, tartum tamsiai žaliu liakieriu nuteptų agurkėlių.

— Gerai žiūrėkit, vaikeliai, — sako pana Pranciška. — Tai gudrūs padarai. Taip moka pasislėpti, kad nepamatysi.

Šalia agurkų šen ir ten gelsvai žali, juokingi, pilvoti arbūzai išriedėjo net į tarpuežį. Negalima pro juos praeiti, meiliai jų nepaglosčius.

— A, tinginiai! Tik kaitintis prieš saulę temoka, — bara arbūzus pana Pranciška.

Paskui einame pas kažkokių nepaprastų cukrinių žirnių, panos Pranciškos tam tyčia mamatei auginamus, ir padedame skinti dideles, storas ankštis. Krapų ir žydinčių aguonų kvapas kutena mums nosis. Įpėdin panai Pranciškai eina palšas, gauruotas bandšunis Ešeris, taip gerai užauklėtas, kad niekados neįkelia kojos į ežę.

Antras favoritas, didelis, pilkas katinas, dažniausiai guli purkuodamas ant aukštai, gašiai paklotos panos Pranciškos lovos, jos kambarėlyje. Tas kambarėlis yra labai malonus: saulėtas, švarus, baltomis sienomis; ant langų žydi raudonos balzaminos, auksinės žibutės ir žaliuoja jeronimai, ant sienų kabo maišeliai su sėklomis; kitos tebedžiūsta pabertos ant stalo. Tarp Pilkšio ir Ešerio viešpatauja broliška meilė, tačiau ji nekliudo pavydėti vienas antram savo ponios meilės. Kaip tik pana Pranciška pradės glamonėti Ešerį, Pilkšis akimirksniu šoka nuo lovos jai ant peties ir tol limenas, kol ir jam teks mylavimų. O kai ji kartais prakalbina ir paglostys katiną, žiūrėk, šuo jau bededęs savo letenas ant jos kelių ar ant pečių ir bekišas snukį prie jos veido. Tad nebėra jai kitos išeities, kaip abudu favoritu glamonėti kartu.

Tie meilės išrodymai panai Pranciškai be galo tinka, ir ji tuomet juokiasi laiminga. Pana Pranciška visada linksmas, o sulaukus mūsų — dar linksmesnė, nes myli mus ne mažiau už Pilkšį ir Ešerį. Ji tuomet tepyksta, kai kas užgauna jos daržus ar kai dėdė nori įvesti kokią būtiną pataisą tuose daržuose. Ji nemėgsta jokių pataisų ir skundžia dėdę mamatei, baisiai pasipiktinus, nes juk „visados taip buvo ir viso ko buvo, o dabar kažin, kaip čia virs“.

Patys bėgiojame pas paną Prancišką po kelis kartus, o, be to, dar vieną kartą einame jos lankyti su mamate. Ji jau laukia mūsų, užkaitus savo mažą samovarėlį, ir tuojau vaišina arbata su konfitūromis. Begeriant mums, pasakoja juokingų anekdotų iš praėjusių laikų. Bet mes labiausiai mėgstame klausyti, kaip mamatė buvo maža.

— Palaukit, vaikai, — sako pana Pranciška, — aš jums papasakosiu, kas atsitiko, kai mamatė buvo visiškai mažutė. Bočelis tebebuvo tuomet jaunas, jūsų mamatė neseniai buvo gimusi. Vieną kartą atvažiuoja į Kalnėnus ponas Šemeta ir dar keli kiti ponai. Pamatę, kaip bočelis džiaugias, vaiko sulaukęs, sumanė jie pajuokauti. Bobutė, amžiną atilsį, nesveika būdama, gulėjo tuomet lovoje. Kiti svečiai kalbas su bočeliu salone, o ponas Šemeta tuo tarpu taiso visą štuką. Pareikalavo nuo manęs didelio sėtinio, vystyklų, aš viską pristačiau ir veiziu, kas čia bus. Ištepė tą sėtinį, išdirbo iš tolo panašų į vaiko veidą, paskui suvystė vystyklais kaip vaiką ir papirko auklę, kad, liepus ponui atnešti mažąją panelę, atneštų vaiko vietoj tą sėtinį. Ką jie čia pramanė, maštau sau, ir, nesitverdama smalsumu, atsistojau pas duris ir žiūriu.

Ponas Šemeta, sugrįžęs į saloną, pradėjo sakyti norįs pamatyti bočelio dukterį. O bočelis tuojau liepia atnešti kūdikį į saloną. Bematant ateina auklė, vaiku nešina. Ponai apstoję sveikina bočelį, kad turįs tokią gražią dukrečią, o ponas Šemeta, paėmęs vaiką nuo auklės, supa ant rankų.

— Atsargiai, atsargiai, nepamesk! — šaukia išsigandęs bočelis. Sulig tais žodžiais ponas Šemeta tik takšt! ir paleido suvystytą sėtinį ant žemės. Bočelis kad šoks, kad sušuks nesavu balsu: „Jezus Marja! zabili mi dziecko!“ ir, galvą suspaudęs, vis tebešaukdamas, nubėgo tekinas į savo kambarį ir užsidarė. Mudvi su aukle juokiamės, nesitveriam, o svečiai, taip pat juokais leipdami, nuėjo paskui bočelį. Bet turėjo darbo, kol įtikino, kad tai būta juokų. Bočelis iš pradžios nenorėjo jų nė prisileisti, vis šaukė ir vadino juos galvažudžiais. Tik pamatęs savo akimis sėtinį, tesusiprato. Ar manot, kad supyko už tokius skaudžius juokus? Nė kiek. Bučiuoti išbučiavo visus svečius iš to džiaugsmo, kad tai netiesa. Ak, kaip juokiamės, kad bočelis neatskyrė sėtinio nuo mamatės!

— Vargšas, vargšas tėvelis, — gailis mamatė, bet ir ji juokias.

Pana Pranciška dar vis kalba, kol geriame arbatą. Pagaliau taip baigia:

— Be reikalo, be reikalo ištekėjai, Marinėle. Aš visados sakydavau: nebent už kunigaikščio eik, o kitaip ne. Būtumei sau namie buvus, tai viskas būtų kitaip. Dabar, tarp mudviejų kalbant, daug ko būtų pasakyti apie mūsų namų ūkį...

— Šiame pasaulyje nėra tobulybės, Franucieczko, — atsako mamatė.

— Kad mamatė nebūtų ištekėjus, tai ir mūsų nebūtų, ir pana Pranciška neturėtų ko vaišinti ir laukti — aha! — atsiliepia Nika.

— Matai, koks tu gudrus, Nika! Tiesa, neturėčiau tokių brangių, mielų svetelių. Neturėčiau kam duoti nė dovanėlių, — ir pana Pranciška ima iš komodos ir dalina mums medauninkų širdį, riterį ant arklio ir gaidį, spalvotu liukrumi papuoštus. Kiek tik kartų atvažiuojame į Kalnėnus, ji visados kuo nors mus apdovanoja.

Bet ši kartą ir aš nepasilieku skolinga. Atvežiau panai Pranciškai savo darbo staltiesėlę, panai Verusiai šiltas rankelkas, o panai Zuzanai pagalvėlį adatoms. Kryželiai eina į visas puses, dygsniai kreivi, akelės nelygios, šen ten juoduoja pirštų atspaudai, tačiau visoms trims atrodo, kad tokių gražių darbėlių nėra pasaulyje. Jos nešioja juos skersai išilgai po Kalnėnus, rodydamos visiems, grožėdamosios pačios ir reikalaujamos, kad kiti grožėtus ir stebėtus mano stebuklingu talentu.

Visai nepanaši į paną Prancišką yra pana Verusia. Liesa ir blanki, menkos sveikatos, pusaklė, nors ir daug jaunesnė už paną Prancišką, ji beveik nieko nepajėgia dirbti. Ji tegali nerti, todėl jos sudžiūvusiose rankose amžinai mirga virbalai ir kabo žekė. Jos akių liga palengva žengia pirmyn, ir baisi aklumo šmėkla stovi jau šalia jos. Gal dėl to nabagė visuomet tokia liūdna ir opi. Besisveikindama su mumis, ji verkia iš džiaugsmo, kad mato mus dar kartą; atsisveikindama — iš širdies skausmo, kad gal daugiau nebepamatys. Ji negali mums pirkinėti dovanėlių, nes nė kiek neturi susikrovus pinigų. Tačiau taip pat niekados neišleidžia neapdovanojus. Drebančiomis, išblyškusiomis rankomis ištraukus savo senos komodėlės stalčių, ima iš anksto prirengtus, iš savo daiktų parinktus mažmožius ir duoda kiekvienam. Man kažkokias sageles, kaspinus, karolėlius, kartais gražius skiautelius lėlių rūbams, berniukams — paveikslėlius, dėžutes. Jos sena komodėlė vis eina tuštyn. Bet nepriimti niekaip negalima, nes tas dalinimas tiekia jai didžiausio džiaugsmo.

Pustamsis, liūdnas panos Verusios kambarys nėra, žinoma, mums malonus, ir mes stengiamės kuo greičiausiai iš ten išsprukti. Šviesi ir linksma panos Pranciškos seklytėlė su Pilkšiu ir Ešeriu labiau mus traukia. Užtat mamatė stengias kiek galėdama būti su pana Verusia. Kasdien brėkstant pana Verusia geba kalbėti rožančių. Jei tik nėra svečių, mamatė niekados nepraleidžia nenuėjus drauge pasimelsti. Tose tyliose pavakario valandose mano tebemaža galvelė ima kartais mąstyti, kokia vargšė yra pana Verusia, kaip baisu jai bus visiškai apakus. Atmintyje kyla jos meilė, jos stengimos patiekti mums džiaugsmo. Graudu man randas. Dėkingumu ir gailėsiu tvinsta siela. Bėgu pas paną Zuzaną, prašau jos paskolinti

rožančių ir, tylitelaičiai įėjus į panos Verusios kambarėlį, imu drauge melstis. „Teesie tavo valia! Teesie tavo valia!“ — ašaromis patilžusiu balsu kartoja senelė, ir aš gerai suprantu, kad ji šią valandą mąsto apie savo akis ir aukoja jas Kristui. Bet netikiu, kad gerojo dievulio valia būtų tokia baisi ir apakintų vargšę senutę. Po kiekvieno poterio iš pat širdies gilumos pridedu: „Dieve, duok, kad pana Verusia neapaktų!“ Ateina man į atmintį ir žinomi jau man žodžiai: „Prašykite, ir bus jums duota“, ir tai, kad pana Verusia tokia gera, tai bausti dievas jos neturi už ką, ir kad ji neturi nei mylimosios mamatės, nei dukrelės, taip mylinčios ją, kaip aš savo mamatę, — argi dievas atimtų nuo jos dar ir akis? Ne, nepadarys to gerasis dievulis.

Vienas tik žmogus Kalnėnuose nelepina mūsų ir nesistengia mums įtikti. Tai bočelis. Nėra jis mums piktas, nevaržo mūsų, tik mumis nesirūpina. Ry tą bučiuojame jam ranką labai dienai, paskui — dėkodami už pusryčius, paskui — už pietus, vakarais — labai nakčiai; retkarčiais liepia jis mums pasakyti eiles, kartais duoda kokią knygelę — ir viskas. To nepaisydami, mylime ir bočelį, labiausiai už tai, kad mus juokina. Tinka mums žiūrėti, kaip jis, pavalgęs pusryčius, su savo turkišku šlafroku, aukštas, apstus, visai nusiskutęs, juodais žilstančiais plaukais, sušukuotais į kuodą, su gilia raukšle tarp antakių, vaikščioja po didelį Kalnėnų saloną, kalbėdamas rytmetinius poterius. Ant kiekvieno lango padėta maldaknygė, ir bočelis meldžias paeiliui iš kiekvienos. Meldžias pusbalsiu, valandomis visai nutildamas, valandomis kai kuriuos žodžius garsiai ištardamas, vis vaikščiodamas, tik retkarčiais klaupias trumpai valandėlei, atsigręžęs į tą pusę, kurioje yra bažnyčia.

Maldos trunka ilgokai; pasibaigus joms, nebetoli ir pietūs. Tuomet bočelis skubiai eina į savo kambarį rėdytis. Mėgsta dėvėti švariai ir gašiai. Dedas baltą apikaklę, krakmolintą krūtinę, velkas ilgu švarku, stotos kuodą. Taip pasipuošęs, su lazda vienoje rankoje ir su didinamuoju stikleliu antroje, eina apžiūrėti ūkio. To žiūrėjimo pradžia ir pabaiga yra arklidė. Bočelis labai mėgsta arklius ir turi gražių. Įėjęs į arklidę, eina pas kiekvieną pravarinę, — bet ne per arti, kad arklys neišpirtų, — žiūri per stiklelį, skaito arklius. Jei visos pravarinės užimtos, patenkintas kalbina vežėją.

— Ar visi arkliai sveiki, Jonai?

— Sveiki, poneli, kaip ridika.

— Tai gera, gera, dūšele, šerk, nesigailėk, kad nesulystų.

Bet jei kokia vieta pasirodo tuščia, ypač ta, kur stovi favoritė Bebecha, bočelis suerzintas klausia vežėją:

— Kame Bebecha?

— Į melnyčią išėjo, poneli.

— Į melnyčią, į melnyčią... Vis į tą melnyčią. Nuvarys man geriausiąją kumelę.

Nors malūnas čia pat, už daržinės, apyiktis eina iš arklidės į sodną, balsu kalbėdamas pats su savim, kaip tas Kazė netaupęs arklių, kas tai esąs per ūkis. Tačiau, kol nueina lig pusės didelio kiemo, blogas ūpas jau pranykęs, veidas giedrijas. Jei veža šieną, tai, paėjęs daržinės linkui ir sutikęs vežimą, stabdo jį.

— Palauk, dūšele. Reik paveizėti, ar sausas šienas.

Vežimui sustojus, kiša į šieną savo lazdą ir, pasukinėjęs ją, sako:

— Sausas, sausas, geras, Vežkit, dūšele.

Paskui eina į sodną ir vaikščioja, kol liokajus atbėgęs praneša pietus esant ant stalo.

Po pietų bočelis eina į savo miegamąjį pagulėti valandėlę. Tas kambarys greta valgomosios, ir jo durys pravertos, tad mes neiname dar niekur, bet atsidėję klausomės. Tuoju prasidės juokingas dalykas: bočelis ims dainuoti rečitatyvu keletą kokių nors žodžių. Jie visados reiškia tai, kas jam tą dieną įstrigo į širdį. „ką čia šiandien padainuos? — mąstome. Ir tuoju pat girdime:

— Danilovičius nedorėlis, Danilovičius nedorėlis, Danilovičiukai nedorėliukai!

Gerai numanau, kodėl bočelis šiandien pasirinko tuos žodžius. Per pietus dėdė Kazė pasakojo, kad vienas mūsų tolimesnis dėdė, Danilovičius, pardavęs už gerus pinigų arklių nesveikų kojų. Bočelis buvo labai pasipiktinęs, dėl to dabar taip ir dainuoja. Kadangi tie

gentys neretai duoda bočeliui progos piktintis, tai ir ta daina dažnai esti kartojama.

O vakar buvo kitokia. Per pusryčius dėdė pastebėjo, kad Jonelis esąs labai panašus į bočelį. Iš karto rodės, kad bočeliui tai visai neįdomu, bet kai paskui žaidėm kieme, bočelis, eidamas „apžiūrėti ūkio“, sustojo ir atsidėjęs ėmė žiūrėti į Jonelį per stikliuką.

— Taip, taip, gražus berniukas, gražus. Panašus į mane, panašus. Bet rubuilis, oho, ho! Rubuilis! — kalbėjo pats sau.

Ir, atsigulęs po pietų, ėmė dainuoti:

— Rubuilis zuikis kopūstienei tinka!

Snusterėjęs bočelis visą laiką lig vėlybo vakaro sėdi, įsikasęs į knygas. Bet dažnai jį trukdo. Ateina liokajus ir praneša žmogų atėjus su reikalu. Tuomet bočelis susiraukęs eina į kredensinį kambarį, per visą kelią murmeldamas, kad jam neduodą ramybės, niekados neleidžia paskaityti, ir įėjęs kuo meiliausiai klausia:

— Ką pasakysi, dūšele?

Vienas nori lentų grabui, kitas rugių sėklai, trečias pritrūko duonelės. Bočelis kantriai klauso jų ilgų kalbų, duoda įsakymą visus patenkinti, o pats grįžta prie knygų.

Knygų bočelis turi visą aibę. Jis labai protingas, viską žino, viską atmena. Ir dar juokingiau, kad jis yra kartu lyg mažas vaikas, dar mažesnis už mane. Manęs niekas negalėtų taip apgauti, kaip jį neseniai apgavo tėvelis. Atvažiavo bočelis pas mus su trejetu arklių. Išvažiuojant tėvelis liepė vieną arklį palikti arklidėje. Šėsdamasis į briką, bočelis pažiūrėjo į arklius ir tarė:

— Keistas dalykas! Rodės man, kad atvažiavau su trejetu.

Ir taip nuvažiavo namo, įsitikinęs, kad trečiasis arklys jam buvo pasivaidenęs. Arba kaip pernai buvo su Atamanu. Bevažiuojant dėdei Kazei su gražiausiuoju arkliu Atamanu, arklys apsirgo. Dėdė paliko jį pas veterinarų Telšiuose, o kad bočelis be reikalo nesijaudintų, liepė į jo vietą arklidėje pastatyti paprastą darbinį arklį tokio pat bėro plauko. Atamanas išbuvo dvi savaiti Telšiuose, per visą tą laiką bočelis kasdien vaikščiojo į arklidę ir nepastebėjo apgaulės.

Bočeliui viską galima įkalbėti. Kad kartais, beviešint jam pas mus, tėvelis nori jį ilgiau užlaikyti, liepus jam arklius kinkyti, sako:

— Šiandien nepatarčiau važiuoti. Bus audra.

— Sakai, bus audra? — klausia bočelis ir neramus eina nuo vieno lango pas kitą, paskui į kiemą žiūrėti į dangų. Ir nors danguje nematyti nė vieno debesėlio, jau bijo ir laukia audros. Paskui šaukia vežėją ir klausia jo nuomonės apie važiavimą.

— Bangu važiuoti, ponali, — sako vežėjas, tėvelio pamokytas. — Bus griautinis, debesys kilst.

Bočelis pasilieka. Tokia istorija kai kada yra kartojama per kelias dienas paeiliui. Ir juokingiausia tai, kad, audrai neatėjus, bočelis neturi jokios pretenzijos nei prie tėvelio, nei prie vežėjo. Tėvelis aiškina jam, kad audra praėjusi pro šalį, o bočelis visai tuo tenkinas ir rytojaus dieną vėl tiki.

O kaip bočelis pyksta, tai reikia plyšti juokais. Šįryt po pusryčių Mykolas, liokajus, betvarkydamas kabinetą, išvertė buteliuką rašalo ir apliejo knygą. Bočeliui buvo tai baisus smūgis, nes kiekviena knyga jam šventenybė.

— Visa knyga niekais! — sušuko bočelis ir, nuožmiai suraukęs kaktą, vis kartodamas tuos žodžius, bėgte nubėgo į miegamąjį, užsidarė ir, nesiliaudamas greit vaikščiojęs, barė Mykolą kokias dešimtį minučių. Paskui nutilo ir išėjo į valgomąjį jau visiškai ramus.

Čia pirmas sutiktas asmuo buvo kaip tik Mykolas. Nė žodžio jam nepasakęs, bočelis jau buvo beeinąs toliau, bet Mykolas, priėjęs ir bučiuodamas jam ranką, tarė:

— Dovanok, ponali, juk aš netyčioms.

— Žinau, žinau, dūšele. Kitą kartą būk atsargesnis, — atsakė bočelis ir nuėjo žiūrėti, ar labai nukentėjo knyga. Baigiant valgyti pietus, bočelis liepė man padeklamuoti. Kaip tik neseniai buvau išmokusi išangą į „Pan Tadeusz“, tat pradėjau: „Tėvyne Lietuva, mielesnė už

sveikata!"... ir, nė karto nepaklydusi, pasakiau keliasdešimt eilučių. Bočeliui labai patiko. Pagyręs pasivadino mane į kabinetą ir davė maža, ketvirtainę, seną, žalsvu apdaru knygutę.

— Štai duodu tau trumpą Lietuvos istoriją. Kaip tik tinka tau. Veizėk, gerbk ją, atvažiuavęs pas jus, visados kontroliuosiu, kaip ji atrodo. Mokykis iš jos atsidėjusi, aš egzaminuosiu, turėsi be klaidos man atsakinėti. Kiekvienas žmogus turi gerai žinoti savo šalies istoriją.

Pabučiavau bočeliui ranką ir, praskleidus lapelį, pamačiau žodį „Kukuvoitis”. Nusijuokiau.

— Koks juokingas vardas Kukuvoitis! — nusistebėjau.

Bočelis suraukė kakta.

— Kas čia juokinga? Tik kvailiui viskas juokinga. Išmintingas ir doras žmogus turi kalbėti ir mąstyti apie savo protėvius su didžiausia pagarba. Jei juoksies, aš būsiu priverstas atimti knygele.

— Aš nesijuoksiu, bočeli... Aš taip tik, iš pradžios... — teisinaus sugėdinta.

Knygelė atrodė man dabar kažkoks šventas daiktas. Su didžiausia pagarba apvyniojus ją su popieriu, įdėjau į mūsų valizą, mąstydamą, kad, sugrįžus namo, tuojau imsiu mokytis apie tuos savo garsiuosius protėvius.

Bočelis be galo mėgsta saldinius. Bet niekad pat nesiperka. Vaišinamas vieną kitą teima, bet kai, esant jam pas mus, mamatė padeda jo kambaryje dėžutę lyg iš netyčių, per vieną dieną beveik ją ištuština. Jis nemėgsta valgyti saldinių ne tik kitiems matant, bet ir pats valgydamas apsimeta nematęs. Iš tikro negalima tvertis nesijuokus, matant, ką bočelis kartais daro. Retkarčiais, kai stalas paruoštas vakarienei, bet nėra dar samovaro ir valgomasis tuščias, bočelis pats vienas vaikščioja aplink stalą, sudėjęs užpakalyje rankas ir smailiai žiūrėdamas į stovinią ant stalo cukrinę. Apėjęs kelis kartus, artinas atbulas prie stalo ir užsimerkęs siekia su ranka į cukrinę. Sučiupęs gabalėlį cukraus, skubina kiša jį į burną ir atsimerkęs vėl vaikščioja, lig sučiulpia. Paskui vėl kartoja tą pačią sceną, kol Mykolas įeina su samovaru,

Atkalbėjus rožančių su Verusia, mamatė eina į saloną, saulėlydžio aukso užpilta, ir sėdas už pianino. Pirmiems akordams suskambėjus, ateina bočelis ir smenga į didelį fotelį salono kampe; atbėgame mes su dėde ir drauge užimame vietą kanapoje; tylitelaičiai, it šešėlis, slenka pana Verusia ir sėdas ant kėdelės čia pat prie durų, sunėrus blankias rankas ant savo tamsaus rūbo. Mamatė groja aštuntąją Bethoveno sonatą, bočelio mėgstamąją pjesę. Rodos man, kad ne tik mes, bet viskas tame salone klauso tos įstabios muzikos: ir seni, sunkūs baldai, ir didžiulės dygliuotos agavos, ir eilė portretų ant sienų. Kai kurie nyksta jau prieblandoje, kiti, nušviesti paskutiniųjų gėstančių saulėlydžių atspindžių, atrodo gyvi. Štai, kaip linksmi šypso gražusis juodakis, aukštakaktis prabočius, kurs man taip tinka! Kaip puikiai raudonuoja jo deimantinėmis sagomis užsegta kuntušas! O ten, pas duris, baisioji prabobutė su žalsvu rūbu linkčioja savo aukštai, keistai nufrizuotą galvą. Aš visados jos bijojau ir dabar išsigandus merkiu akis.

Jau mirė paskutiniai gilūs sonatos akordai, o jų aidai dar tebeverkia dideliame salone. Valandėlę visi tylime. Paskui bočelis sako:

— Dabar padainuokit, vaikai.

Artinamės pas pianiną ir, mamatės bei dėdės padedami, dainuojame:

Iš už miško, iš padangių

Slėnyje plačiajam

Juodas varnas nusileido

Vaidučius lest šaukia...

Pana Verusia savo kertelėje tyliai dūsauja ir ašaras šluosto. Ta daina užgauna jos širdies žaizdą, primindama jaunikį. Išsivedė ponaičiai jį muštis „za ojczyznę” — ir jis nebesugrįžo. Tvirtas, jaunas ir mylimas krito miške po pušimi su peršauta krūtine. Bet tai

buvo jau taip seniai, ir brangiojo bernelio asmuo paliko jau toks žydras, kad atsiminimas nebedrasko žaizdos, tik kvepia kažkokios džiaugsmingos rezignacijos.

— Neblogai, neblogai, — giria bočelis, — gryni balseliai. Dabar „Tam na błoniu”

*Žydi gėlės, pieva klosto,
Stovi ten ulonas poste,
O mergelė kaip uogelė
Neša krepšį rožių.*

Tą dainelę pats bočelis mums pritaria, o pabaigus liepia dainuoti „Birutė”.

— Ant marių krašto, Palangos miestely... — traukiame savo plonais balseliais, vėl bočelio pritariami.

Bočelis mėgsta žemaitiškai kalbėti, su tarnais niekadros kitaip nekalba. Turi savo bibliotekoje vyskupo Valančiausio, savo bičiulio, knygų su jo paties parašais, dažnai varto „Žemaičių vyskupystę” ir sako:

— Senoviška kalba Turtinga kalba. Kad būčiau jaunesnis, imčiau ją studijuoti nuodugniai, nuo pat sanskrito.

Tuo tarpu salonas vis labiau nerias į tamsą. Portretų vietoje ant baltų sienų juoduoja dideli keturkampiai, ir rodos, kad visi tie prabočiai nuėjo jau gulti. Tik pas pat pianiną baltas prabobutės anglės stuomuo tartum nori išeiti iš rėmų. Myliu tą gražiąją poniją šviesiais plaukais ir pailgomis, liūdnomis, juodomis akimis — kaip mamatės ir Nikos. Jos grakščios lūpelės kažkuo nepatenkintos — tartum ji apsivylusi, tartum viskas jai, kaip ir mamatei, nuobodžios žemės dainos. Rodos, tuojau pravers ji tas lūpeles ir tars, kaip mamatė, tik angliškai: „Ach, na tym świecie śmierć wszystko zmiecie...” Ir vardas jos, kaip mamatės, — Mery. Žiūrėdama į ją, dažnai klausiu: kaip prabobutė Mery galėjo taip padaryti? Atvažiavo pas ją tas puikusis ponas su raudonu kuntušu, deimantais spindis, ir ji, viską palikus, nukeliavo su juo į tolimą, į nežinomą šalį. Gal dėl to paskui jos juodos akys taip nuliūdo, o grakščios lūpelės taip atkaro? Nakčiai užviešpatavus, išeina ji iš savo rėmų, išsiveda mylimąjį brolių, šarvais apkaustyta, kurio portretą pasiėmė, keliaudama į Žemaičius, ir vaikščioja drauge su juo po saloną, jo pasakojimų apie užjūrių tėvynę beklausydama, gimtinės kalbos garsais besigėrėdama. Paskui eina į priemenę, kur stovi mahoninė jos kraičio skrynia, ir, atidariusi ją be rakto, ima savo sidabru apdarytą maldaknygę pageltusiais nuo senatvės lapeliais ir grįžta atgal į saloną melstis. Rodos man, kad kada nors pranyks ta knyga iš skrynios. Ir kartais prašau mamatės ją pažiūrėti. Bet, atvožusios sunkų skrynios viršų, visados randame ją savo vietoje.

Mamatė dar kažką groja. Salonas vis eina tamsyn. Man randas nejauku, traukia į šviesų, linksmą kambarį. Kalnėnų salonas man net ir dieną klaikus. Tad labai džiaugiuos, kai Mykolas, pasirodęs tarpduryje, praneša:

— Arbata paduota.

* * *

Važiuojame į panelės Paulinos vestuves, į kleboniją. Mamatė bus svočia, aš — pamergė. Net ir Nika pakvietė panelė Paulina į brolius, ir būtinai ulonu pasirėdžiusi. Mamatė ir tėvelis nenorėjo, kad mudu važiuotume, nes vaikams geriausia esą namie, bet, panelės Paulinos labai prašomi, sutiko. O mudu patys nežinome, kaip bedžiaugtis. Tik Nika gailavo, kad bažnyčioje nemovima kepurėmis ir jis negalėsias pasipuošti savo puikuoju kiveriu su kuodu. Bet tėvelis sako, kad kiverį galima esą labai gražiai laikyti rankoje, ir parodė, koku būdu. Man mamatė liepė apsivilkti gražiausia — balta, raudonais aksominiais žirniais — jupele, o pati apsirėdė su savo melsvu šilkinu rūbu, kurs jai taip tinka.

Tėvelis nevažiuoja. Sako: arba vestuvės kaip reikiant, arba grynų „kaimiečių“ o tokia draugija, kokia ten būsianti, per daug erzinti nervus.

Vestuvės prasidėjo ne, kaip paprasta mūsų krašte, iš vakaro, bet pačią jungtuvių dieną, nes muzikiškų pintuvių vakaro ceremonijų jaunoji nenorėjo. Ir jos, ir jaunojo šeimynos buvo bajorai, tad vestuvės turėjo būti poniškos. Dėl to ir jungtuvės ketino būti ne rytą, kaip pas muzikus, bet vakare.

Atvažiavę radome klebonijos kambarius jau pilnus svečių. Viename salono gale sėdėjo jaunų vyrų būrelis. Tai buvo jaunasis su savo palydovais. Visi gašiai apsirėdę, su juodais ilgais švarkais, išskyrus vieną su valdininko uniforma, kurs, kaip paskui pasirodė, buvo pašto viršininkas ir atvažiavo, kaip piršlys. Man labiausiai rūpėjo, kuris jų jaunasis. Žinoma, gražiausias. Ir, pažiūrėjus į visus, nusprendžiau, kad tai ne kas kitas, tik tas blondinas ilga čiupra, ant kaktos nudribusia, ir su aukso pensne. Bet kaip pasijutau apsvylusi, kai klebonas, pasodinęs mamatę kanapoje, ėmė rekomenduoti jai tuos ponus! Pasirodė, kad jaunasis visų bjauriausias, toks bjaurus, kad niekaip negalėjau suprasti, kaip panelė Paulina gali imtis tokį vyrą. Neaukštas, kresnas, nemitrus, raudono, tartum nulupto veido, retais rausvais ūseliais ir apskritomis, kaip pelėdos, gelsvomis akimis.

— Rekomenduoju jaunąjį, — sakė juokdamasis klebonas. — Kaip tamsta matai, ne apolonas ir parako neišgalvos, neišgalvos.

Tokia rekomendacija nėmaž neužgavo jaunojo. Jis irgi linksmai juokės.

— Mamate, kaip aš vesiu tokią baidyklę? — tariau mamatei į ausį, jaunajam atsitolinus.

Blondinas su pensne pasirodė esąs jaunojo brolis, vaistininkas. Buvo dar ir antras vaistininkas, ir gelžkelio valdininkas — vis jaunojo broliai ir pusbroliai. Kiekvienas, bučiuodamas mamatei ranką, sakė: „malonu susipažint“ ir ėjo atgal į savo kampa.

Panelės buvo labai pasipuošusios. Turėjo dirbtines gėles plaukuose ir ant krūtinės, ant rankų žiedus ir apyrankes, ausyse auskarus, ant kaklo karolius ir sagas. Viena, iš Rygos atvažiavusi, laikė rankoje vėduoklę.

Jaunosios nebuvo salone, ji dar teberėdės, ir mamatė, būdama svočia, turėjo jai padėti. Dviejų jaunosios seserų vedama, nuėjo ji į jos kambarį, o aš nubėgau paskui. Panelė Paulina su baltu uodegotu rūbu sėdėjo prieš veidrodį, laukdama, kol jai prisegs veliumą.

— Ką, ponitėle, ar labai gražus mano jaunasis? — paklausė ji mamatę.

— Gražumas tai juk dar ne viskas, — atsakė mamatė.

— Gana jau, gana! Kad jis nė pakalbėti gražiai nemoka. Kaip sakoma: nei prie pečio, nei prie svečio.

— Tai kodėl eini už jo, Paulinėle?

— Te! Durnas tai durnas, bet apskrus ūkininkas. Negeria, kortomis nelošia ir turtingas.

— Apie turtingumą ką jau ir besakysi, — atsiliepė sesuo.

— Tokį dvarą tur paėmęs nuo grafo ant rendos, o juk ir savo turi nemaža turto. Mudvi nė viena taip neištekėjom, už tokio bagočiaus.

— Aš tai jau geriausiai galiu poniai pasakyti, — tarė antroji, — nes su Paulinka važiavome žvanguose. Šešiasdešimt karvių stovi abarėse, ir kokios karvės! Tešmenys kaip viedrai. Staininiai arkliai, kožnas po du šimtu, kaip iš pieno plaukė. O grūdų svirne, o patalynės, o mėsos — pilni pašaliai visokios naudos. O kambarių gražumas, visi apmušalais iškljuoti.

Jos dideliame veide atsimušė dvasios pagavimas.

— Taigi, — tarė jaunoji, — gerai apžiūrėjome, apėjome visus kampus. Rodos, tiktai valgyk, gerk ir karaliauk. O ar tamsta manai, kad čia pyragai? Su teta kartais gerokai susikivirčijame. Žinoma, čia ji ponia. Kartais taip širdį užduoda, kad dieve sergėk. Man jau įgriso.

— Ten tai jau jokios ponios neturėsi ant savo galvos, nei motinos, nei sesers, nei

brolio — ničnieko. Pati viena ponia, — tarė pirmoji sesuo.

— Bet juk ne tas vienas jaunikis pasaulyje, — pasakė mamatė. — Sulauktumei tokio, kurs tau patiktų.

— Klausyk! Ką ten sulauksi! Juk daug piršos, o kas iš to? Už mušiko eiti nenoriu; už bajoro, kuris jau visiškai nusigyvenęs, vėl nenoriu; imk vėl tokį, kur netur žemės — pasoga išleis, ir ką paskui beveiksi.

— Neduok dieve! — tarė antroji sesuo. — Juk manasis, rods, jau ir gražus, ir mokytas, iš tolo, mat, nebuvo kaip apžiūrėti viso ko gerai, patiko man, na, ir nuėjau. Ir kas iš to? Savo dalį kaip į vandenį įmečiau, nusigyvenom, dabar tik vargstam, ir gana. Kas man dabar iš to gražumo? Nei su juo skolas išmokėsi, nei pavalgysi.

— Bet juk toks bjaurus, toks bjaurus... Kai pagalvoji žmogus, kad eini už tokio baidyklės, tai net širdis pyksta, — tarė jaunoji.

— O tu negalvok apie jo bjaurumą, bet apie jo kišenę.

— Priprasi, nebijok! Tikėk manimi Paulinka. Ir prie gražaus priprasi, ir prie bjauraus priprasi. Paskui vis tiek pat — vyras, ir gana.

— Ir dar geriau, kad durnius — savo proto neturėdamas, tavęs klausys. Kaip jam pasakysi, taip darys, nes matyti, kad be galo įsimylėjęs.

— Na, ir giminė ne bet kokia, ne tarp kokių prasčiokų pakliūsiu, vis mokytis žmonės. Brolis — vaistininkas, pusbrolis — vaistininkas, kitas — kunigas, sesuo ištekėjusi už stoties viršininko.

— Taigi. Ponia būsi, ir tiek. O jei kuomet ir teks paverkti, bus su kuo ašaras nusišluostyti. Plikiui tai bėda, o kad turi kišenė, visi vargai lengvai pakeliami. „Turėsi pinigų, atsiras ir draugų”.

— Žinai, Paulinėle, — tarė mamatė, — jau visai nebenoriu būti tavo svočia. Gal katra tavo seserų mane užvaduotų. Nenoriu dalyvauti tokiaame sakramento profanavime. Prisieksi mylėti ir būti ištikima, o bjauriesi juo ir eini tiktai dėl jo turto.

Panelė Paulina pašoko iš vietos.

— Neduok tu dieve! Ponitėle, juk padarytumei man gėdą visam amžiui! Nebijok, ponitėle, aš būsiu jam gera pati. Bus ir apsiūtas, ir apskalbtas, ir pavalgęs. Ko jam betruks? Trumpai laikysiu, taip ir reik tokiam. Manęs klausydams nesigailės, — sakė, mamatės rankas bučiuodama.

— Paulinėle, — tarė mamatė, — geriau pasišalinti nuo pat altoriaus, negu prikalti save visam gyvenimui prie nemylimo žmogaus.

Sesers net rankomis suplojo.

— Ponitėle, ką tamsta kalbi! Svečiai suvažiavę, pietūs paruošti, viskas paruošta!

— Tai būtų skandalas! Gana, gana! Išardyti visas vestuves!

— Ne, ponitėle, negriausiu. Priprasiu. Nes juk ponia būsiu, ir to užteks.

Mamatė jau nieko nebesakė. Dėstė balto veliomo raukšles, segė batisto gėlių vainiką, bet žiūrėjo kažkur pro šalį, pro viską, kas buvo aplinkui, tartum jos siela būtų nulėkusi per šimtą mylių nuo tų šnekančių moterų ir visų tų vestuvių.

Netrukus panelės Paulinos tualetas buvo pabaigtas. Lengvas jaunosios apdaras nelabai pritiko prie sunkaus panelės Paulinos stuomens ir prie jos raudonskruosčio veido stambiais brėžiais. Su savo paprastais naminiiais drabužiais atrodydavo ji daug gražiau, nekaip su tuo pretenzingu rūbu blogai sukirpta uodega, kuri lyg šluostukas juokingai vilkos užpakalyje. Nuėjome į saloną, ir aš bei antra pamergė, taip pat maža mergaitė, ėmėme segioti visiems ponams baltas kokardėles su mirtos šakelėmis. Rūtą panelė Paulina išmetė iš vestuvių apeigų, kad nebūtų „kaip pas prasčiokus”. Išimtis tebuvo padaryta mažučiam rūtų vainikėliui, kurį mamatė įsegė jai tarp veliomo raukšlių ir be kurio ir jungtuvės, rodos, nebūtų buvusios tikros. Mudviem besirengiant segioti, priėjo jaunasis. Jo raudonas veidas buvo tvinte patvinęs begaliniu džiaugsmu ir neapsakomu pasitenkinimu savim.

— Ar ir man prisegsite? — paklausė.

O prisegus vis žiurėjo į kokardėlę savo pelėdos akimis, tartum būtų gavęs koki brangiausią ordiną.

Tuo tarpu subrėško, ir laikas buvo eiti į bažnyčią. Sesers ir tetos užsipoalė ant klebono, kad palaimintų jaunuosius, nes tėvų jaunoji nebeturėjo. Klebonas kratės, sakės nemėgstaš sentimentalių ceremonijų, bet vis dėlto sutiko. Patiesė kilimą, ir jaunieji atsiklaupė prieš kleboną, kurs, peržegnojęs juodu, tarė panelei Paulinai:

— Nebe vaikas esi, nebe vaikas. Seniai pilnametė. Žinai, ką darai. Nieks nevertė, nevertė. Kaip pasiklosi, taip išmiegosi.

Per jaunosios veidą, kai ji lenkės prie klebono rankos, pralėkė lyg baimės, lyg skausmo žaibas, ir kelios ašaros nuriedėjo ant baltų pirštinių.

Rūpindamos, kad jos vestuvės būtų poniškos, panelė Paulina pati nustatė visą ceremonialą. Kaip tik neseniai buvo vienos dvarininkės jungtuvės, tai turėjo iš ko imtis pavyzdį. Išeidami iš namų, visi rikiuojas sulig tuo ceremonialu: pirma eina jaunoji su svočia, paskui mudvi, pamergi, paskui jaunasis su piršliu ir kiti — vis poromis. Einame taip per klebonijos kiemą, kvepiantį rezetomis ir flioksis, ir įeiname į bažnyčią, kuri degte dega žiburėliais. Pas krotas stovi aukšti stiebai, apvynioti žalumu ir apkabinėti lempelėmis. Žiūrėtojų pilna. Visa tai, matyti, labai tinka jaunajai. Ji susirūpinus, kad viskas būtų, kaip liepia ceremonialas, diriguoja ir tvarko. Pati ima po viena ranka ilgaplaukį vaistininką, po antra Niką ir žengia pas altorių. Įpėdin jiems mudvi, pamergi, vedame jaunąjį. Visi kiti taip pat griežtai surikiuoti. Nika kelia aukštai kojas, skambindamas pentiniais ir gražiai laikydamas kiverį, kaip tėvelis mokė. Man baisiai nemalonu, gėda, kad vedu tokį negražų jaunąjį, noriu, kad kuo greičiau pasibaigtų ta eisena. Pagaliau stojamės prieš altorių, ir kunigėlis gieda „Veni, creator“. Žmonės taip grūdas ant krotų, kad jos, rodos, tuojau luš. Panelė Paulina, nusimovus dešiniąją pirštinę, meta ją užpakalin ant pamergių; kiekviena stengias ją sugauti, nes kuri sugaus, ta pirma ištekės. Per visą laiką jaunasis saldžiai šypso. Jaunoji pabalo, o jos ištiesta ranka dreba. Jaunasis priesaikos žodžius kalba garsiai, pasigėrėdamas, jaunoji murma tyliai, neaiškiai.

Pasibaigus jungtuvėms, vargoninkas sugriežė maršą, ir einame namo, vėl kitaip susigretinę. Šventoriuje kažkoks kavalierius pribėgęs sako:

— Prašom neišsigąsti — šausiu.

Ir tuojau pat keliolika šūvių perplėšė miegūstą tylą.

Priemyje sutiko mus orkestras — trys žydėliai su skripka, klarnetu ir kontrabasu, o priemenėje laukė jaunųjų teta su duona ir druska.

Beketinant eiti pietauti, atvažiavo ponas Jonavičius. Sveikindamos su juo, mamatė tarė:

— Gerai, kad tamsta nors kartą atvažiavai. Jaunoji taip nekantriai tamstos laukė.

— O laime! Ir jaunasis nesirengia su manim grumtis?

Mamatė nusijuokė.

— Turėjau darbo namie ir niekaip negalėjau anksčiau atvykti, o jaunoji kvietė mane taip nuoširdžiai, kad, visai neatvažiavęs, būčiau buvęs nemandagus. Be to, retkarčiais mėgstu pasigrožėti tokiais gimtino žanro vaizdais. Be to... Čia jau neįdomu.

— O gal kaip tik įdomiausia? — tarė mamatė.

— O gal kaip tik įdomiausia... Kas įdomiausia, tai juk dažniausiai slepiama.

Jaunieji atsisėdo gale stalo, papuošto dideliu tortu su judviejų raidėmis, spalvotu liukrumi išrašytomis, toliau ponios ir panelės. Kita stalo pusė buvo paskirta ponams. Bet ponas Jonavičius protestavo prieš tokią tvarką ir pasirinko vietą tarp panelių. Kadangi ta vieta buvo beveik priešais mus su mamate, tai puikiai galėjome gėrėtis jo vaidinimu. Atsisėdęs už stalo, ponas Jonavičius ūmai ėmė nei manieromis, nei kalba nesiskirti nuo visos draugijos ir taip bajoriškai erzino paneles, kad jos atrodė be galo patenkintos savo kaimynu.

— Įsimaišei ponas tarp mūsų kaip dilgėlė tarp rožių ir piktini — sakė viena.

— O vis dėlto dilgėlė daug vertesnė už rožę, — atsakė ponas Jonavičius. — Ir

vaistams tinka, ir vištoms, kad būtų dėslios, ir audeklą galima austi, kaip iš linų.

— Gana, gana! — juokės panelės. — Ponas esi išdaigininkas, ir daugiau nieko.

Prie stalo tarnavo tyčia tai iškilmei atgabentas liokajus — aukštas, tarsi iš medžio greituoju išdrožtu, liesu, nuskustu veidu, su juodais drabužiais ir baltomis nertinėmis pirštinėmis, vaikščiojo rimtai, čiūžaudamas su batais, ir, paduodamas valgius, prieš kiekvieną asmenį sakė monotoniškai, niūriai balsu: „Jums leidus!“ Kadangi jis kartojo tuos žodžius ir mainydamas lėkštes, ir pilstydamas alų bei vyną, tai rodė, kad po kambarį sukinėjas kažkoks nuobodus vabzdys zirzeklis. Klebono liokajus Pruncė, visados ne per daug buklus, dabar visiškai apkvaišo, besistebėdamas tokia nepasiekiamą liokajiška savo kolegų tobulyste.

Viena jaunosios pusseserė, atvažiavusi iš Rygos, stengėsi vaišinti svečius aukštu stiliumi.

— Gal poniam malonėsite sriubos? O ponas ar malonėsite?

— Ne, ačiū, nemalonėju, — atsakinėjo nepasiduodami svečiai.

Bet labiausiai juokino mane jaunieji. Jaunasis vis norėjo atsisėsti arčiau žmonos, o ji vis traukė į šalį. Pagalios jos akys žybtelėjo pykčiu, ir ji tarė, nors ir tyliai, bet griežtai:

— Prašom sėdėti kaip žmogus, nes atsikelsiu ir nueisiu.

Jaunasis akimirksniu pasitraukė į kairę.

— Daugiau to nebus, jai nenori. Nepyk, Paulinka...

Liokajui padavus jaunajai kažkokį valgį ir jai atsisakius paimti, jaunasis, kuo saldžiausiai šypsodamas, prašo:

— Tai įdėk man, Paulinka, aš noriu.

— Ne, jau sakau, komedija be pinigų! Ar tik ne mažas vaikas, ar nereikia auklės!

— Bet kai meldžiamoji įdėsi, bus skaniau.

— Prašom nusiraminti ir atsiminti, kad ne chamų vestuvėse sėdi!

Bet įstabiausia, kad jaunasis, nepaisydamas visų tų savo žmonos reiškiamų meilių jausmų, vis taip pat laimingai šypso ir valgo kaip trys vyrai.

Klebonas nesisėda už stalo; vaikščioja aplinkui, vaišindamas ir kalbindamas svečius.

— Valgykit, valgykit, nesigailėkit, užteks visiems. Mano bobos daug privirė. Kada privalgysit, jei ne per vestuves? Garbė dievui, paskutinės, paskutinės!

— Pone načelnikai, — sako priėjęs su buteliu rankoje prie pašto viršininko, — juk esi rusas, o rusas mėgsta išgerti.

— Kodėl ne? Išgerti visados galima. Gerk, bet galvos nepamesk.

— Na, tai išmeskim po taurelę.

Ir klebonas juokias, šluostydamasis prakaituotą veidą su mėlynu nosiniu.

— Palaukit, tuojau papasakosiu apie tą „išmeskim po taurelę“. Buvau aš tuomet filialistu Paežeryje, o ten pat yra ir cerkvė. Ir buvo tuomet popas, otiac Akindin, otiac Akindin. Geras buvo žmogelis, tik viena nelaimė — buteliuką mylėjo, buteliuką mylėjo. O matuška buvo be galo pikta, jis bijojo jos kaip ugnies. Pasigėrus jam visur kliūdavo, ir net barzdą gerokai jam apipešdavo, apipešdavo. Tai jis, nabags, bijojo namie gerti. Kaip tik liuob užeis jam noras, jis tuojau pas mane.

„Na, tėve, aš pas tave, žinai, gerklės praskalauti. Namie, žinai, nepatogu...“

„Na, ką gi, tėve Akindinai, dievai nematė, skalaukite. Tik neskalaukit per stipriai, nes, matai, nepadoru klebonijoje gerti kaip karčiamoje.“

„Persižegnoju, tėve, nepasigersiu! — šaukia popelis, mušdamasis į krūtinę. — Aš tik išmesiu burnelę.“

„Žiūrėk. Kada nors dar jūsų matuška supykus atbėgs, ir man dar klius.“

„Neišdrįs, — sako. — Kurgi aš eisiu? Namie neleidžia, ar į karčiamą? Luomas neleidžia, savo luomą gerbiu!“

Aš jam niekados neduodavau degtinės, jis su savim atsinešdavo. Nueis į kambariuką — toks buvo galinis, kur niekas neužeidavo — ir ten sau „išmes, išmes“. Aš išeinu šen ten, poterius sukaltu, einu veizėti — o mano otiac jau begulį išsitiesęs ar lovoje, ar kartais ir ant

grindų. Tuomet vedu su Dzidoriuku — tokį turėjau liokajų — guldome nabagą į lovą. Jau tik ryto metą, išsimiegojęs, jis tegriždavo namo.

Tas Dzidorius gudrus buvo vaikas, niekad neįduodavo tėvo Akindino. Liub matuška siūš klausiti, ar nėra batiuškos.

„Nėra, — sako, — buvo, bet išėjo.”

Svečiai ėmė juoktis kartu su pačiu klebonu, tik nesijuokė ponas viršininkas.

— Da, visai esti. Ir ne tik batiuškom, — tarė jis. — Girtuokliai dažnai labai geri žmonės.

— Ir tėvas Akindinas buvo geras žmogelis, geras. Tik ta viena yda, ta viena yda, — atsakė klebonas ir, eidamas toliau, ragino kitus svečius.

— Valgykit, ponai farmaceutai, imkit dar, nesididžiukit. Atsigaukit bent kiek, nes be galo sumenkote, piliules besukdami. Dar paskui jokia pana jūsų nenorės, kaip būsite tokie dvasnos, nenorės. Aš duosiu gerą patarimą, kokią pačią reikia rinktis. Primo — kad nebūtų smailia nosimi, sekundo — ne liesa, tercio — nerauplėta, nerauplėta.

— Tai klebonas nedaug tereikalauji, — juokė kavalieriai.

— Mat, tos smailianosės yra labai piktos, labai piktos.

— Tai aš kaip tik tokią paėmiau, kokią klebonas patari! — ūmai atsiliepė jaunas tokiu balsu, tartum išradęs kažką netikėtą ir svarbų.

Tuo tarpu ponas Jonavičius, sugniaužęs tris duonos gumulėlius ir padėjęs ant stalo, paklausė savo žvaliąją kaimynę:

— Ko panelė Agota linki tiems gumulėliams?

— Tam: tegu visą vakarą vaikščios paskui mane. O tam: kad niekada nereiktų verkti. O trečiam: kad reiktų vienmarškiniam išbėgti į kiemą.

— Paskui panelę Agotą vaikščios akiniuotasis ponas vaistininkas.

— Ne per blogiausiai. Bet vis dėlto nepataikyta...

— Verkti nereikės jaunajam.

— Tai kaip tik geras linkėjimas per vestuves.

— O vienmarškiniai reikės bėgti pačiai paneli Agotai.

— Vaje kaip blogai išsitariau! Tai tur būt, ar šmėkla pasidys, ar gaisras kils.

Po pietų prasidėjo šokiai. Kadangi ceremonialas liepė išeiti pirmiems piršliui su svočia, tai ponas pašto viršininkas, užsimovęs baltas pirštines, nusilenkė prieš mamatę ir pradėjo valsą. Mamatė šoko be galo gražiai, o pono viršininko būta taip pat vikraus, tad į tą pirmąjį valsą buvo tikrai miela žiūrėti. Atlikus ceremonialą, mamatė nebešoko, nes esą užtenkamai panelių. Ponas Jonavičius, pašokęs su jaunąja, atsisėdo šalia mamatės.

— Och! Kokia sunki sukti! Kaip girnos.

Mamatė vos tesitvėrė juokais.

— Nežinojau, kad tamstos turima dar vieno talento, ir ne bet kokio. Taip tamsta juokinai per visus pietus, kad net tas sunkus jausmas, tų vestuvių sukeltas, kažkur giliai pasislėpė.

— Jei taip, tai esu laimingas, tą talentą turėdamas.

— Kas tamstai atėjo į galvą vaidinti bajorą?

— Gal norėjau išblaškyti tamstos liūdną ūpą, o gal pasinerti su galva gimtiniame žanre. Bet jau gana narstyti. Tai jau per daug „nuobodžios žemės dainos”...

Po saloną sukinėjos kaskart daugiau porų. Ponas Jonavičius, kad ir nenorėdamas, turėjo šokti, dažnai renkamas panelių į figūras. Išėjus šokti visoms trims klebono dukterėčioms iš karto, salono grindys ėmė vaitoti. Liesi ir blankūs vaistininkai prakaitą liejo, sukdami savo lengvakojes šokėjas. Jaunas, žinoma, norėjo šokti su žmona, bet „Pawlinka” griežtai užsakė, kad nedrįstų jos vesti, nes ji nenorinti apsijuokdinti; ir jis pats geriau lai nesikeliąs ant juokų ir lai nedarąs jai gėdos, o nemokėdamas šokti, lai sėdįs ramiai, įlindęs į kokią kertę.

Bet jaunojo, matyti, turėta ir savų įsitikinimų, nes, gavęs gerą patartį, jis nepaklausė

jos ir, nè kiek nenusiminęs, išvedė šokti kažkokią panelę. Dieve mano! Tai buvo taip juokinga ir lig šiol neregėta, kad mudu su Nika, sėdėdami kampelyje, plyšome juokais. Muzikos visai neklausydamos, be jokio takto šokinėjo jis aukštyn, sunkus kaip neaptašytas rąstas, ir sukos tiktai apie savo ašį, nes pabaigė šokęs daugiausia per žingsnį nuo tos vietos, kurioje pradėjo. Juokingiausia buvo tai, kad jis, matyti, tvirtai tikėjos šokas nè kiek ne blogiau už kitus, o gal ir geriau. Nelaimingoji šokėja pati nežinojo, ką bedaryti, ir visa paraudo iš gėdos. O jis, paleidęs ją, ėjo vesti kitos. Bet nelemta jam buvo daugiau besotinti mūsų akis savo gracija: ir panos nebeėjo, ir iš kitos pusės atsistojo kliūtis. Jaunoji, visa į gaisrus pašokusi, pribėgo prie vaistininkų, reikaludama, kad tuojau sustabdytų savo brolių. Tuodu teisinis jau namie įsakę jam nešokti, bet ką padarysi, kad neklauso.

— Prašau dabar įsakyti dar kartą, griežtai, o jei nepaklausys, tai aš jam parodysiu! — tarė.

Kokiais žodžiais kalbino vaistininkai savo atkaklųjį brolių, nežinoma, gana to, kad sėkmingai. Jis jau nebešoko. Bastės po kambarį, vis į savo Pavlinką žiūrėdamas, o kartais net drįso priėjęs pasiklausti:

— Ar negalėčiau prisėsti šalia?

— Va tai tau! Aš niekam nedraudžiu sėstis.

Bet tasai, laimingas, nespėjo dar atsisėsti, kai ji jau ėjo šokti, o pabaigus sėdos kitame kambario gale. Tuomet jis vėl vaikščiojo aplinkui ir, priėjęs prie vieno kito, klausė:

— Ar ne tiesa, kokia mano žmona graži? Tik kad truputį pikčiurnėlė.

Mažoje kanapėlėje sėdėjo dvi paneli ir aš. Ateina jaunasis ir sako:

— Ar nepriimtumėte manęs į vidurį?

— Nebėra vietos,— atsakė viena panelė.

— Susispausime, ir užteks. Dar linksmiau bus.

Bijodama, kad jis neimtų vykdyti tų savo žodžių, pašokusi nuo kanapos, nubėgau pas mamatę.

Vyresnieji bajorai kalbėjos apie ūkio rūpesčius. Kad šiemet pašaro maža, nebus kuo gyvulių šerti; kitas skundės, kad pūdymas dar nesuartas; kitas pasakojo, kaip jis pasėjęs gryniausius rugius, o užaugusios dirsės, ir taip dažnai atsitinka, kad rugiai virstą dirsėmis. Kitas skundės šeimyna, kad nieko nenorinti dirbti, o daug reikalaujanti, kad dabar jau ne taip, kaip kad būdavo. Kiti atsisėdo lošti kikso. Jų pačios, tarp kurių sėdėjo mamatė, pasakojo savo moteriškus reikalus.

— Baisiai man reiktų geros audėjos, — sakė viena. — Noriu ausdinti rankšluosčius. Reik dukteriai kraitį krauti.

— O ar tamstos dukrelė pati neaudžia? — paklausė mamatė.

— O kam ji turi dirbti tokį muzikišką darbą, jeigu ir ko kito yra išmokusi. Be galo daug moka įvairių poniškų darbų. Su lankeliu ši bei tą, kvietkas puikias padirba. Be darbo nesėdi. Kad išpuošė seklyčią, miela žiūrėti. Tinklinės firankos ant langu, palmos ant kumodos, po lempa tokią gražią padę padirbo iš vlučkų — visokios kvietkos ir kanarkos, kaip tik gyvos.

Kitame salono gale gelžkelio valdininkas gyrė panelėms gelžkelininkų gyvenimą.

— Gyventi prie stoties — tai tiesiog rojus. Viršininkas, padėjėjas, telegrafistai, mašinistai — visų ir nesuskaitysi — draugijos netrūksta, be galo linksma. Kiekvieną šventadienį susirenkam pas ką nors. Tuojau šokiai. Panų — tik rinkis. Žinoma, yra ir darbo, bet tai švarus darbas. O šiokią dieną, kai nusibos rašyti, eini sau į bufetą. Ten dvi įdomios panelės — paplepi su jomis. Nori — važiuoji dykai paulioti į Liepoją, nori į Dvinską — tai į Dvinską. Jeigu dabar vėl reiktų gyventi kaime, tai per savaitę gyvenimas igrisčiau.

— Tai būtų gera išteketi „na stancja“, — tarė viena panelė.

— Ach, gaila, kad aš jau susižiedavęs. — pasakė ponas gelžkelininkas, mesdamas į ją be galo jausmingą žvilgsnį.

— Sužieduotuvės — voratinklis, — pridūrė kita.

Paskui ponas gelžkelininkas ėmė erzinti paneles, kodėl jos ne su visais einančios šokti.

Pamatęs artinantis kleboną, jis tarė:

— Klebone, prašom išspręsti šį klausimą. Aš čia baru paneles, kad jos nemandagiai elgiasi su kavalieriais.

Panelės ėmė teisintis.

— Et, klebone, prašom neklaustyti. Visa tai panelių kaprizai. Prašom gerai pabarti, ir baigtas reikalas.

— Ką čia taip šnekatės nieko nedirbdami! — sušuko pribėgęs jaunojo pusbrolis. — Muzika griežia, o jie nešoka. Kada šoksit, jei ne per vestuves?

*Šok gėręs, šok negėręs,
Šok mergytę nusitvėręs!*

— padainavo ir, pagrobęs vieną panelę už rankos, traukė šokti. Bet toji užsigavus tarė:

— Atsiprašau, ar tai ne didesnis familiarumas, negu leidžia pažintis.

Klebonas be paliovos judėjo: iš valgomojo ėjo į savo miegamąjį, kuriame sėdėjo dalis svečių, iš ten į saloną. Čia žiūrėjo į šokėjus, kalbino vieną kitą ir vėl ėjo kitur, mojuodamas su ranka ir murmėdamas:

— Ačiū dievui, paskutinė! Ačiū dievui, paskutinė!

Tarpušokuose žaidė žaislus, kuriuose dalyvavo mamatė ir mudu. Puodelį, per kurį panos kavalieriams ir kavalieriai panoms stipriai drožė su žiužiu, o susitikę bebėgdami, grobstė kits kitą į glėbį, norėdami, sulaikę priešininką, pirmi pribėgti tuščiąją kėdę. Bet kad ir stipriausiai sudrožtas, niekas nesijuto užgautas, priešingai, juo smarkiau mušė, juo buvo linksmiau.

Paskui teisė fantus. Žinoma, pirmiausia reikėjo prašyti pečių į kūmus.

— Pečiau, pečiau, kviečiu į krūmus!

— O ką dievas davė?

— Dukterį.

— O kaip vardas?

— Agata.

Ėjo panelė Agota ir vėl kartojo tuos pačius žodžius.

Vienam fantui mamatė paskyrė padainuoti. Pana Telesfora, fanto savininkė, mažumą pasididžiavo, ėmė prašyti, kad kas nors jai pritartų, nes „niekam nepritariant, koks čia dainavimas“ — ir, vienai panelei apsiėmus padėti, užtraukė grynų ir nebiauriu balseliu, tik per aukštai:

*Nearti juodi laukeliai —
Julijonos tai keleliai...*

Visiems taip patiko ta daina, kad prašė dar daugiau. Ir pana Telesfora padainavo:

*Gieda lakštingala gojui,
Verkia mergelė Dunojui.*

— O žemaitiškų dainelių ar tamstos nemokat? — paklausė mamatė.

— Kur nemokėsime, — atsakė pana Telesfora. — Bet kas gali dainuoti muzikiškas dainas.

— Ne viskas biauuru, kas muzikų, — tarė mamatė.

— O man mama neleidžia dainuoti žemaitiškai, — atsiliepė pana Agota. — Turi gubernanką, — sako, — tai ir mokykis lenkiškai dainuoti, kad turėtumei ką padainuoti, į svečius nuvažiavus.

— Gera tau! Tiek daug eilių užsirašei iš guvernantės.

Tuo tarpu fantus teisė toliau, ir viena panelė nutarė:

— Tegu padeklamuoja.

Fantas buvo auksaplaukio vaistininko. Atsistojęs prie pečiaus ir galvos kilstelėjimu atmetęs nudrykusius ant kaktos plaukus, jis padeklamavo:

*Lietuvninkai mes esam gimę,
Lietuvninkai mes turim būt,
Tą garbę gavome užgimę,
Jai ir neturim leist pražūt.*

Netikėtai išgirstos lietuviškos eilės sužadino visų dėmesį. Iš kito kambario suėjo seniai klausytis, įėjo klebonas. Meilus vaistininko balsas skambėjo aiškiai ir jausmingai, ir eilės atrodė melodingos ir gražios...

*Lietuvninkai mes esam gimę,
Lietuvninkai mes norim būt... —*

užbaigė deklamatorius.

Klausytojų tarpe kilo ūžesys. Kiekvienas norėjo išreikšti savo įspūdį.

— Matai, kaip dėlto puikiai ir žemaitiškai gal sudėti!

— Še tai tau! — piktinos jaunoji. — Iš Maskvos atvažiavęs, žemaitiškas eiles sako, kaip muzikų vestuvėse.

— „Lietuvninkai mes esam gimę“, — sakė vienas senas bajoras. — Teisingai sako. Atmenu aš, kad dar mano tėveliai tarp savęs kalbėjos žemaitiškai. Tik mus, vaikus, liuob, vienu kitu lenkišku žodžiu prašnekins ir poterių mokė lenkiškai. O paskui, kaip nuvažiavau mokytis į Kolainius, tai jau vien lenkiškai. Ten jau, liuob, mielas pone, žemaitiškai neišsižiosi. Tuojau „muzikas! muzikas!“ Ir namo sugrįžęs, nenorėjau būti chlopu, ir su tėvais vien lenkiškai tešnekėjau, panie dzieju.

— Teisybė, teisybė, — pritarė kitas seniukas.

— Žinoma, — atsiliepė gelžkelio valdininkas, — kiekvienas nori eiti aukštyn, ne žemyn. Tam ir progresas. Apie gyvulius vaikščiodamas, dar gali apsieiti su tokia prasta šneka, bet prie švaraus darbo ji netinka.

— Menkas tai progresas, kurs remias savos kalbos niekinimu ir atmetimu, — tarė mamatė. O ponas Jonavičius pridūrė:

— Bet kad to progreso paskutinis žodis yra kaip tik pavergtų ir paniekintų tautų atgimimas. Štai, mums bematant, sukilo slavų tautos, kyla flamandai ir kiti.

— Tai kas kita, kas kita, — atsiliepė klebonas. — Kaip čia pakilsi, kad net spauda užginta, užginta.

— Juo labiau persekiojama idėja, juo brangesnė ir juo giliau leidžia šaknis į žmogaus širdį, — tarė ponas Jonavičius.

— O dėlto nė viens dvarponis nešneka žemaitiškai. Nes paprasta šneka, žinoma, muzikiška, — atsiliepė kažkokia bajorė.

— Čekai taip pat manė savo kalbą esant muzikišką, — tarė ilgaplaukis vaistininkas, — ir kalbėjo vokiškai. Bet susipratę numetė nuo savęs vokiečių kailį ir atgimė. Duos dievas, ir mes to sulauksime.

— Nejaugi ir ponai, ir bajorai žemaitiškai tarpusavyje kalbės? — pasakė kita ponia. — Tai kam tada ta bajorystė?

— O Barzdžių pons Paškevičia, amžiną atilsį, aš vos teatmenu, dar mažas tebebuvo, panie dzieju, kaip liuob kalbėjo žemaitiškai, ir net ant savo Baublio parašė: „Čia kitą sykį pagonys piovė ožką, o dabarčiaus gyvena Dionizas Poška.“

Eilutės patiko. Visi juokė.

— O vyskupas Valančauskis kiek knygelių žemaitiškai prirašė.

— Nes pats buvo kilęs iš mužikų, iš mužikų, — tarė klebonas.

Pasikalbėjimą pertraukė jaunoji, primindama, kad reikia žaisti, nes svečiams būsią nuobodu. Tik mamatė ir ponas Jonavičius kalbėjo dar su vaistininku apie lietuvių ratelį, įsikūrusį Maskvoje. Nika jau miegojo kunigėlio kambaryje, o aš, nors tebelaičiausi, bet buvau labai miegūsta, Todėl tuojau po vakarienės nuvažiuoju namo.

* * *

Po vestuvių, per kurias buvo taip linksma, netrukus atėjo liūdno valandos. Viena dieną mamatė pasakė, kad eisime aplankyti sergančios Kazelės. Ji sirgo jau kelias savaites, ir mes labai gailėjomės savo žaidimo draugės.

Nudžiugę, kad ją pamatysime, išrinkome kelis mažmožius iš savo žaislų jai lauktuvių ir nuėjome.

Kazelė gulėjo, aukštai padėjus galvą; jos šviesūs plaukeliai pasišiaušę atrodė kaip aureolė. Nebuvo labai atsimainiusi, tik išblyškusi. Pamačius mus, šyptelėjo, bet kažkaip keistai, liūdnai.

— O, ponitelė, ir Irutė, ir Nika, ir Jonelis... — pratarė tyliai balseliu.

Nešdami savo dovanėles, manėme, kad ji labai nudžiugs, jas gavus, kaip sveika būdama kad džiaugdavo kiekvienu mažmožiu, ir jau iš anksto gėrėjomės jos laime. Bet ji padėkojus šaltai pažiūrėjo į visus žaislelius, tik kartoninę karvelę, Nikos atneštą, paglostė porą kartų savo sulysusiais piršteliais, bet ir tą tuojau padėjo į šalį.

— Juk tu šiandien geresnė, Kazele? — paklausė mamatė.

— Geresni. Nieks nebskaust.

— Matai. Gal jau netrukus ir visai pagysi.

— Nebepagysu. Aš žinau, kad mirsu.

— Kodėl taip manai, Kazele? Juk pati sakaisi esanti sveikesnė.

— Tap. Aš žinau. Ale aš nebijau mirti. Mun bobuti sakė, kad vaika numirį ein į dangų. Ir aš, kap numirsu, eisu į dangų. Vo dangų tap gera, tap gera. Ainiolelių tijk daug... Dijvulis toks gers.

— Ar nesigailėsi mus palikti, Kazele? — paklausė Kazimierienė.

— Ko čia gailietis? Juk ateisėt pri munis. Aš išeisiu pasitikti. Ir kaip ponitelė ateis, ir Nika, aš pasitiksiu. Aš nebijau mirti. Aš noru pri dijevule.

Mums tie jos žodžiai nedarė didelio įspūdžio; rodės mums, kad ji taip sau tiktai kalba, o nei mirs, nei ką. Nieko neskauda, nedejuoja, šnekas, kaipgi mirs? Bet mamatė sugrudo, ir jos akyse žibėjo ašaros. Grįžtant mums namo, paklausiau:

— Ar tikrai Kazelė mirs, mamate?

— Gal būti... Liga sunki.

Man širdis taip susopo, tartum kas būtų ją stipriai suspaudęs.

— Ne, mamate! Ji nemirs! Juk mes tiek meldėmės už jos sveikatą. Aš dabar dar karščiau prašysiu poną dievą.

— Ne visados išklauso mus dievas, Irusia. Jis pats geriausiai žino, ko mums reikia ir ko nereikia.

— Bet kaip gali reikti, kad Kazelė mirtų, mamate? — klausiau ašarotu balsu.

— Nežinau, Irusia, nežinau. Bet jei mirs, tai taip reikėjo.

Ne, ne! Nereikia! Dievulėli, nereikia! Rytą vakarą karštai karštai meldžiau, kad ji pagytų.

Bet už kelių dienų atėjo Kazimieras pasakyti, kad Kazelė jau mirus.

Niekas negelbėjo: nei vežimas gydytojo, nei mamatės rūpestis, kad jo įsakymai būtų pildomi, nei mūsų maldos... Atsisėdus kertelėje, ėmiau verkti. Ūmai suskambo man Kazelės skardus juokas lyg sidabrinis varpelis, žibtelėjo jos šviesi galvelė, plonomis aukso kaselėmis

apsupta... Juk niekadros, niekadros jau nebeišgirsiu ir nebematysiu. Kaip tai yra? Juk Kazelė dar nepabaigė statyti savo namelio sodne! Nebepabaigs jau niekadros, niekadros... Jau niekadros nebežaisim su ja savo nameliuose. Ak, kodėl dievuliui reikia to, kas taip skaudu! Ir vis daugiau tekėjo ašaros iš mano akių. Priėjo Nika su pilnomis ašarų akimis ir tarė:

— Ko taip verki, Irusia? Juk Kazelė danguje.

— Bet ar jai neliūdna be savo mamatės? Ir man taip liūdna, kad jos nebebus su mumis.

— Taip reikėjo, Irusia, — rimtai atsakė Nika.

Mamatė rengė Kazelei įkapes.

— Žinai, Irusia, geriausiai tiktų Kazelei tavo tarliataninė jupele.

Ta puikioji jupele, balto tarliatano, raudonais aksominiais žirniais, buvo gražiausia ir labiausiai mano mėgstama iš viso mano garderobo. Gaila buvo Kazelės, bet gaila ir tos jupeles.

— Mamate, juk tai mano gražiausioji jupele...

— Kaip tik dėl to, Irusia. Argi norėtumei aprėdyti Kazelę su savo bjauriausiu rūbeliu? Reikia ją gražiai gražiai papuošti tai didelei, džiaugsmingai iškilmei, kuomet jos siela nuėjo pas „gerąjį dijevulį“.

Bet kad taip sunku buvo persiskirti su gražiausiuoju rūbeliu. O mamatė kalbėjo toliau:

— Pamąstyk, Irusia, kas tau pačiai bus maloniau paskui. Jei neatiduosiu jupeles, apsivilksi ją kelis kartus, ir reiks ją mesti prie skurlių. Jei atiduosiu, ilgam paliks tau atminimas, kad savo draugei nepasigailėjai to, kas tau buvo gražiausia. Mieliausia žmogui, atminus ne tas valandas, kuriose jis linksminos ir puošės, bet tas, kuriose apgalėjo pats save. — Atiduosiu jupele, mamate... Man jau nebegaila.

Stipriai stipriai pabučiavo mane mamatė. Kartu išėmė jupele iš spintos, pažvelgiau dar į ją paskutinį kartą ir įdaviau Anei, kad nuneštų Kazelei.

— O ką aš? — klausia liūdnai Nika. — Kad būtų miręs berniukas, atiduočiau savo ulonišką uniformą.

— Tegu geriausiai niekas nemiršta, — sakau, šluostydamos akis.

Visą dieną buvo labai liūdna. Neturėjau jokio noro žaisti, tik, įsispraudus į kanapos kertele, skaičiau savo „Przyjacieli““. Bet ir į knygas žiūrėjau šiandien su atkara širdimi, karčiai mąstydamą, kad tiktai jose tesidaro visokių stebuklų: mirtinai sergą ligonys pasveiksta, net numirėliai atgyja, su gyvybės vandenių šlekšterėti. O iš tikro — Kazelė mirė, ir niekas jos nebeprikels. Ir tuojau įdės ją į tamsią duobę ir užbers žemėmis. Ak, kaip baisu!

Pavakariais nuėjome su mamate pamatyti Kazelės paskutinį kartą. Ant baltai užtiesto stalo gulė ji, gražiai aprėdyta su mano jupele, su rūtų vainiku ant aukso galvelės, su paveikslėliu baltose kaip popieris rankutėse. Pirmą kartą savo gyvenime matau nabašninką, bet man nebaisu. Kazelė atrodo man tokia pat, kaip prieš kelias dienas, tik dabar ji miega, taip saldžiai šypsodama, tartum kažkokį linksimą sapną sapnuodama.

Kalbame poteries, paskui mamatė barsto ant baltos jupeles mūsų atneštas rudens gėles.

Kerčioje už stalo gieda kelios moters, tarp jų bobutė; ant lovos verkšlėna Kazimierienė, o pakrosnyje sėdi vaikai, susispietę į krūvą, tylūs ir išsigandę.

Mamatė, priėjus prie Kazimierienės, meiliai glosto jai galvą, ir sugraudinta Kazimierienė ima balsiai verkti. Prie mamatės artinas bobutė.

— Mata, puoniteli, kun mums Kazeli padarė. Juk tat ana reikieje muni numarinti ir apgiđuoti, ne munij, sena buoba, anų.

Ašaros kaip pupos rieda per jos raukšlėtus skruostus.

— Kas gal permąnyti dievo takus, bobute, — sako mamatė.

— Žinuoms, žinuoms, puoniteli. Ne mūsų menkuoms galvuoms tat išnešti. Dijva valia. Ale laba gaila, kad, mata, toki gera vaks buva. Ruoduos, kad būtų užaugus, būtų įtikus ir dijevuliui, ir žmuonims. Lioub atiejus munij truobelį iššlouti, vo, gavus dvari cukerkelį, ir munij lioub atnešti.

— Ir puonou dijevou reik gerų vaikų, — atsiliėpė viena bobelė.

— Užtat ir mirims anuos buva dyvinas, puoniteli. Jau senia saki vis mirsianti ir mirsianti. Vo šįryt siedu pati vjna pri anuos, ir saka: „Buobuteli, tik kap aš pradiesu mirti, uždek žvakelį, aš nuoru gražia eiti pri dijevule”. — „Uždegsu, — sakau, — už, pupeli.” — „Ar turi čia pat? — saka. — Paruodyk.” Paruodžiau žvakį. „O sierčikų ar turi? Gal nebsuspiesi suijškuoti.” — „Yra, — sakau, — viskas yr.” Paskou saka: „Buobuteli, douk munij dijvo mūkelį.” Paiemus nubučiaava kojeles, rankeles ir padieje šalia. Pagulieje paskou tap ramia kuokį pusvalandį, nieko nekalbieje. Paskou viel saka: „Kame muna dijevulis, buobuteli?” Viel įdaviau dijva mūkelį, pradieje bučiouti, tik veizu — akeles stakt, stulpu atsistoje. Aš toujau šaukti kitų, misliju, jau miršt. Uždegiau žvakį. Bet ne, akeles vėl pradieje judieti. Ir viel bučiuoja mūkelį. Tik akeles viel stakt — ir neblika Kazelės. Anij ai nepasaki. Gesti užgesa kap žvakeli, ir gana.

O aš tuo tarpu vis žiūriu į Kazelę. Matau dabar jos pamėlynavusius nagelius ir melsvas lūpeles. Ir tas keistas mėlynumas, ir tas nežmoniškas blankumas, ir nejudrumas pradeda man rodytis baisūs. Štai musė atsitūpė ant jos voko. Kaip baisu, kad vokas nei nekrustelėjo... Jaučiu, kad tai nebe Kazelė, nebe ta, kurią taip mylėjau, su kuria juokdavaus ir žaisdavau, kurios galvelę tiek kartų glostydavau ir bučiavau. Tai kažkas visai svetima ir baisu, su kuo už jokių turtus nepasilikčiau viena, ko už jokių turtus nepalytėčiau. Ir galų gale toks siaubas pagrobė mane į savo nagus, kad, visa drebėdama, su pilnomis ašarų akimis, puoliau prie mamatės:

— Mamate, eikim namo! Aš bijau, bijau!

Išėjus mamatė tarė:

— Per ilgai laikiau jus ten, vaikai. Bet negalėjau neleisti bobutės išsikalbėti. O Nika rimtai pridūrė:

— Ir aš bijojau Kazelės, bet ilgai nežiūrėjau. Ir tau reikėjo taip padaryti.

Namo dar negrižome, bet ejome pasivaikščioti. Aš vis baisėdamos glaudžiaus prie mamatės.

— Koks baisus yra miręs žmogus, mamate!

— Baisus, Irusia. Tas pats ir nebe tas. Tie patys brangiausiai brėžiai, vieninteli visame pasaulyje — o svetimi, tolimi, nebe tie... Bryzas, šaltas ir bejausmis. „Ach, na tym świecie śmierć wszystko zmiecie...” — pradėjo ji niūniuoti.

— Ar atmenat, vaikai, kaip vasarą auginote kirvarpas? — tarė mamatė, patylėjus valandėlę. — Kaip iš lėlučių ritos drugiai? Lėlutės likos tuščios, nebegyvos, ir metėt jas laukan, o gražūs drugiai lėkė kažkur tolybėn. Lėlutė — tai žmogaus kūnas, o drugys — siela. Išsiritus iš savo lėlutės, lekia sau pas „dijvulį”. Žinot, kokie nevienodi yra drugiai. Taip pat ir žmonių sielos. Vienos gražios, spindžios, kitos pilkos, šlykščios.

— Aš žinau, — tarė Nika, — gerų žmonių sielos yra gražios, kaip tas drugys, atmeni, mamate, kur buvo toks spalvotas, puikus, kaip vaivorykštė, ir turėjo tokius auksinius taškelius?

— O vienas buvo toks pilkas, lyg nešvarus. Tai negeros sielos tokios, — tariau.

— Taip, vaikeliai. Kiekviena graži mintis, kiekvienas geras darbas, kiekvienas susivaldymas auksu ir vaivorykšte varsoja jūsų sielų sparnelius.

— Mamate, tai Irusios sielos sparnuose šiandien užaugo viena auksinė plunksnelė, kai ji atidavė Kazelei savo gražiausiąjį rūbelį? — paklausė Nika.

— Užaugo graži aukso plunksnelė, nes Irusia nepasigailėjo to, kas jai buvo brangu, — atsakė mamatė.

O man buvo taip malonu malonu, tų žodžių beklasant, ir, rodės, būčiau atidavus dar ir visus kitus savo daiktelius, kad tik kuo daugiausia tų auksinių plunksnelių užaugtų mano sielos sparnuose.

Ryto metą buvome su mamate bažnyčioje, nes mamatė sakė, kad reikią patarnauti Kazelei paskutinį kartą. Kazelė gulėjo uždaryta mėlyname grabelyje, rūtomis apkaišytame. Drebėdama žiūrėjau į baisiąją skrynelę. Kaip ten ankšta, kaip trošku ir tamsu! Kazelė niekaip

negalėtų ten apsiversti ant šono, vis jai reikia taip pat aukštynaka gulėti... Ak ne! Juk ji niekad os nebeapsivers, juk čia tiktai tuščia lėlutė. Kazelė toli toli. Ten jai erdva, šviesu, linksma.

Paskui nunešė Kazelės lėlutę į kapus, įleido į baisiai gilią duobę ir užbėrė žemėmis. Ir mamatė metė saujele, ir mums liepė.

— Kad Kazelė ramiai ilsėtus, kol ją prikels archangelo trimitas, — tarė mamatė.

— Kazelės lėlutė, mamate.

— Taip, Irusia, lėlutė...

Ir jau nebebaisu man buvo, kad ją taip prislėgė. Liūdna man buvo visą dieną, ir vis vaikščiojau paskui mamatę. O pavakarį atvažiavo ponas Jonavičius. Vos tik pradėjo braukyti su smičium per stygas, paėmė mane toks gaudis, kad išbėgau į vaikų kambarį, kur nebuvo girdėti muzikos. Tačiau, valandėlę pabuvus, grįžau į saloną klausytis.

Ponui Jonavičiui išvažiavus, tėvelis tarė:

— Nors kartą išsidangino ponas muzikantas. Galėjo tai padaryti anksčiau.

Mamatė pažiūrėjo į tėvelį didelėmis akimis, ir skaudžiai virptelėjo jos lūpos.

— Ar tėveliui netinka tokia graži muzika? — tariu labai nustebusi. — O man taip malonu klausytis, taip malonu...

— Gal kuomet nors suprasi, kad ne viskas darytina, kas malonu, — atsakė ir nuėjo į savo kambarį.

MAMATĖS UŽRAŠAI

Yra juk pasaulyje žmonių, kurie taip moka prisitaikinti prie aplinkybių, jog, prie kokių priedermių juos likimas pristato, tas jie kuo geriausiai atlieka. Pavydėtini žmonės.

Bet aš nesu iš jų tarpo... Aš nesu gera šeimininkė... žinau.

Kad būtumėm turtingi, mano šeimininkavimo užtektų. Bet turime skolų. Kad galėtumėm jas išmokėti, reiktų man sugebėti iš kiekvieno mažmožio ištraukti pelno, reiktų budriai žiūrėti, kad nė vienas trupinėlis neitų niekais. O aš tai nemoku, negaliu!

Dažnai mąstau sau, kodėl likimas neliepė man gyventi mieste? Tegu sau turėčiau ir skurdžias pajamas — nesu jokio savo įpročio vergė ir moku atsisakyti nuo daugelio daugelio daiktų, — bet užtat nereiktų man nuolat rūpintis ir žiūrėti, ar negaišta kur mano turtas, ar visi dirba man tiek, kiek reikia, nereiktų tolydžio raginti, sergėti, varyti, skaičiuoti.

Liudvikas sako, kad aš nemokanti valdyti tarnų, kad pati dirbanti, ką turi padirbti jie. Tai tiesa. Žinau gerai, kad tai tiesa. Šimtą kartų beveliju pati dirbus, negu vertus kitus, šimtą kartų beveliju nevalgius pati, negu skaičiavus kąsnius kitų.

Dieve, kaip man visa tai sunku ir koku!

Jau keleri metai, kaip esu nutarus šiokiomis dienomis neskaityti (žinoma, išskyrus laikraščius). Tik vakarais, atsigulus, leidžiu sau taip pasigėrėti. Ir tai yra tikrai „mano“ valandėlė.

Be galo mėgstu skaityti. Kaip kūnas oro, taip mano siela trokšta grožio, reikalauja dailės. Bet iš visų jos šakų tiktai viena man dabar tėra prieinama — literatūra. Tad kaip bitė iš žiedų medų, taip aš čiulpiu iš jos gėrį. Svaiginuos poezijos burtais, gyvenu kartu su jos herojais ir užmirštu viską, viską...

Kodėl nepasakyti čia, kur kalbu pati su savim, to nutarimo priežasties? Pastebėjau, kad Liudvikas, radęs mane skaitančią, būdavo nepatenkintas. Gink dieve, nepasakė to niekad os, bet aš mačiau.

Anaipatol nemanau, kad mano tas skaitymas kenkė ūkiui. Teskaitydavau tuomet, kai turėdavau atliekamo laiko. Bet negaliu daryti to, kas nemalonu kitam, artimam žmogui, jei tai liečia vien mane, mano pačios pasigėrėjimą ar materialią naudą. „Vienas kito naštas neškite.”

Ponas Jonavičius tikrai artistišškai griežia. Bijau, ar užtenkamai gerai jam akompanuoju. Bet jis sakos nė su kuo taip nesutardavęs, kaip su manim. Laukiu tų mūsų muzikos vakarų kaip didžiausio gėrio. Juk daugiau negirdžiu niekur geros muzikos...

Be muzikos, tiekia jis man ir knygų iš savo turtingos bibliotekos. Turiu muzikos, turiu literatūros — ko gi daugiau begaliu trokšti?

Ne, ne visada išsižadu savo norų vien tuomet, jei jie liečia mane. Kartais esu silpna ir kitų reikaluose.

Vakar būčiau pasilikusi pievoje, nors kuo greičiausiai reikėjo eiti pas Banieneę. Tik žodžiai apie mano svajojimą taip mane užgavo, kad tuojau atsitolinau. O kad, pati neužgauta, nebūčiau tuojau nuėjus, nebūtų šiandien atvežę gydytojo, o rytoj tikriausiai būtų buvę per vėlu.

Kaip „nesičiupinėsi“ su ligonimis, kaip nesirūpinsi, kad visur toks tamsumas, toks paprasčiausių dalykų nežinojimas? Kaip aš, mažumą daugiau žinanti, kaipgi nemokysiu, nerodysiu, nepatarsiu? Gyventi vien vyrui ir vaikams? Negaliu. Brangūs jie man, bet jaučiu, kad, gyvendama taip egoistiškai, iš tikro skriausčiau savo vaikus, ne dabar, besistengdama nors krislelį naudos kitiems atnešti.

Aš žinau, kad iš tikrųjų Liudvikas nemano, kad „vis tiek, ar vienu chamu mažiau, ar daugiau“. Kiek kartų duodavo savo arklius gydytojui parvežti ir šiaipjau sušelpia.

Gal tiesą sako Liudvikas, kad geriausia man būtų buvus visai netekėjus...

Rodos man vis, kad tikras mano pašaukimas buvo tas, kurį kitąsyk norėjau pasirinkti, — gailestingosios sesers. Tuomet tikrai būčiau buvus patenkinta, nes būčiau visiškai pasišventusi paskirtam tikslui. Bet tėvai nė girdėti apie tai nenorėjo; persiskirti su manim visam amžiui — tai būtų buvęs jiems per sunkus smūgis. Sulaikė mane dar ir ta aplinkybė, kad pas mus nėra Šaričių ordino, — būčiau gavus darbuotis kitur, o aš taip norėjau šelpti savus žmonelius, kuriems nėra kas padedąs. Taip man jų visados buvo gaila. Ir kas iš to, kad pasilikau? Mano darbas pusiautinas, tūkstančiai siūlų riša mane...

Ką reiškia tie Liudviko žodžiai apie šaltinius? Iš kur jis žino?

Kaip nemalonu slėpti ką nors, tartum daryčiau ką pikta! O atvirai negaliu: Liudvikas užšauks, ir turės būti taip, kaip jis nori.

„Vienai svajoti...“ Ar aš kalta, Liudvikai, kad nesvajojame dviese!

Liudvikas buvo Šiauliuose ir, kaip visuomet, privežė aibę visokių nereikalingų daiktų. Kaip čia sutaikinti? Nuo žmonos reikalauja su galva pasinerti ūkyje, kad tas ūkis duotų keliasdešimt rublių daugiau, o pats išvažiuavęs išleidžia tas kelias dešimtis visai be reikalo? Aiškinu tai instinktyviu ieškojimu pusiausvyros. Tokiam išlaidžiam žmogui, kaip jisai, reiktų turėti žmoną šykščią, šeimininkių šeimininkę, mokačią iš kiekvieno daikto ištraukti pelno. Tokia žmona būtų jį atsėvėrusi šiek tiek. Jis tai jaučia ir nori manyje turėti tokią žmoną. Bet ką padarysi, kad manyje visai visai nėra medžiagos tokiai šeimininkei. Nemoku, negaliu.

Viena tegaliu: nuredukuoti lig minimum savo pačios išlaidas — ką ir darau.

Nuostabu, kaip žmogus reikalauja išlieti savo sielą. Niekados niekam neišlieju savo sielos. Drovu man rodyti savo skausmus, drovu kalbėti apie tai, kas šventa ir brangu, sudėta pačiame mano sielos dugne. Taip drovu būtų rodyti savo kūno žaizdas, kaip kad daro elgetos per atlaidus.

Tiesa, kartais atidarau savo sielą vaikams ir paskui tesusizgrimbu, kad jie dar negali viso ko suprasti. Bet vaikai — tai juk aš pati.

Tačiau kartais užaina didelis noras iškrauti nors mažą dalelę to, kas ten, sieloje, prisirinko. Tuomet imu plunksną ir rašau tuos lapelius. Tai pasikalbėjimas su savim.

Gražios dabar naktys, mėnesiena. Be galo mėgstu tokias naktis. Mėgstu, atsisėdus ant

prieangio laipsnių, žiūrėti į tvenkinį. Ilgas ilgas aukso kelias tiesias tolybėn, begalėn. Ir eina tuo keliu mano siela. Meta šį trapių ir nepastovių formų pasaulį, tą nykstančių šešėlių pasaulį ir eina, amžinybės ištroškusi, ten, kur rožės nevysta ir nebaigia žydėti, kur vanagas nedrasko vieversėlio lizdo, kur perkūnas netrupina medžių nei širdžių... Eina ten, į grožio tėvynę, kurio didžiausieji pasaulio genijai menką šešėlį ir silpną aidą tėra sugavę.

Aš žinau, kad visa tai yra, ir žinau, kad kuomet nors tai paregėsiu, ir žinau, kad kuomet nors tai išgirsiu. Eina mano siela auksuotu taku, į savo vizijas įsižiūrėjusi, — ir ilgis ilgis tomis tyliomis, šiltomis, sidabrinėmis naktimis...

Ir žavi mane mirtis...

Stebėtinai realius sapnus sapnuoju. Kartais ilgą laiką esu jų įspūdyje. Jie yra tiek pat realūs, kaip ir tikrasis gyvenimas, ir taip stipriai su juo susipynę, kad kartais aš pati negaliu tikrai pasakyti, ar ką nors esu girdėjęs ir mačius bebudėdama, ar sapne. Šiandien visa esu sužavėta to puikių puikiausio sapno, sapnuoto praėjusią naktį.

Plačioje smaragdinėje pievoje, gėlių išmargintoje, neaukštame kalnelyje, stovėjo Kristus. Jo ilgas rūbas buvo kažkokio nuostabaus, nežemiško audeklo: buvo jis lyg tie perliniai debesėliai, už kurių slepiasi saulė vasaros dienomis, kiaurai perverdama juos savo spinduliais. Nepanėšėjo į jokią paveikslą, bet aš iš karto jį pažinau. Visas buvo lyg vidaus saulės nušviestas ir toks stebuklingai gražus, kad žmonių kalba neturi žodžių tam grožiui išreikšti. Aplink jį skrajojo margaspalvių drugių spiečiai. Ir nesiliaudami leidos jie po vieną ant jo ištiesto kairiojo delno, o jis — su neapsakoma šypsena ant savo dieviškų lūpų — baltais, šviesingais dešinėsios rankos pirštais lengvučiai, švelniai glostė vabzdžio sparnelius. Ir akies mirksniu drugys virto paukšteliu tokiais pat skaidriais, įvairiaspalviais sparneliais, kokius turėjo drugys. Stebuklingu balseliu giedodamas, lėkė jis aukštyn, mirguliuodamas prieš saulę ir žėrėdamas lyg brangieji akmens. O į jo vietą tuojau tūpės kitas drugys.

Stovėjau pas kalnelį su savo vaikais, pagautas akis įbedusi į dievo stuomenį. Ir, atsimenu, maščiau, kad lig šiol nebuvau žinojus, kas yra laimė, dvasios pagavimas, gėris, nes visi tie jausmai, mano lig šiol tais vardais vadinami, prieš tai, ką dabar jčiau, buvo lyg pieštas paukštis prieš tuos gyvuosius, kylančius nuo viešpaties delno.

Bet štai Kristus atkreipė veidą į mūsų pusę, pažvelgė į mane, paskui į mano vaikus — ir šypterėjo.

— Viešpatie! — sušukau ir puoliau ant kelių su visais vaikais. Pajutau, kad mirštu iš laimės... ir pabudau.

Iš akių tekėjo man džiaugsmo ašaros, širdis buvo laime patvinusi. Tebejuntu ant savęs Kristaus žvilgesį, tebematau jo dievišką šypseną ir ilgai ilgai dar matysiu. Taip lengva man dabar ir linksma, ir gera.

Ir maštau sau dabar: kuo skiriasi sapnas nuo tikrenybės? Sapno nuotykius žmonės dažnai gyvena lygiai intensyviai, kaip ir tikrojo gyvenimo nuotykius. Kana kados sapnavau, kad mano mama mirė. Ilgai užsiliko mano atmintyje skaudus to sapno įspūdis, ir, atėjus tikrai tai baisiajai valandai, rodės man, kad gyvenu ją jau antrą kartą. Ar tas skirtas, kad sapnas greit praeina, o tikrenybė pasilieka? Juk tai tik iliuzija. Ir tikrenybėje tėra tiktai dabartis. Kas praėjo — tas jau tampa sapnu.

Kad kartais atsimenu savo kūdikystę ir jaunystę, visą tą laiką, praleistą pas tėvus, visus tuos žmones, su kuriais gyvenau, visus atsitikimus, kurie jau niekadados niekadados nebesugrįš — visuomet turiu įspūdžio, kad tai tebūta vien sapno. Praėjo, pražuvo, išsiblaškė be pėdsako. O žinau, kad ir dvasios srityje, lygiai kaip materijos srityje, niekas nežūva. Pėdsakas paliko mano sieloje — bet ir sapnas palieka ten pėdsaką.

Jau septinti metai, kaip atsisveikinau su mama. Ir dažnai klausiu save: ar aš tikrai turėjau tokį brangiausią, artimiausią asmenį? Argi tikrai guldydavau nuvargusią galvą ant jos mylimųjų kelių, o jos mielos, atgajos rankelės mane glamonėdavo? Argi visa tai buvo iš tikro? Nebėra mamos, pranyko ji lyg sapno svajonė.

Viskas čia, žemėje, tik sapnas, o tikrenybė — ne čia. Amžinojo užmigimo valanda — tai pabudimo valanda.

Yra tokių sapnų, kuriuose visi asmens labai neaiškūs, matomi lyg per rūką, lyg kokiais apvalkalais apsigobę. Rodos man, kad šiame gyvenime mes visi esame tokie asmens. Giliai glūdi mūsų sielos, uždarytos materijos bryzuose, sunkumo dėsnio valdomuose. Ir ritinėjās žemės dulkėse tie vargšai bryzai, durstos su kits kitu, ir stumdos, ir skaudžiai kits kitą žeidžia. Ir kaip dažnai, kaip dažnai iš po tų gyvenimo disonansų, kovos ir nesusipratimų negalima pažinti sielos! Kaip sunku ją atjausti per tą materijos rūką ir kaip dažnai, norėdami ją suprasti, apsirinkame!

Bet kai pabusime, kai numesime tuos svarius materijos apsiaustus, kai įdvasinta materija bus mums nebe sunki akmeninė makštis, bet lengvas sparnuotas rūbas, kiaurai dvasios spindulių pervertas, kaip perveriami saulės spindulių tie balti debesėliai, kurie plaukia pro saulę giedriomis vasaros dienomis, — tuomet bus pabudimas, tuomet susilies siela su siela ir susipras, ir atjaus viena kitą.

Kristau, taip meilingai glamonėjās menkus drugelius ir taip neišreiškiamai, dieviškai šypsodamas į mus žiūrīs, duok mums visiems — pabudusiems — nors tolimiausią ir mažiausią kampelį savo karalystėje!

Buvo Levanarda su nauju transportu. Tikros vargo knygelės: tokios mažos, plonos ir menkutės. Smaugiamo vaiko šauksmas, vejamo žvėries riksmas. Menkos pažiūrėti ir ne per įdomios skaityti. Kodėl plakdina jos stipriau mano širdį? Kaip brangu viskas, kas skriaudžiama, spaudžiama, persekiojama! Kaip neapsakomai gaila man viso ko, kas nyksta! O liūdnasis merdėjančios tautos reginys! Tautos, kitados didžios, tiek gražių dainų nudainavusios, tiek fantazingų padavimų nuaudusios, garbingą istoriją gyvenusios, turėjusios tokių didvyrių, kaip Pilėnų gynėjai, ir tokių moterų, kaip Gražina, ir tokių genialių viešpačių, kaip Vytautas.

Rusų spaudžiama, savų sūnų niekinama... Anglyš aklina užvožtos, kad užgestų. Bet užgesintose, rodos, anglyse kartais kažkur — neregima — rusi kibirkštėlė. Kartais ji atgaivina anglis, sudegina indą ir padaro gaisrą. Tokia kibirkštėlė gal yra tos menkos knygutės? Žiūriu į jas ir maštau apie visus prie jų pasidarbavusius — pradedant tais, kurie, slapstydamies nuo gesintojų galios, jas rašė, baigiant Levanarda, nešiojančiu jas per sieną juodomis rudens naktimis „dievui ant garbės“. Ir auga manyje amžinas maištas. Štai taip pasiaukoti kokiai nors idėjai, tarnauti jai visą gyvenimą — tuomet būčiau taikoje su savim. Pavydžiu Levanardai...

Nepaisant visų lenkiškų rūbų, lietuvė yra mano siela. Yra joje ir tų ūbų laukų melancholijos, ir tų vasaros saulėlydžių giedros, ir rudens vėjų nusiminimo, ir tų tamsių miškų rimities. Tos šalies išliūliuota, tūkstančiais siūlų ji surišta su ta savo motina.

Giliai yra įaugus mano esmės šaknis į tą mano prabočių kraujo prisigėrusią žemę, ir jų kalba kalbina ji mane. Slovackis negalėtų man prikišti, kaip Šemetai:

*Tu negirdi jau šaukimo senolių,
Jau ne lietuviškai jūra tau ūžia.*

O gal ir mane „dvasios vedžioja ant pasaitėlio ir auklėja“ ir įkvepia man tos meilės, kurios taip maža aplinkui.

Pirkau visų knygelių po vieną. Davinėsiu jas, kam tik galėsiu. Be to, dar ir Liudvikas pasirinko kelias ir atidavė mano nuožiūrai.

Visuomet labai džiaugiuos, sulaukus Levanardos. Tat nėra paprastas žmogus. Daug žolių reikia pereiti, kol užėsi tokį žiedą. Vien tik pažiūrėjus į jį, matyti, kad tai individualybė. Augalotas, liesas, nuskustu asketo veidu, ryškiu romėno profiliu ir giliai įleistomis akimis, atrodytų žiaurus, kad ant jo griežtų lūpų nežydėtų dažnai šypsena — naivi, vaikiška, iš karto atskleidžianti jo balandišką sielą.

Pasakojo jis kartą savo gyvenimo istoriją. Trumpai, be tuščių žodžių,

neegzageruodamas.

„Buvau toumet — kokių devyniolikos metų vaikas — Paprūsė, pri sava puona už untrą purmonį. Dar toukart tebebuva baudžiava, tamsta, puoniteli, musiek anuos neatmeni. Sunki buvo laika. Kur puonc gers, tai dar pusė biedos, bet ir tam gerajam, turint visą valią, supykus sunku buva besusivaldyti. Aš jau tuoks visaduos buvau gailėstingos širdies, vis mun lioub būti gaila visų engiamųjų. Ir dar mun be gala tika knygas skaityti. Kap tik pramuokau skaityti, toujau nusipirkau šv. istoriją ir ėmiau skaityti, kada tik begaliedams. Ir perskaitęs viskų lioub apmislėti. Tap tata bemislėjant, iemė mun aiškiet, kad ta baudžiava niera puona dijva įstatyta, bet tik žmuonių prasimanymis ir prijšings puona dijva valia. Vijną kartą ieme ir apsirga puona mylimasis arklys. Musiek kas nuors priskundė puonou, kad aš anų primušis. Bet tat buva neteisybi, aš niekaduos nie juokia gyvuolelia neesu mušis. Aš tata šloujous stainė, puonc ir beateinūs. Kap mata pripouli prie munis, laba supykis, ir šauk:

— Ak tu! — saka, užkeikė biaurias maskoliškas žuodžias, negal nie pasakyti. — Kam tu primušia muna arklį?

Mun šlouta iš rankų iškrita.

— Aš nemušau, puoneli, — sakau, — tat neteisybi.

— A, tai tu dar melousi! — saka, ir takšt mun par ausį.

Pajutau didelį suopulį, pamačiau kraujį varvant iš nuosies, ir tučtoujau muna runka pasikieli ir druoži puonou atgal.

Kas būt buvį daugiau, aš jau nebeišmanau. Unc būtų poulīs munis mušti, aš jutau, kad nebūč nusileidīs. Gal unc muni būtų užmušis, gal aš anų. Bet puondzivs sauguoje mudu abudu nu tuoki baisi grieka. Atbiega į stainę puoni. Laba gera buva puoni, ir puonc lioub anuos tunkia klausyti. Nie vijna, nie kita jau nebier šio pasaule — dijve, douk judum amžinųjų šviesybī! Įbiega, įbiegusi puoli pri puona, pagruobi už runkelių ir šauk:

— Jasieczku drogi, dość, dość! Zostaw go, zostaw!

Tij žodžia lig šiuol tebeskumb muna ausyse.

Pasitumpė juodu valandelį ir išieje. Uo aš įlindau į sava kamara, nusimazguojau kruviną burną ir įvirtau į luovą. Galva be gala gielė. Guliu ir misliju, kas če mun dabar bus. Ar če kars muni, ar piaus. Bet deltuo negailiejaus tap padariš. Mislīju: kas bus, kas nebus, vo aš vis delto drīsau pasipryšinti ir paruodžiau, kad nie puonou nevalnu eiti pryš dijva įsakymą. Vo kad pats iejau, aplink tų nie mislyti nepamislījau.

Bet nieka nebuva. Nuvarė muni tikta pri kita darba, kad puona nesutikčiau. Vo už kelių dijnų kap tik atėję akrūtų statuomasis laiks — puonc ir atidavė muni į akrūtus.

Kijk tin teka pakelti — nepasakuosu, vis tijk nenupasakuosi. Pri visų vargų prisipainiuoje dar kažin kuoks keists ilgiejimos. Tap lioub būti ilgu sava krašta, mamunelis, tap ilgu, kad niekur vijtuos nebrundu, nebetverous, ruoduos, ėmīs pasikarsu ar pasipiausu. Gal ir būčiau sau galą padariš, bet bijuojau sava dūšią pražudyti. Untras muna tarnystės metas susilaukēm tuos didelės laimes — panaikina baudžiavą. Sutrumpina ir laiką maskuoliauti, ir jau prašvita mun nuodieje pareiti numij.

Penktas metas nuvari muni į Kavkaziją. Kap tik nuvari, kap mata ir prisimeti drugys. Iš pradziuos dar šiap tap; pakries kuokį nedelį, ir apent sveiks. Bet paskou kad suėmė muni, jau nebišeinu iš lazareta, palikau nebepanašus į žmuogų. Lioub gulieti par kiauras naktis nemieguodams ir bliauti kap tas kūdikis. Smertis če pat, vo če nie kunigeli, nie mamunelis — ničnieka. Nenumaniau toukart, kad tat tuoki dijva kelia, kurias unc ved muni pri savis.

Tap beguliedams be darba, iemiau skaityti. Buvau jau išmuokis ir maskuoliška skaityti. Ir buva ten tuoks pelčeris, be gala gers žmogelis — lai puondzivs anam atlygina už viskų — unc lioub davinėti mun knygelį. Guliu ir skaitau par kiauras dijnas, ir viskų apmuštai. Ir bemuštjams su sava menka galvele, aš tap išgalvojau: puondzivs sutvieri Aduomą ir Iļvą laimingus ir duorus. Anudum sugriešijus, puondzivs atiemi nu anų visas gerybes, išvari vargti ir nusprendi, kad žmuonys patys sava proutu ir sava išgale apent pasidarytų unt svieta ruojų. Kap visi žmuonys paliks duori, pildys dijva įsakymus, kap gera

susitvarkys, kad nie vienam nereks per daug vargti, tat ir būs ruojus. Visuokias knygeles beskaitydams, aš sava menku pruotu iemiau galvuoti, kad tap ir daruos pasaulė. Senuovė žmuonys buva kap ir laukinia — kuoks vargings gyvenims anims buva, kap dabar pamislysi! Vo dabar jau visuoki pabrika, visuokias mašinas, gelžkelia — jau ir puo uorą laksta — vo juk tata dar ne gals. Kad jau tas žmuogaus pruotelis tijk iškila, juk unc kils ir dar. Paskuo takių mašinu prasimany, kad žmuonims nebreks bedirbti nie juoki sunki darba. Nebebijuos žmuonys nie perkūnų, kreipdami anus, kur nuories, nie ugnijs — gal prasimany nedegamas truobas, — nie ligų tijk neprisileis. Juk kuokių tat dabar daktarų yra! Tuokias reperacijas padara, kad baugu klausytis. Senuovė nie iš tuola tap nemuokieje. Vo antra vertus, nu kits kita žmuonims nebebūs varga del tuo, kad vis labiau anij ims pildyti dijva įsakymus. Laikou einant, žmuonys palijkt nebe tuokij baisi — tamsta, puoniteli, juk tų viskų geriau už mumi žina, muokslus išiejusi, aš tijk težinau, kijk esu išskaitijs iš knygu. Nebiera jau juodųjų vergų Amerikuo, nebiera pas mus baudžiavuos, girdieti, kad jau ir vaiske tap nebmuš — viskas eit geryn. Ir mun tap ruoduos, puoniteli, kap jau visi žmuonys visiška tap ims gyventi, kap puondzivs kad prisaki, kad vilks atsiguls šalip avineli, tat toumet ir bus svieta gals. Vadinas, apent sugriš į ruojų. Ir toumet ateis viešpats Jiezus Kristus ir, visus prikielis, sunaikins paskutinį vargą — smertį. Ir toumet prasidies ta karalysti, kuriuos nie ausis yra girdiejusi, nie akis regiejusi.

Vis tata tap besirgdams apdūmuojijs, aš supratau, kad kuožna vijna žmuogaus prydermi yra ne tik pačiam būti duoram, bet dar ir kitus muokyti ir raginti, kad kuo greičiausia žmuonys sulauktų tuo ruojaus. Ir tap sau mislijau: jei puondzivs muni leistų pagyti ir pareiti į sava kraštų, ta aš jau dabar gyvenčiau pagal tų sava supratimą. Ir viskų muni leida dijvulis. Šijk tijk pasitaisius, paleida muni suvisu numij. Ir kuoks tat stebuklas, parėjijs numij, paguliejau kuokią nedielį iš kelionies nuvargijs, ir nu tuo laika išgijau visiška — ruoduos, kas su runka imti atiemis nu munis tų ligų. Bet sunkia dirbti nebeįgaliejau. Kų aš če dabar bedarysu, kad išpildyčiau kiek begaliedams tų dijva uždientų prydermi? Nou pat mažens munij be gala tika ir sekies druožinieti. Tad pradiejau dirbti šventūsius, šaukštus, varpsčius ir vežiuoti puo atlaidus. Kad būčiau muokytas, būčiau ėjijs į kunigus. Kunigs geriausia gal tų daryti. Vo muna tas galiejims, žinuoma, menks tiera, neišiejus nie juoki muoksla, nie nieka. Bat kiti nē tijk nemuok. Dijvas munij lijpė, kų turu, su kitas dalytis. Tat pradiejau dar ir vaikus muokyti. Vo kap tik Tilžė iemi leisti žemaitiškas kningas, aš tučtoujau pajutau, kad če munij darbs. Ir pradiejau vakščiuoti į Prūsus. Tudu amatu tap puikia su kits kitu sutink, kits kitą rem. Vežu sau šventūsius į atlaidus, ir gana. Paruodau uriadninkou, je ciekavijas. Vo kits tavuors tap gilia, kad unc nē uostyti neužoud.

Ir dabar jau, ruoduos, kuokios munij dar laimes berek? Prisinešu knygelijų, paskleisu į visas pusis — ot tap, ruoduos, stumtina stumu žmuonis pri tuo galutine ruojaus.”

Labai mėgstu kalbėtis su Levanarda. Apie viską jis turi nusistatęs savą nuomonę. Skaito visas lietuviškas knygas, kokios tik išeina, ir perskaitęs viską permasto ir pergalvoja. Kad jis būtų mokytas, tikriausiai būtų buvęs žymus filosofas. O gal ir didis skaptuotojas. Nes, nepaisant technikos menkumo, jo statulėlėse yra kažko, kas jas dvasina, kas primena primityvus.

Ir tas jo kristališkumas. Tikras „dievo žmogus”. Kad ne „mamunėlė”, jis vargiai beturėtų ko valgyti, nes su pinigais apsieina kaip vaikas. Mamunėlė atima iš jo tuojau visus gautus už statulėles ir knygas pinigus, maitina jį ir rėdo. Tiesą sakant, už tas knygeles nedaug jis tegauna, nes pusė dalija veltui. Kas bus, jei ta mamunėlė mirs pirm jo? Vesti jis neapsives, nes jo filosofija jam neleidžia. Jei jis kuomet nors neteks mamunėlės, norėčiau, kad pas mus apsigyventų. Vietos atsirastų. Aš rūpinčiaus juo kaip mamunėlė.

Kana kados prašiau jį, kad man išskaptuotų smūtkelį. Tai mano mėgstamiausias „dailės veikalas”. Niekur taip pilnai nėra pasireiskusi lietuvių siela, kaip tame melancholingame, susimąsčiusiame Kristuje, rymančiame taip kantriai ir rimtai. Mano smūtkelis labai pavyko Levanardai. Tame galvos nusvirime, tame stuomens palinkime yra

tikro artizmo. Žinojau, kad jis neims pinigų už tą savo darbą, ir nunėriau jam ilgą, platų kaklaryšį. Kiek man buvo džiaugsmo, matant, kaip jam patiko ta dovana.

Atsisveikindama su juo, kiekvieną kartą maštau, kad sveikintis gal jau mudviem nebeteks. Juk kiekvieną valandą visokie žandarai ir uriadnikai gali uždėti ant jo savo geležinę leteną. Ir kas gali žinoti, ar ilgai dar lemta jam taip laimingai nuo jų išsisukinėti, kaip lig šiol.

Įdaviau jam pinigų, gautus už apyrankę. Netrukus nukeliavęs atiduos, kur reikia. Džiaugiuos nors tiek prisidėjusi prie to švento darbo. Kuo gi daugiau galiu? Ak tiesą sako Levanarda. Kaip trukdo savas lizdas darbuotis „dievui ant garbės“!

Liudviko žodžiai apie šaltinius rodo, kad jis spėja, kas atsitiko su mano apyranke. Kana kados paklausė, kodėl jos nesimaunu. Atsakiau, kad sulūžusi. Kodėl kodėl pamelavau! Juk tai mano daiktas ir turiu teisės daryti su juo, ką noriu. Nėra jėgų atvirai ir drąsiai ginti tas savo teises, ir gana. Bijau, kad Liudvikas supyks, kažin ko prikaltės... Ir kaip ta straigė, bijodama, kad manęs nešvelniai nepalytėtų, lėndu į išsisukinėjimų ir melų kaušą.

Tur būt, nėra pasaulyje juokingesnio luomo už mūsų smulkiuosius bajorus. Proto ir širdies kultūra nestovi jie nė kiek aukščiau už valstiečius, o putlūs, pilni pretenzijos, su didžiausia panieka žiūri į „chamus“. Dieve, kaip jie kalba lenkiškai! Kas nori studijuoti lietuvišką stilių, tas tesiklausai jų lenkiškos kalbos. Kaip jie prijuokino mane vakar per vestuves klebonijoje! Bet, tiesą sakant, tai yra juokai per ašaras. Gaila man jų Gaila man visų juokingų žmonių. Kodėl tie mūsų bajorai yra tokie juokingi? Daugiausia dėl to, kad taip kalba lenkiškai. Tepametie jie tą lenkų kalbos karikatūrą, teimie kalbėti žemaitiškai — ir tuojau nustos mažiausiai pusės to savo komiškumo. Bet ką jie kalti, kad seka ponus? Juk kiekvienas stengias imti pavyzdį iš to, kas, jo nuomone, stovi aukščiau už jį.

Vestuvėse buvo vienas vaistininkas iš Maskvos. Padeklamavo lietuviškas patriotiškas eiles, girdėjau jį lietuviškai kalbant su draugu, dėl to suinteresavo jis mane, ir kalbėjau su juo. Pasakojo, kad Maskvoje esąs susidaręs lietuvių patriotų būrelis. Kaip tat gražu! Atsimenu puikias Jokajaus apysakas apie vengrų atgimimą. Kodėl ir Lietuva negalėtų atgimti? Kodėl neturėtų kartą pasibaigti tas anormalus stovis, kad bajorija išsižadėjo savo kalbos ir priėmė svetimąją? Juk pasibaigė Vengruose, pasibaigė Čekuose.

Nors pati užauklėta lenkų kalba, tačiau myliu lietuvių kalbą. Tokia ji senutė, amžių pelėsiams apaugusi, miela. Jos garsuose, rodos, girdžiu šventų girių ošimą, jaučiu kvapą šventų žolių, deginamų dievams amžinojoje ugnyje. Myliu dainas, pilnas poezijos, ašarų, ilgesio. Man rodos, jokia tauta neturi tokių švelnių, dvasingų liaudies dainų, kaip mes. Rodos man, kad lenkų kalba — tai tik įmotė. Gera, maloni, bet vis dėlto įmotė. Geriausiai ją moki žmogus, pripratai prie jos, prisirišai, net pamylėjai, tačiau, atminus senutę motiną, apleistą tamsiame užkampyje, stipriau suplaka širdis. Yra kažkokių slaptųjų siūlų, rišančių vaiko širdį su motina, kad ir užmirštą, kad ir paniekintą.

Kiek sykių skaitau Kraševskio „Litwa“ ar „Kuniga“, ar „Valenrodą“, ar „Vitolio raudą“, visuomet graudu man ir liūdna, tarsi kas mylimas būtų miręs.

Bet kituose tie siūlai jau seniai nutraukti. Štai buvome vardinėse pas ponus Tarvydus. Vakare šeimyna ėmė dainuoti sodne, sveikindama poną. Bet tos bėdinės vargo dainelės tesukėlė tiktai pasibiaurėjimo ir paniekos aristokratiškuose ponų Tarvydų sūnuose ir marčiose. „Azija! Barbarai!“ — sakė jie vienas kitam.

Kad gyvenčiau Maskvoje, prisidėčiau prie to būrelio. Bet čia, užkampyje, be jokio kontakto su plačiuoju pasauliu, ką žmogus darysi? Tik eik, žiūrėk, kad kiaulės būtų gerai pašertos, kad mergos pieno nevogtų — štai ir viskas!

Norėčiau, kad bent mano vaikai prisidėtų prie Lietuvos atgimimo — visos tos mano brangiausios galvelės, visos tos mano sielos sielelės.

*Lietuvninkai mes esam gime,
Lietuvninkai mes turim būti...*

Tvirtai esu įsitikinęs, kad žmogus tuomet tegali būti tikrai naudingas savo tėvynei, jei yra išaukęs iš savo tautos kultūros. Svetimų kultūrų turtai, renkami jo iš visur, turi lyg grūdai kristi į savą žemę. Dėl to stengiuos, kad mano vaikai kuo daugiausia girdėtų, mokėtų, dainuotų mūsų žemaitiškų dainų, pasakų, padavimų. Man rodos, jei žmogus nepasisavins visa tai, tebebūdamas vaiku, jis visuomet jau bus lyg svetimtautis.

Perskaičiau, ką esu čia kana kados parašiusi, kad prisidėčiau prie lietuvių patriotų ratelio, jei gyvenčiau Maskvoje. Taip, jei tai sutiktų su Liudviko valia. Tuo aš visai netvirtinu, kad nesutiktų — labai gali būti, kad sutiktų — tik noriu pasakyti, kad savo valios praveisti aš neįstengiu. Tur būt, dėl to taip ir nekenčiu despotizmo ir bijau, kad instinktyviai jaučiuos neturinti pasipriešinimo jėgos.

Kad kas paklaustų mane, kuris žodis žmonių kalboje yra baisiausias, atsakyčiau: vergas.

„Esate brangiai atpirkti nebūkite žmonių vergai.”

„Grožis tai begalės atspindis. Tai nujautimas dievo.”

Begalė atsispindi grožyje, ir dėl to jis taip pagauna sielą. Nes kaip gėlė įtempia visas jėgas, stengdamos sugauti nors vieną saulės spindulėlį, be kurio negali gyvuoti, taip mūsų siela, šiame netobulybių pasaulyje būdama, veržias sugauti nors mažutę kibirkštėlę absoliuto, kuri nujaučia, kurio trokšta ir be kurio negali gyvuoti.

Mirė Kazelė... Taip gaila man tos savo krikšto dukrelės! Svajojau mokytį ją, o nežinojau, kad mirties jau stovėta šalia jos.

„Tavo akys ant manęs, ir tuojau nebus manęs. Kaip debesys nyksta ir praeina, taip, kas nužengs į kapą, nebeįsis nei besugriš į savo namus... Štai dabar pelenuose užmigsiu, o jei manęs rytą ieškosi, nebebus manęs. Tariau puvėsiams: tėvas mano esi, mano motina ir sesuo; kirminams: kapas yra mano namai, ir tamsybėse pasiklojau savo lovą...”

Tiek amžių nuriedėjo amžinybėn nuo to laiko, kaip tie žodžiai buvo ištarti, tiek dideliausių atmainų įvyko gyvenime, o jie ir šiandien dar tebėra gyvas, skaudžiausias širdies skausmas. Nes daug kas atsimainė, bet pasiliko tai, kas svarbiausia, — mirtis. Dažnai mąstau: kad žmonija, žengdama pirmyn, taip išstobulintų visas gyvenimo sąlygas ir žmonių santykius, kad žemėje rastų rojus — kas iš to, jei pasiliktų mirtis? Kas iš to rojaus, jei kiekvieną valandėlę galiu nustoti mylimųjų asmenų? Kas iš gėrio, grožio, tiesos, jei viso ko galas — puvėsi, niekas, nebūvis? Kas iš to rojaus, jei pati ryt poryt ištiksiu kaip tas muilo burbulas? Jei esu — ir nebūsiu? Kaip gyventi su tokiu tikėjimu? Nes juk tai taip pat tikėjimas, tik atvirksčias. Kadangi mūsų pojūčiai neduoda įrodymų, jog dvasia egzistuoja be kūno, tai tikime ją žūvant drauge su juo. Kas per košmaras toks gyvenimas! Žinoti, kad kiekvienas tavo širdies plakterėjimas — tai žingsnis į tą niekybę ir puvėsius, kuriuose žus tavo intelektas, tavo valia, tavo jausmai. Ir nėra pasaulyje galios tiems žingsniams sustabdyti. Jei taip, tai gerai sako tie be galo koptūs man žodžiai, kad geriau būti gyvu šunimi, negu padvėsusiu liūtu.

Kaip man gaila, kaip gaila taip tikinčių žmonių! Nėra pasaulyje nelaimingesnių už juos. Nes nors ir nelaimių kalnai prislėgtų žmogų, jei jis tiki, kad visos jos atsvers kažin kame kažkokią svarstyklių lėkštę ir kad tas jo žemės gyvenimas tėra vien jo būvio vienas momentas, — tai juk jis negali būti galutinai, be vilties, nelaimingas. Viena žinau: kad aš netikėčiau, jog tai tiktai momentas, niekados nesutikčiau taip merdėti kas valandą per ilgus metus, taip tekina bėgti į niekybę, bet tuojau nutraukčiau to beprasmiu gyvenimo siūlą.

Bet aš žinau, žinau, kad „ką tu sėji, neatgis, jei pirmiau neapmirs. Mirtis yra praryta apgalėjus. Kame yra tavo apgalė, o mirtie? Kame yra, mirtie, tavo akstinas?”

Kaip mėgstu tuos senus senus, dar, rodos, Euripido ištartus žodžius:

Kas žino, ar mūsų gyvenimas nėra mirimas,

Mirimas gi ar ne gyvenimas?

Tikrai, tikrai taip yra. Aš tai jaučiu visomis savo sielos galiomis.

Niekas manęs taip negraudina, taip nedžiugina ir tokios laimės neįkvepia į širdį, kaip tie kuklūs parašai ant kapų katakombose. „Stepanai, gyvas esi!” „Gyvas esi, Priscila!” Ar gali būti didesnė laimė už galėjamą tarti tuos linksmus žodžius. Kiek kartų maštau apie mamą, visados baigiu jais. „Vivis, mater!” Ir tu, Kazele, gyva esi!

Vėl sapnavau mamą. Kas mane ištikis?

Sapnavau prieš kelias dienas — mirė Kazelė. O dabar kas nutiks?

Kokia stebuklinga yra sapnų šalis! Paslaptingas, nežvelgiamas pasaulis. Šit jau kelinti metai, kaip regiu tuos pranašingus sapnus. Iš pradžių, mamai mirus, sapnuodavau ją kas naktį, o dabar tik prieš koki nors sielvartą, rūpestį, nelaimę. Juo didesnė bus širdgėla, juo meilingiau ji mane glamonėja. Kaip nuostabu, kaip nuostabu! O širdis išvelgia į tą nežvelgiamąją šalį, o širdis žino, kodėl ir kaip. Žino širdis, kad meilės ryšiai netrūksta mirus, kad siela, iš erdvės ir laiko dėsnų išsivadavusi, nuregi dabartį ir ateitį, — ir kai materija apmiršta, o sielos galios nesąmoningai veikia jos gelmėse, — nusileidžia iš antžemiškų sričių, mylinti ir rūpestinga.

Paskui, per kelias dienas, jaučiu ant savo lūpų jos brangiausias pasaulyje lūpas, matau jos akis, rūpesčio dėl manęs pilnas, girdžiu jos vienintelį visame pasaulyje balsą. Ir prieš įsitikinimą, kad pasimatysime nebe sapne, nebe šio gyvenimo pussapnyje, bet tikrai, budėdami, — sielvartai, širdgėlos ir nelaimės, kurių ji yra pranašė, blanksta ir lengvėja.

Ką reiškia tie žiaurūs Liudviko žodžiai apie poną Jonavičių? Pavydą?

Jei taip, tai reikėjo jį ištumti į tolimausią sielos kampelį ir devyniais raktais užrakinti, ne rodyti man — trejeto vaikų motinai.

Koks gėris man ta gražioji muzika! Juk nieko daugiau negirdžiu, nieko daugiau...

Ak, jau žinau, kodėl mama buvo vakar pas mane atėjusi! Kaip liūdna, mamunėle, kaip liūdna! „Ne viskas darytina, kas malonu...” Aš ne tik žinau tai, Liudvikai, bet ir moku taip elgtis.

„Nepropolisotina akis bežiūrėdama, nei ausis prisipildo beklausydama.”

Šiandien su vaikais nunešėme rudens gėlių vainiką ant Liudviko tėvų kapo ir astrų puokštelę Kazelei. Antrą puokštelę padėjau senajam Jakštui. Niekas jo kapu nesirūpina.

Mėgstu vaikščioti po kapines. Niekur kitur tokia gili ramybė nevaldo mano sielos, kaip čia, toje ašarų vietoje. Taip įvaizdžiai stovi čia prieš akis nepastovumas visų žemės daiktų, tas amžinasis faktas, kad viskas tik irios formos ir nykstantieji šešėliai. Kaipgi kvaila ir juokinga iš visų jėgų kibtis į irias formas ir nykstančius šešėlius! Kaip kvaila ir juokinga dėti savo širdį į tai, kas turi savyje mirties grūdą, gaudyti nykstančius šešėlius!

Sukultos viltys, sugriauti sumanymai, neištarti žodžiai, neišgertos taurės, neišdainuotos dainos... Puvėsiai, dulkės, pelenai... Ir kiekviena ta dulkių sauja po kiekvienu kauburėliu — visas pasaulis pats savyje, vienintelis, kokio nebuvo ir nebus. O viršum jų žydi ir kvepia gėlės, paukšteliai čirena ir siaučia, senos pušys, lyg rūpestingos auklės, sergėdamos tuos, kurie miega jų ūksmėje, ošia jiems lopšio dainą. Gėlės, paukščiai, pušys, kurie šiandien yra, o rytoj nebebus. Ir aš, čia vaikščiojanti ir apie visa tai maštanti, taip pat rytoj nebebūsiu.

Ir štai aš, pelenas ir dulkė, tarp pelenų ir dulkių vaikščiojanti, jaučiu savyje amžinybę ir begalę; jaučiu savyje galią nepabaigiamąją ir nepraeinamąją, kuri visus tuos išbarstytus po pasaulį atomus kada nors vėl surinks į tą patį pavidalą, amžiną, vienintelį, kokio nebuvo ir nebus.

Iš kur manyje, pelene ir dulkėje tarp pelenų ir dulkių, tas amžinybės jausmas?

„Jei kviečių grūdas neapmirs, neduos vaisiaus...”

Ir ateina didžioji Sėjėja mistiškėmis armingomis akimis, blankiu veidu ir slaptina šypsena ant raudonų lyg granatų žiedas lūpų ir, savo baltomis, permatomomis, ilgapirštėmis rankomis tyliai paėmus mūsų ranką, veda už stebuklingos uždangos, kur sėdi paslaptis. Kaip

kartais ima noras greičiau pasiekti paslaptį!

Ak ne! mirtis nėra baisi. Tai juokas, pasislėpęs už ašarų, džiaugsmas — už sopulių, tai balžiedžio žiedas po sudžiūvusiais lapais.

Ruduo. Šnabžda po kojomis pageltę lapai; šen ir ten tebekvepia rezetų keras; valandomis diemedžiai dvelkia savo mistišką kvapą. Bet tai vien taškeliai rudens kvapo dugne — mirštančių lapų kvapo. Ant kiekvieno stieblio kabo voratinklių siūlas. Rodos, tolimame kapinių kampe atsisėdo Melancholija ir, pridengusi savo plačiu sidabrinu šydu šventąjį lauką, tyliai skambina rudens simfoniją. Apie nukritusius lapus, apie nuvytusias gėles, apie vėjų dejavimus, apie lytaus teškėjimą juodomis naktimis, apie pilkų rūkų skaras, apie raudonas šermukšnių kekes, liūdnai kabančias ant nuogų šakų.

Pas vieną kapą moteriškė pasilenkusi daigstė žieminės gėles, retkarčiais balsu raudodama. Priėjau prie jos ir, atsisėdus ant akmens, prakalbinau. Verkdama ėmė ji pasakoti apie gulnčio tame kape savo vyro ligą ir mirtį ir apie savo vargingą būvį.

Vargšė kalbėjo ir kalbėjo, o aš žiūrėjau į jos rankas — juodas, biaurias, žiubriaodes, storais, kreivais pirštais ir šlykščiais, sužeistais nagais, niekadoms nemačiusias šepetiuo, — ir mažiau, kiek jos gavo nudirbti, kol iš švelnių kūdikio rankelių pavirto tokiomis neestetiskomis letenomis. Ir mažiau dar, kaip mažai tiems žmonėms tetenka iš gyvenimo gėrio taurės. Nieko, nieko daugiau, tik darbas ir darbas dėl juodo kasdienio duonos kąsnelio, pradedant nuo pat mažens, kai vaikas auštant turi kelti gyvulių ganyti ar per kiauras dienas ne kiek temažesni už save vaiką tampyti, ligi kapo. Darbas — meiliausias prietelis ir linksmintojas, jei ne per ilgas ir jei duoda laiko augti kitoms žmogaus dvasios jėgoms, ir prakeikimas, rūstaus dievo aną baisingą valandą pirmajam žmogui ištartas. Mūsų amžinajai dvasiai išbarstytus po pasaulį atomus vėl į senąją formą surinkus, kokios bus tos biauriosios vargo rankos? Ir kaip atrodys anosios — baltos, išlepintos, — jei niekadoms nebus broliškai palytėjusios juodųjų ir pūslėtųjų ir niekadoms gailestingai nenušluosčiusios prakaituotos nuo darbo kaktos?

Karusia rašo, kad, naudodamies tokiu gražiu rudeni, juodu rengiasi pas mus kelioms savaitėms.

Boleš noris pamedžioti, o ji pasiilgusi mūsų ir mėgstanti gražų sodžiaus rudeni.

Reikia man dabar krautis kantrybę, įtempus visas jėgas. Prasidės raudojimai, gailėjimos Liudviko, kad turi tokią nevykusią žmoną. Tokios mažos, smailios adatėlės, apvyturtos minkštais saldžių žodžių šilkais.

Viskas praeina — štai mintis, kuri man daugiausia padeda pakelti visus gyvenimo nemalonumus. Kieno sielos ta mintis yra leitmotyvas, tas nebegauda laimės valandų. Kas iš jų, kad ir jos praeis? Ir ar galima jomis tikrai gėrėtis, jei leitmotyvas nesiliauja skambėjęs?

* * *

Mūsų senas dvaras labai sujudo: ciocia Karusia parašė atvažiuosianti drauge su dėde Bolesiu. Rengia jiedviem kambarius, visur mazgoja, dulkina, sodne dar kartą gracuoja jau apžėlusius takus. Atvažiavo tam tyčia pakviestas virėjas Nikodemas. Mamatė nenorėjo, sakydama, kad ir mūsų virėja gerai mokanti savo amatą ir tai būsiančios išlaidos be reikalo, bet tėvelis tvirtina dėdę Bolesį esant tokį graikštų ir tokį kulinarinio meno žinovą, kad jokia virėja jam neįtiksianti. Be to, noris, kad svečiai būtų priimti nec plus ultra. Ir, kaip visados, įvyko tai, ko norėjo tėvelis. Tėvelis pasamdė ir panaktinį visam tam laikui, kol viešės svečiai. Mat, mūsų namuose nėra langinių iš vidaus, o dėdė ir ciocia baisia bijo vagių. Vilniuje jie saugoja visokiais būdais. Dar atmenu, kaip, esant man pas juos su tėveliais prieš dvejus metus, kiekvieną vakarą tarnai darydavo iš vidaus langines geležinėmis štangomis, prieš langus statydavo ant viena kitos po kelias kėdes, o ant pat viršaus lėkštę, kad, vagiui įsilaužus,

kėdės begriūdamos ir lėkštės besikuldamos greičiau visus prižadintų. Atsimenu, kaip vieną vakarą, dėdei su tėveliu nesant namie, atvažiavo ponas Tarvydas. Duryš buvo jau užrakintos ir užsklėstos. Ponas Tarvydas ilgai beldė, ir ciocia vis neleido atidaryti, bijodama, ar ne vagis. Svečiui nesiliaujant belsti, nuėjo pas duris pati ciocia. „Ar tamsta nepažįsti manęs ant balso?“ — šaukia už durų ponas Tarvydas. „Balsą galima įtaisyt“, — atsako ciocia. Paskui ėmė klausinėti jo pačios, visų vaikų vardus, savo tėvų ir giminės vardus ir pavardes — ir, gavusi tikrus atsakymus, pagaliau liepė įleisti. Taip pat yra ir dėdei esant namie.

Mudvi su mamate puošiame kambarius paskutinių rudens gėlių bukietais, o tėvelis, visur vaikščiodamas, nuolat primena mamatei, kad viskas būtų gražu, ciocia Karusia juk turinti aristokratišką skonį ir tuojau pasakysianti, kad pas mus esą „po parafijańsku“. Ir mums, vaikams, tėvelis griežtai įsakė elgtis kuo mandagiausiai ir kuo tyliausiai, už stalo sėdėti kuo gražiausiai ir, gink dieve, nevartoti kokių iš Žvirbliukų išmuktų manierų, nes ciocia Karusia daug iš vaikų reikalaujanti ir kiekvieną mažmožį pastebinti. O dėdė Boles nelabai vaikus temylis, savo vaikų neturėdamas, neapsivežąs su jais, todėl mes turį būti tylūs lyg pelės ir nesipainioti jam po kojų.

Tėvelio žodžiai sukėlė mūsų sielose nerimo. Tačiau jis greit pranyko, nustelbtas džiaugsmingos vilties, kad ciocia atveš mums gražių ir gausių lauktuvių, kaip kitąsyk kad atvežė, nes yra labai turtinga ir dosni.

Kai rytą nuėjome sveikintis su svečiais, juodu su tėveliais sėdėjo valgomajame, gerdami kavą. Vos tik įėjome į kambarį, kažkoks padarėlis, išbėgęs priešais mus, ėmė smarkiai loti plonučiu ir smailiu lyg adata balseliu. Bent kiek išsigandome, bet tuojau suskambėjo minkštas ciocios balsas:

— Žužu! fe, bjauru! Tylėk tuojau! Eikš. Nebijokit, vaikeliai, jis nekanda.

Mes patys matėme, kad nėra čia ko bijoti. Buvo tai gražus, visai mažutis pudelėlis baltais blizgančiais plaukais, su raudona apykakle, prisiūta mažučiu barškaliuku. Nežiūrint savo mažumo, jis mažne tapo didelių pasėkų priežastim: mat, patraukęs mūsų dėmesį į save, atgrėžė jį nuo svečių. Aš — vyresnė ir rimtesnė — numaniau, kad domėjimos šuniuku reikia atidėti vėlesniam laikui. Bet abudu berniuku buvo jau visai pasiryžę pirmiau susipažinti su Žužu. Laimė, kad mamatė, tai pastebėjus, laiku įstatė juodu į tinkamas vėžes; kitaip gal būtų amžinai žuvę ciocios Karusios akyse. Tuo tarpu pavojus buvo pašalintas, ir priėjome prie ciocios, kuri išbučiavo mus labai širdingai.

Ciocia Karusia visa buvo šviesi ir blizgi. Turėjo šviesiai pilką blizgantį šilkinį rūbą, aibę šviesių garbanėlių ant galvos, labai baltą veidą, spindžius deimantus ausyse ir mažas, baltas, purias lyg bandutės rankeles, taip pat blizgančias žiedais. Apsti, pergniaužta, elegantė, primerktomis akimis, atrodė ji dar nesena, ir niekas nepasakytų, kad amžiumi galėtų būti mamatės motina. Pasisveikinę su ciocia, pabučiavome ranką dėdei, o jis — orą viršum mūsų galvų. Ciocia ėmė į mus žiūrėti per ilgakočius binoklius, kurie kaboję jai ant auksinės grandinėlės, ir stebėtis, kad mes taip užaugę ir kad esą panašūs vienas į šį, kitas į tą.

— O jūs, vaikeliai, tur būt, nepažintumėt manęs. Jau tretį metį, kaip matėmės. Pasenau.

— Ne, ciocia nė kiek nepaseno, — tariau. — Labai gerai atsimenu.

O mažasis Jonelis atsiliepė:

— Ciocia dar labai jaunutė.

— Esu dar labai jaunutė, — linksmi nusijuokė ciocia. — Na, kas gi jaunesnis, Janeczku, dėdė ar aš?

Jonelis pažiūrėjo į ciocią, paskui į dėdę, stipriai pražilusį ir praplikusį, ir tarė:

— Žinoma, kad ciocia.

Nuo tos valandos Jonelis tapo ciocios favoritu, nes ji nieko taip nebijo, kaip pasenti, ir visados nori atrodyti jaunesnė už dėdę, už kurį yra keleriais metais vyresnė.

Dėdei tas pareiškimas nepadarė jokio įspūdžio. Atsidėjęs gėrė jis kavą su kepiniais.

— Pani bratowej aukso medalis už kepinius, — tarė. — Burnoje tirpsta.

— Labai džiaugiuos, kad tamstai patinka. Tik gaila, kad tą medalį nusipelniau ne aš, bet virėjas, — atsakė mamatė.

— Ar pati neužiimi virtuve, Maryniecško? — paklausė ciocia.

— Jei būtinai reikia, tai užsiimu, žinoma.

— Mano nuomone, — kalbėjo ciocia, gerdama kavą, — kiekviena žmona būtinai turi mėgti virtuvę. Tai viena svarbesniųjų priemonių įtikti vyrui, įrodyti jam savo rūpinimąsi juo — kas juk yra mūsų pirmoji pareiga ir tikslas. Bolesiui visados skaniausia tai, prie ko aš pridedu savo ranką. Ir aš tuo didžiuojuos ir džiaugiuos.

— Ak, Karusiu, tu esi ideali žmona, o žinai, kad idealų maža pasaulyje, — tarė mamatė.

Žiūrėdama į ciocią, mažiau, kad jos esama iš tikro idealios žmonos. Nesiliaudama rūpinos ji vyru: tepė buterbrodus, rinko geriausius kepinėlius — dėdei tereikėjo pačiam įsidėti į burną ir sukramtyti.

Po kavos dėdė su tėveliu išėjo pasivaikščioti, o ciocia, pašaukus mus į savo kambarius, išdalijo mums lauktuves, kurios savo gausumu ir gražumu pranešė mūsų dražiausias svajones. Apdovanojus ciocia mus išpėjo, kad tomis dovanomis per daug nesigirtume ir nesidžiaugtume, dėdei girdint, nes jis nemėgstas pinigų aikvoti. Jau aš žinojau iš vyresniųjų kalbų, kad dėdė yra šykštus ir kad ciocia įvairiomis gudrybėmis teišgauna iš jo pinigų, o kartais net ir pati imas iš jo stalčiaus, pasinaudodama tuo, kad dėdė įsakmiai nežino tų pinigų skaičiaus.

Taip ciocios išpėti, tuojau viską nusinešėm į savo kambarį, ir viena mums terūpėjo: pasidalyti džiaugsmu ir dovanomis su Žvirbliukais.

Tačiau ir dėdė Boles atvezė mums lauktuvių: kiekvienam po tuščią cigarų dėžę, kurias ciocia, jam nematant, pridėjo saldinių.

Dabar dienos eina visai kitaip. Kiekvieną vakarą, jei nėra svečių, ciocia ir dėdė meldžias drauge ir nori, kad ir mes tame meldimesi dalyvaudume. Maldos yra laikomos prieš Liurdo šv. panelės paveikslą, kurį ciocia atsivežė ir tuojau liepė pakabinti viename paskirtųjų sau kambarių, kartu su visados degančia lempele. Atsisėdę ciocia ir dėdė pradeda vakarinėmis maldomis, kurias ciocia balsu skaito, paskui klaupias ir kalba poterius.

— Trzy pacierze do Matki Boskej Częstochowskiej, — užduoda ciocia.

— Trzy pacierze do Matki Boskej Ostrobramskiej.

— Pięć pacierzy do Matki Boskej Lurdzkiej.

Jei ciocia turi kokį svarbų reikalą į dievą, tai prie tų poterių dar prisideda novena. Taip, artinantis išvažiavimo laikui, kalbame noveną, kad kelionė būtų laiminga. Bešnibždant paskui kits kitą „Tėve mūsų“ ir „Sveika, Marija“, rodos man, kad dievo motinos yra kelios ir kiekviena vaidinas man tokia, kaip paveiksluose. Čenstakavietės — drebu, tokia baisi ji man atrodo su savo tamsiu veidu, dviem juodais rėžiais paženklintu. Aušros Vartų — man tinka, nes tokia rami ir saldi. Bet už visas aukščiausiai stovi Liurdiškė: ji gražiausioji, jauniausioji, su puikiu baltu rūbu, mėlynu kaspiniu apsijuosusi ir, matyt, galingiausioji, nes jai aukojama daugiausia poterių ir prieš jos paveikslą dega lempelė. Kad ne ta lempelė, tos ilgos maldos būtų nuobodžios. Kambario brėkyje jos raudona taurė spindi lyg kažkokia dangaus gėlė, iš meilės dievo ir karštų meldimų, pas jį siunčiamų, pražydusi. Rodos man, kad ta lempelė, kabanti aukštai palubėse, yra tarpininkė tarp mūsų, klūpojančių žemai, ir dievo, kurs su savo motina, angelais ir šventaisiais gyvena viršum debesų, savo rojaus sodnuose.

Įvairumo į tuos poterius įneša ir ciocia, dažnai juos pertraukdama:

— Melskis už mus nusidėjėlius dabar ir mūsų mirties valandoje... Boleczku, ar tau nešalta? Gal apdengti su pledu?

— Tėve mūsų, kursai esi danguje... Nika, kodėl taip sukinėjies? Poteriaudamas turi elgtis kaip šventas.

— Dabar ir visados... amen... Iruš, širdede, įleisk Žužu, jau jis, tur būt, nori įeiti.

Bažnyčioje lankytis ciocia nemėgsta. Bažnyčios giesmės blogai veikiančios jos nervus,

primenančios laidotuves. O ji labai nemėgsta viso ko, kas primena mirtį, nori būti visados jauna ir amžinai gyventi. Niekuomet nedalyvauja laidotuvėse ir negali žiūrėti į grabą. Užtat dėdė nepraleidžia nė vieno šventadienio nenuvažiuavęs į bažnyčią, o kartais ir šiokią dieną mėgsta pėsčias nueiti. Ir kiekvieną kartą ciocia rūpinas, kad neišeitų pats vienas. Tad visados eina drauge mamatė, džiaugdamos proga pabūti bažnyčioje, kur ji šiokiomis dienomis dar labiau mėgsta melstis, negu šventomis. Kaip juokinga, kad ciocia taip sergsta dėdę! Vilniuje, dėdei išėjus į miestą, ciocia įpėdin jam siunčianti savo ištikimą tarnaitę, kad, dėdės nematoma, sektų jį. Tarsi dėdė mažas vaikas, ne didelis, žilas vyras. Tur būt, taip labai mylėdama dėdę, kaip motina savo vaiką, ciocia užmiršta, kad to vaiko turima ūsus ir esama jau seno.

Ciocia Karusia ilgai guli ir mėgsta, kad mes sakytume labai dieną, jai lovoje tebesant. Tad einame visi trys ir sėdime valandėlę, o ciocia tuo tarpu geria kavą ir kalba su mumis. Mums nuostabu, nes lig šiol manėme, kad lovoje tevalgo ligonys, bet žinome, kad balsu stebėtis nepridera. Išėjus mums, ciocia kelias ir, apsilikęs gražiu šlafrokėliu, vaikščioja po visus namus. Jai malonu esą minėti senus laikus, kai bruzdėjo čia, tebebūdama jauna mergaitė. Ateina ir į mūsų kambarius, eina kartais ir į virtuvę, viską pastebėdama, visu kuo domėdamos, o radus kur dulkių ar kitokią netvarką, sunkiai dūsauja. Kartais eina su mamate apveizėti mamatės ūkio — vištų, kalakutų, ančių, kiaulių. Gėris nutukusiais peniukšliais, grožis ilganosiais kalakutais, sakos viso ko labai pasiilgusi, mieste begyvendama, esą taip malonu gyventi sodžiuje ir visa tai auginti. Mamatė nieko neatsako.

— Bet tu, Maryniecško, kaip matau, labai šaltai žiūri į savo ūkį, — sako ciocia.

— Tiesą sakant, aš bevėlyčiau visiškai jo neturėjus. Ir kam gi visa tai auginama, šeriama, globojama? Papjauti. Tai be galo nemalonu. Geriau nematyti visų tų padarų, nesirūpinti jais ir neturėti.

— Ak, koks sentimentalizmas, Maryniu! O tem się nie myšli. Taip yra ir taip turi būti. Negalima būti gera šeimininke, nesirūpinant paukščiais ir kiaulėmis — tai duoda dabar daugiausia pelno.

Paskui ciocia ilgai rėdos, išeina dar baltesnė, nufrizuota, nuparfumuota, elegantė — ir eina į sodną pasivaikščioti valandą po šnabždančias pageltusiais lapais alėjas. Kadangi dėdė Boles mėgsta tolimesnius pasivaikščiojimus ir kasdien, taip pat prieš pietus, eina su tėveliu į laukus ar į mišką, tai ciocią lydi mamatė ir mes. Mums tai baisiai sunki pareiga, nes ciocia per visą laiką sako doros pamokslus, kas yra neapsakomai nuobodu. Nika dažniausiai tuo laiku taip pasislepia, kad niekur negalima jo rasti. Apskritai sakant, Nika dažnai erzina ciocią ir kasdien nustoja po truputį jos malonės. Jis nuolat kuo nors nusikalsta: tai neramiai elgias per poterius, tai bėga nuo ciocios, tai nenori pasikalbėti, tai tars kokį iš Žvirbliukų išmoktą posakį. Aš laikausi šiaip taip ant to paties laipsnio, nes stengiuos tinkinti ciociai, nors man ir nuobodu.

Mūsų svečiai mėgsta ir pasivažinėti. Į ketvertu mūsų gražių, juodų arklių pakinkytą kočą sėdas ciocia ir dėdė, mūsų dvejetas ant pryšakinės sėdynės, o trečiasis greta tėvelio, kurs visados yra vežėju, norėdamas įtaikinti ciociai. Mat, ciocia labai bijo važinėti, o su tėveliu yra ramesnė. Ciocia sako, kad tais vežėjais niekad negalima esą pasitikėti, jie tyčiomis kartais gali įvažiuoti į griovį ar paleisti arklius, kad pašėltų bėgti, ar ką kita padaryti. Tačiau ir tėveliui vežant, ciocia nesiliauja bijojusi. Kiekvieną kartą, kočui kiek į vieną pusę pakrypus, ciocia šaukia plonu balsu ir grobsto dėdę už rankos. Dėdę tai erzina, jis pyksta, ir juodu pradeda bartis. Mane tai labai juokina ir nuolat primena mūsų vežėjo žodžius apie ciocią:

— Ta puoni kap tik butelka arielkuos neužkimšta. Ir bijuok, kad nepasilijtų.

Važinėti tinka mums daug labiau, negu vaikščioti po alėjas. Mąstyti apie pamokslus ciociai čia nebėra laiko dėl tos baimės „pasilieti“ ir dėl to, kad visą kelią baras su dėde. Be to, priešais ciocią ir dėdę kiekvienas mūsų tesėdi du trečdaliu kelio, o likusiam laikui dangenas pas tėvelį — ir ten jau tikras, nieko netemdomas rojus,

Kadangi svarbiausias dėdės atvažiavimo tikslas yra medžioklė, tai tėvelis stengias surengti kuo iškilniausią ir kuo garsiausią, tokią, kokią dėdė mėgsta: kad būtų daug medžiotojų, daug šunų, kad būtų balsinga ir būru, kad visi, skaniai papusryčiauę, važiuotų susėdę į paprastus ratus, margais kilimais išklotus, kad važiuodami padainuotų medžiotojų dainų, kad paskui kas į mišką atvežtų pietų, būtinai su tradiciniu bigosu.

Visą dieną prieš medžioklę mūsų svečiai vien apie ją tekalbėjo. Ciocia dejavo, kaip sunku esą turėti vyrą medžiotoją. Nors ji mėgstanti medžioklę, nes tai tokia riteriška ir graži pramoga, bet ji kainuojanti jai visados daug nervų. Per tokią didelę medžioklę su tokia aibe medžiotojų kaip lengvai galinti nutikti nelaimė.

— Liudeczku drogi, — kreipėsi į tėvelį, — visa mano viltis tavyje. Tu — tokios aukso širdies, neapleisi jo.

Tėvelis iš pradžių ramino ciocią, bet paskui, nustojęs kantrybės, tarė:

— Jei kalbėsime apie pavojų, tai jis grūmoja ne tavo vyrui nuo kitų, bet kitiems nuo tavo vyro, nes, taikindamas į zuikį priešais, jis gali kliūti kartais į medžiotoją užpakalyje.

— Tu visados mėgsti juokauti, — tarė lyg pasipiktinusi ciocia.

Dėdė ištiesą dieną uoliai rengė medžioti. Atnešęs savo šautuvą gražioje makštyje, prašė tėvelio jį sudėti.

Jis tikšis tėvelį padarysiant tai daug mitriau už jį, nes jis dar nesąs kaip reikiant apsipaziņęs su ta naująja sistema. Kam be reikalo statytis pavojun? Berods, šautuvas turis būti neuždarytas, bet kas galis žinoti?

Atsargumas niekuomet nekenkia. Dėl to, tėveliui bededant, dėdė sėdėjo ne per daug arti.

Šautuvas yra naujintelaitis, naujausios sistemos, patroninis, toks gražus, kad tėvelis gėrėdamasis jį čiupinėjo, o Nikos akys žibėjo, į jį bežiūrint. Patronus dirbti dėdė, matyti, taip pat bijo ir nemoka. Galis, sako, pistonas iššauti ar dar kas nutikti. Viską įtaisė tėvelis, o dėdė tiktai žiūrėjo, atsisėdęs ne per arti.

Aš jau numaniau, kad tas dėdės bijojimas šautuvo yra toks dalykas nekalbamas, bet Nika, visai nesuvokdamas, tarė:

— Jei dėdė taip bijo šautuvo, tai kaip rytoj važiuos medžioti?

Visados raudoni dėdės skruostai dar labiau paraudo, ir jis tarė:

— Pirmų pirmiausia, mandagieji vaikai nedrįsta kreiptis su kvilais klausimais į vyresniusius. Ir apskritai geriausia, kai vaikai sėdi savo kambaryje.

Tėvelis tuojau liepė mums eiti į vaikų kambarį. Mes jautėmės dėdės užgauti ir ilgai dar kalbėjomės, kokia gėda tokiam dideliame ponui bijoti ginklo.

— Aš dabar jau nebijau šautuvo, — sakė Nika, — nors tebesu mažas, o kai užaugsiu, važiuosiu į Afriką medžioti liūtų ir tigrų.

— O aš būsiu vežėju, — tarė Jonelis.

* * *

Ryto metą anksti pažadino mane dundesys. Mamatės jau nebebuvo lovoje. Tuojau prikėliau Niką, kurs taip pat norėjo pamatyti medžiotojus išvažiuojant, greit apsirėdžiau ir išbėgau.

Prieangyje ir kabinete sėdėjo daugelis ponų, medžiokliškai apsirėdžiusių, ir gyvai bei balsingai kalbėjo, žiūrėdami dėdės šautuvą. Kieme, sidabriname nuo rasos, stovėjo pakinkyti vežimai su aukštomis sėdynėmis, uždengtomis margais kilimais. Mūsų liokajus Kaziukas, einąs drauge šaulio pareigas, ir dar keli nepažįstami vyrukai, su šautuvais ant pečių ir spindinčiais lyg auksiniai trimitėliais, laikė būrį sudveiluotų skalikų, linksmai lojančių ir kaukiančių iš to džiaugsmo, kad eina medžioti. Visi buvo pasirengę keliauti ir nuobodžiaivo, laukdami dėdės, kurs lig šiol nesirodė iš savo kambario. Valgomajame ruošė mamatė apie gausiai nukrautą stalą. Virtuvėje širdo Nikodemas, keikdamas, kad „przestoisia śniadania”.

Pagalios tėvelis nebesitverdama paprašė svečius į valgomąjį, o pats nuėjo pas dėdę. Kol svečiai susėdo, pasivėlavęs medžiotojas pasirodė.

Buvo taip pasipuošęs, kaip neseniai mano matytas madų žurnale medžiotojas. Gašūs, liakeruoti batai, žalsvas kostiumas su gražiomis rago sagutėmis, iš šoninės kišenėlės kyšojo kampelis tam tikros medžiokliškos nosinės, papuoštos briedžių galvomis, prie šono kabojo aptaisytas sidabru ragas. Rankoje laikė medžiokliškas pirštines ir žalsvą skrybėlę su erelio plunksna.

— Tamstos maloningai atleisite už mano pavėlavimą, — tarė sveikindamasis, — man, miesto žmogui, nepratusiam keltis su saule. Be to, nors esu didelis medžioklės mėgėjas, bet retai temedžioju, ir medžioklės tualetas gaišina man daug laiko.

Medžiotojai skubėjo įtikinti, kad dar nesą per vėlu. O dėdė Aleksandras, vadžiodamas savo akis po elegantišką dėdės Bolesio kostiumą, tarė:

— Aš tik to vieno bijau: ar mūsų nekultūringieji žemaičių zuikiai sugebės įvertinti tavo tualetą, Bolesi, ir, užuot stebėjęsi juo, ar nepasielgs tikrai žemaitiškai, iliustruodami žinomą žemaičių patarlę.

— Kokią patarlę? — paklausė dėdė Boles. — Nedaug nežinau žemaičių patarlių.

— O tą, kuri daug vaizdingiau reiškia tą pat, ką prancūzų švelnūs „je m'en fiche”.

Kai kurie svečiai ėmė juoktis, kiti smalsiai teiravosi, kokia tai patarlė. Labiausiai įsismalsino dėdė Boles.

— Ciekawy jestem, ne dėl to, kad mane interesuoja žemaičių patarlės, bet kad noriu žinoti, ką man tie jų zuikiai iliustruos, — tarė, gromuliudamas bifšteksą.

— Kodėl neinteresuoja? — paklausė dėdė Aleksandras. — Juk patarlės — tautų išmintis.

— Taip. Bet kadangi kai kurių tautų išmintis tebėra vystyklusose, tai gaila laiko eiti su ja į artimesnę pažintį.

Tą kalbą pertraukė tėvelis, prašydamas skubėti, nes seniai laikas važiuoti. Tylėdami, greit pabaigę pusryčiauti, visi išėjo sėsti į ratus. Dėdė Boles atsargiai paėmė savo šautuvą.

— Ar tikrai išėmei patronus, Liudvikai?

— Tikrų tikriausiai, — atsakė tėvelis.

Dėdė užsimerkė ir staiga, tarsi pasiryžęs žūt būt įvykdyti kokį baisų ir nemalonų dalyką, užsimovė šautuvą ant pečių.

„Kaip tik aš, kai besimaudydama prisiverčiu pasinerti šaltame vandenyje”, — pamaniau, žiūrėdama į dėdę.

Dėdė Boles įsisėdo į gražiausiai pataisytus ratus, būtinai reikalaujamas, kad ten pat sėstų ir tėvelis.

— Wypadki chodzą po ludziach. Kas gali žinoti? Vis ramiau, kad būsi šalia su savo šaltu krauju ir begaline drąsa.

Linksmi papūtė ragus šauliai, džiaugdamies, kad nuobodus laukimas pasibaigė, dar stipriau sulijo ir sukaukė šunes — ir visa kompanija išdundėjo pro vartus. Netrukus išgirdome tėvelio balsą dainuojant:

*Tupi kiškis po ežia, po ežia palindęs,
O medžiotojai ničnieko nežino, negirdi.*

O paskui griautelėjo visas choras:

*Skalikus staiga pakėlė,
Riksmą, šurmulį sukėlė,
Dėl katės! Dėl katės!*

Atdarame savo kambario lange stovėjo ciocia Karusia, su papiliotų aureole, su baltu

rytmetiniu rūbu, atrodanti lyg sibilė — ir su savo balta, puria rankele, panašia į bandutę, maldingai žegnojo važiuojančius.

* * *

Pietus medžiotojams vežame visi, susėdę į kočą, nes su kitokia brika ciocia nesivažinėja. Paskui seka ratai su pietumis, indais, tarnaitėmis ir Nikodemu. Virėjas važiuoja šildyti ten pat miške bigoso, kurs tik karštas tėra tikrai skanus.

Nors jau ruduo, tačiau diena giedra ir šilta. Liūdnam šypsodama, mini gamta praėjusias jaunystės ir laimės dienas, sidabriniu voratinklių apsiaustu gobdamos nuo smalsių ir išūlių akių. Joks garsas netrukdo tų melancholingų svajonių. Blankiose padangėse tyliai plaukia lengvi, balti debesėliai, tylūs ir tušti pilkuoja laukai, nuo medžių tyliai krinta geltoni lapai, pievoje tyliai ganos avys svajotojos. Vienoje vietoje artojas aria dirvą, ir blizganti žemė gedulių juosta juoduoja ant sidabrinio apsiausto.

Bet netrukus tą gamtos tylą ima ardyti pasklidę iš miško balsai. Tai skalija skalikai. Visas šunų balsų choras, pradedant cypiais diskantais, baigiant storais bosais, ritmingai, trapijai kaukia sutartinę. To akompanimento pritariami, retkarčiais dunda šūviai, ilgu aidu atsiliepdami kitame miško gale.

Privažiavome puikią miško aikštę ant kalvos, kur buvo sutarta valgyti pietūs. Tarnaitės krausto indus, kilimus ir kitus daiktus. Nikodemas rengia virtuvę, murmėdamas, kad tokia medžioklė esanti vieni niekai; jam tebesant pusvaikiu ir tebesimokant Rietave, tai bent buvusios medžioklės. Pats ponas kukorius ir trys kukčikai važiavę į mišką.

Pasiėmę pintinėles, einame su mamate ir ciocia pagrybauti, kol susirinks medžiotojai. Kalvelė čia staigiai leidžias žemyn, o pakalnėje kugžda mažas kristalinis upelis, tarsi sekdamas miškui paslaptinę pasaką apie kažkokius tyrus, skaidrius, kristalinius kaip jis pats dalykus. Paupėlyje, ant sidabrinių ir smaragdinių samanų, baltuoja, geltonuoja ir raudonuoja grybų galvelės.

Ciocia nemėgsta lankstytis, tad, pamačius per binoklius baravyką, šaukia mus, kad jį išrautume, ir savo ranka deda jį į pintinėlę. Radę vieną baravyką, ieškome šalia daugiau, žinodami, kad grybų pulkininkas nemėgsta gyventi atsiskyręs, ir džiaugiamės, rasdami vis daugiau šeimynos narių.

— Štai radau mamą! — šaukia Nika.

— O aš sūnelį! — atsiliepia Jonelis.

Bet vienoje vietoje radę gražų baravyką rubuilį, veltui ieškojome daugiau.

— Neieškokim, — tarė rimtai Jonelis, — matyti, šitas baravykas buvo kavalierius.

Tuo tarpu šunų skalijimas ėjo artyn. Ūmai vienas šūvis, paskui antras perplėšė miško tylą kaip žaibas tamsą.

Ciocia Karusia krūptelėjo ir pagrobė mamatės ranką.

— Ach, Maryniu, koks baisus šūvis! Jaučiu kažka negera. Dieve, saugok mano brangujį vyrą!

Mamatė ramino, bet ciocia jau nebenorėjo nė grybauti, ir grįžome į aikštę.

Dar minutę paskalijo šunes ir nutilo. Atsiliepė vienas diskantas, antras, paskui trumpai vampterėjo bosas, paskui baritonas — ir koncertas pasibaigė.

Bet prasidėjo antras. Suskambo linksmi, triumfingi trimitėlio tonai. Mestą obalsį pakėlė kitas trimitėlis, ir trečias, ir ketvirtas. Vienas skardenos arčiau, kitas toliau. Puikiai skambėjo trimitėlių šūkių, pilni gyvybės ir galios. Rodės, kad tai miško dievaičiai, girių viešpačiai, šaukia kits kitą į puotą, per kurią žaliaplaukės driadės pilstys jiems auksinį midų ir sidabro taurages. Pagaliau nutilo ir jie. Neilgai trukus išgirdome kalbant ir juokiantis, ir aikštėje pasirodė medžiotojai. Prysakyje ėjo dėdė Boleš — gyvas ir sveikas, nepaisant ciocios Karusios nujautimų, ir ne tik sveikas, bet dar taip spinduliuojąs džiaugsmu, kad aš tuojau supratau jį turėjus šiandien laimės. Ciocia Karusia guviai priėjo prie jo, tiesdama rankas.

— Matau dar tave gyvą ir sveiką, Boleczku drogi! Ak, kaip bijojau! Tas paskutinis šūvis buvo toks baisus...

— Visados egzageruoji, Karusia, — tarė dėdė, bučiuodamas ciociai ranką. — Ko čia bijoti? Tiesa, kad šūvis buvo baisus, bet ne man, tik vargšei stirnai, nuo jo kritusiai. Gali mane pasveikinti: nušoviau puikų ožį, esu lig šiol medžioklės karalius.

— Taip ir turi būti. To ci się przeniez należy. Sveikinu ir didžiojuos savo vyru.

Dėdei ir ciociai taip savo jausmus beliejant, antrame aikštės gale dėdė Aleksandras kalbėjos su tėveliu.

— Sakyk, Liudvikai, kas čia per mistifikacija? Juk negaliu tikėti, kad tas taiklus šūvis į pat stirnos širdį išėjo iš Bolesio rankos. Čia tavo kokia nors štuką, prisipažink.

— Kokia štuką, — juokė tėvelis. — Boles nušovė, ir gana.

— Tiesa, pasitaiko juk ir akiai vištai grūdas. Bet juk buvo du šūviu, aiškiai girdėjau.

— Šoviau ir aš, bet pro šalį.

— Kalbėk sveikas! Tiek aš tikiu, kad tu šovei pro šalį, kiek tikiu, kad Boles kliudė, ir dar į pat širdį.

— Bet prašau tave, Aleksandrai, nerodyk to savo netikėjimo. Teturie ir jis satisfakcijos. Ar nematai, kaip džiaugias ir didžiojuos?

— Matau ir mirštu juokais. Gerai, apsimesiu tikįs. Bet už tai turi pasakyti, kaip iš tikro buvo.

— Buvo taip. Žinai, stovėjau per kelis žingsnius nuo jo. Žiūriu, eina ožys. Duodu Bolesiu ženkłą šauti ir pats drožiu tiesiai į širdį. Maniau, kad šausiu vienkart su juo, bet pasirodė, kad mano šūvis buvo kokia puse sekundės pirmesnis. Jo šovinį radau medyje, per kelis žingsnius į šalį nuo stirnos.

— Komedijos! Ir jis visai negirdėjo tavęs šaunant?

— Net nesapnavo. Juk šaudamas jis užsimerkia ir taip yra išsigandęs, kad nieko nemato ir negirdi.

Gerai supratau, kas nušovė stirną, bet supratau ir tai, kad reikia „trzymać język za zębami”.

Netrukus šauliai atnešė tariamąjį dėdės trofėjų. Graži, didelė stirna ilgomis, laibomis kojėlėmis, puikiais, šakotais ragais ir grakščia, išmintinga galvele gulėjo ant žalių samanų. Ant gelsvos krūtinės juodavo nedidelė žaizda, pro kurią išbėgo gyvastis. Tas lengvas kūnas, dar prieš pusvalandį drebėjęs gyvybe, greitas kaip vėjas, vikrus ir gracingas, dabar tįsojo sunkus ir nejudrus kaip uolos luitas. Suskaudo man širdį, ir pamaniau:

„Kaip gera, kad nesu berniukas, niekuomet bent nenužudysiu tokio gražaus, nekalto padaro.” O kai, arčiau žiūrėdami, su Nika pamatėme stirnos snukelio gale kraujo, rados taip gaila, kad akyse pajutau ašaras.

— Žinai, Irusia, aš niekadoms nemedžiosiu, — tyliai pasakė Nika.

Visi medžiotojai ėjo žiūrėti stirnos, o dėdė didžiodamasis kreipė kiekvieno dėmesį į stirnos nepaprastą gražumą ir didumą. Ciocia Karusia žiūrėjo į trofėjų per binoklius, sakydama, kad iš jo kailio padarysianti kilimėlį, o ragus, gražiai aptaisytus, pakabinsianti.

— Ragai kabos mano kabinete, — tarė dėdė, — bet kailis turi puošti tavo kambarį ir nuolat minėti, že masz meża zucha.

Tarnaitės nešė jau garuojantį bigosą, skleidžiantį malonų alkaniems medžiotojams kvapą. Nutilę visi ėmė pietauti. Braškėjo tiktai ugniakurai. Aplink vieną sukinėjos Nikodemas su dideliu verdamuoju šaukštu, o pas kitą šauliai šildės bigosą, kurio ir jiems patiekė mamatė. Nikodemas tais pietumis nesirūpino, nes virti tarnams būtų, jo nuomone, begalinis virėjo orumo pažeminimas, prie kurio niekas jo nebūtų privertęs.

Nutildęs alkį, dėdė Aleksandras tarė:

— Lig šiol maniau, kad toje mūsų senojoje žemėje viskas nuobodu ir seniai žinoma. Bet nuo šios dienos sutinku su seneliu Šekspyru, kad yra pasaulyje dalykų, apie kuriuos nėra sapnavę filosofai.

— Kas gi padarė tokios įtakos tamstos nuomonei? — paklausė kažis kas.

— Taiklus mano svainio Boleslovo šūvis.

— O aš taip pat sutinku su kažkuo, kurs yra pasakęs, kad kai kurie asmens beironizuodami patys tampa juokingi, jei tos ironijos priežastis visiems tokia aiški, — atsiliepė dėdė Boles.

— Kokia gi tai priežastis, tavo nuomone? — paklausė dėdė Aleksandras.

— Pavydas! — išdidžiai atsakė dėdė Boles.

Dėdė Aleksandras, agnus šaulys, net šokterėjo ir gal būtų neiškentęs neatidengęs paslapties, kad tėvelis nebūtų įsimaišęs juokaudamas į šneką ir nebūtų jos nukreipęs kiton pusėn.

— Bet juk tamsta, pone Boleslovai, šovei du kartu? — pasakė kažkas. — Girdėjome du šūviu greit po viens antro.

— Kam aš šausiu du kartu? Kieno pirmas šūvis toks, kaip tas, — čia dėdė Boles gražiu gestu ištiesė ranką į tą pusę, kur gulėjo stirna, — tam antro nereikia.

— Tai aš šoviau antrą šūvį, — tarė tėvelis. — Na wiwat Bolesiowi.

Medžiotojai žvilgterėjo į kits kitą ir nutilo. Bet niekas negalėjo pagadinti dėdės Bolesio ūpo, iškilusio į tokias aukštybes, kad po pietų pasišaukė mane ir, duodamas dvidešimt kapeikų, tarė:

— Važiuodama per miestelį, nusipirk saldinių sau ir broliams.

Pavalgę medžiotojai tuojau nuėjo atgal į mišką. Ciocia Karusia vėl graudžiai atsisveikino su dėde ir, jam besitolinant, vėl su balta, puria rankele braižė ore kryžių.

Kai, grįždami namo, sustojome prie krautuvės pirkti saldinių, ciocia Karusia dar nuo savęs pridėjo pinigų, kad saldinių būtų daugiau ir skanesnių. Įleidama į krautuvę, sutikau pono Kazlauskio dukteris. Kadangi jos buvo mano geros pažįstamos, nes kartais ateidavo su tėvu pas mus pažaisti, tai nuoširdžiai pasibučiavome. Važiuojant toliau, ciocia paklausė:

— Kas buvo tiedvi mergaiti, su kuriomis bučiavais?

— Pono Kazlauskio dukters, — atsakiau.

— Kas tas ponas Kazlauskis?

— Želvių dvaro urėdas, — tariau.

— Ach, tas urėdas! — su panieka pasakė ciocia ir, valandėlę patylėjęs, tarė mamatei:

— Nepalaikyk už pikta, Maryniu, kad kišuos ne į savo dalykus, bet kadangi tu nematai reikalo nurodyti savo dukteriai jos netikusį pasieltimą, tai aš jaučiu pareigą, tai padaryti.

Mamatė nustebus pažiūrėjo į mane ir į ciocią. O aš, nenusimanydama, ką čia blogai padariusi, išsigandau ir pastačiau akis.

— Pirmų pirmiausia, krautuvėse, gatvėse ir apskritai viešose vietose nesibučiuojama. Argi nesi dar to girdėjus nuo mamos?

— Nebuvo dar nei reikalo, nei progos, — atsakė už mane mamatė. — Dar jai yra laiko pasaulio kodeksą išmokti.

— Antra, bučiuojamasi tik su lygiais sau asmenimis. Ar pamąstei, kas tu, o kas jos? Tu — panelė Daugirdaitė, kurios bobutė — tėvo tikroji motina — pani z panów, ir jos, kažkokios Kazlauskaitės, urėdo dukters, tokios žemos kondicijos žmogaus. Dar kas žino, ar bajoras.

Per mamatės lūpas žaibu pralėkė šypsena, ir nuo jos sutirpo mano išgąstis.

— Įsivaizduok, Karusieczko, nesiteiravau. Bet veikiausiai bajoras, nes, atsimenu, kartą atsiuntė Liudvikui laišką su lako antspaudu, kuriame buvo kažkoks herbas.

Ciocia Karusia niekinamai išpūtė lūpas.

— Et, jezeli i szlachcic, to szaraczkowy. Kokia čia konfidencija su tokiais žmonėmis!

— Matai, Karusieczko, nei aš, nei mano vaikai nežiūrime į žmogų tuo žvilgsniu. Stengiuos įkvėpti vaikams, kad žmogaus vertė pareina ne nuo jo kilmės, bet nuo jo doros.

— Taigi. Žinau tavo demokratiškus principus. Leisk pasakyti tau, Maryniu, kad apskritai perdaug demokratiškai auklėji vaikus. Toks, pavyzdžiui, dažnas žaidimas su

gaspadoriaus vaikais, toks sėdėjimas žiemos vakarais su šeimyna ir dainavimas — do czego to podobne! Kokie rezultatai! Vaikų lenkiškas akcentas kartais tiesiog horribile. Kartais jie vartoja net ištusis žemaitiškus žodžius, kartais ir jų manieras nėra tinkamos Daugirdams, kartais, užuot dainavę lenkų daineles — tiek jų yra gražių, juk atsiunčiau jums, — niūniuoja žemaičių piemenų dainas.

— O aš džiaugiuos tuo, nes man labai svarbu, kad mano vaikai būtų tikri savo krašto žmonės, — tarė mamatė.

Ciocia paraudo, nes baisiai nemėgo, kai kas drįso nesutikti su jos nuomone. Ir kalbėjo toliau suerzintu balsu:

— Tokias keistas skelbi pažiūras, Maryniu, kad aš jų net nesuprantu. Ką reiškia „tikri savo krašto žmonės“? Labai, labai man skaudu. Ką pasakytų mūsų motina — kilminga ponija — pamačius, kad jos sūnaus vaikai auga kažkokiais chlopomanais. Norėčiau, kad mano brangiausio brolio, kurį taip myliu, vaikai būtų tinkamiau auklėjami. Jis pats, vargšas, taip susirūpinęs ūkiu ir reikalais, galima sakyti, pats ant savo pečių nešas visą ūkio našta, neturi laiko jais užsiimti. Pagaliau tai ne jo darbas. Tam yra motina. Jos pareiga taip užauklėti vaikus, kad jie taptų vertais savo giminės atstovais.

Mamatė tylėjo, žiūrėdama tolybėn. Nutilo ir ciocia Karusia ir sėdėjo, keistai sučiaupusi lūpas.

Mano širdyje pakilo pyktis ant ciocios už mamatę. Saldainiai, kuriuos laikiau rankose, ūmai rados man nemalonūs, ir nutariau nevalgyti nė vieno.

* * *

Vakare būru sename name. Kambariai pilni svečių. Ponų dalis lošia kortomis kabinete, kiti sėdi su poniomis salone, kur vyresniosios susispietė aplink didžiąją kanapą. Ciocia Karusia atrodo dar jaunesnė su savo dideliais deimantiniais auskarais, barstančiais saujas kibirkščių, ir su violetinio atlaso rūbu. Labai mėgstu žiūrėti į gražias, pasipuošusias ponias. Bet šiandien ypač viena pririšo prie savęs mano akis — ta su juodu aksominiu rūbu, baltais pūkeliais apsiūtu. Kokie jai vešlūs plaukai, kaip linai, akys lyg žibutės, koks baltas ir permatomas lyg porcelianas veidelis, kokios vaikiškos lūpelės! Nedažnai ją tematau, nes gyvena tolokai ir tik retkarčiais teatvažiuoja aplankyti mamatės, savo mokslo draugės. Žinau, kad ji buvo ištekėjus, bet vyras buvo toks negeras ir nemandagus, kad ji netrukus sugrįžo pas savo mamą. Žiūriu į ją ir maštau, koks baisus žmogus turi būti tas jos vyras, kad nemyli tokios stebėtinios ponios. Ir vaizduojuos jį panašų į Mėlynbarzdį, papieštą mano pasakų knygoje.

— Sužavėjai mano Irusią, Bronciu, — tarė jai mamatė, pažvelgus į mane. — Matai, kaip išžiūrėjusi į tave, kaip į paveikslą.

Ji pažiūrėjo į mane ir pašaukė pas save.

— Ar tai tiesa, Irusia, ką sako mama?

Drovėdamos nuleidau akis ir neatsakiau nieko.

— Kodėl gi taip žiūri į mane?

— Nes į tamstą miela žiūrėti, nes tamsta baisiai graži, — tariau, nebesuvaldydama savo dvasios pagavimo. Ji nusijuokė, pakalbėjo su manim ir pakvietė atvažiuoti pas ją su mamate.

— Kad mamatė neima ten, kur nėra vaikų. Nes ką aš ten dirbčiau?

— Bet pas mane turėsi ką dirbti — žiūrėsi į mane, — juokėsi ji.

— O gal dėl išimtinio asmens mamatė ir padarys išimtį, — tariau rimtai.

Arti sėdintieji svečiai ėmė juoktis. Ji pabučiavo mane, o aš laiminga sugrįžau į savo kertele, vieno dalyko tetrokšdama: taip sėdėti, taip vaikščioti, taip kalbėti, kaip ji.

Dėdienė Aleksandrienė, žvairi, smailianosė blondinė, atsisėdusi šalia ciocios Karusios, gyrėsi savo šeiminkavimu.

— Vos vos išsisukau iš namų, jau neturėjau vilties gėrėtis jūsų miela draugija. Darbo

turiu lig kaklo. Mano nuomone, gana mums to poniško dosnumo ir tos nonšalancijos. Jei norime gyvuoti, turime išmokti traukti pelną iš kiekvieno daikto. Dėl to įsteigiau sausų konfitūrų fabriką, tikrąjį fabriką. Vaisių šimet tokia begalė, ir tokie jie pigūs, kad tiesiog širdį skauda pardavinėti už niekus. Tad sumaniau kitaip verstis. Išaina agnūs konfitūrai. Turiu daug užsakymų. Kelios mergaitės per ištisas dienas kaišia obuolius ir grūšes. Nieko daugiau, tik kaišia. O virimą turiu prižiūrėti pati asmeniškai, nes niekas taip nemoka. Turėsiu gero pelnelio, pamatysit.

— Tu esi tiesiog sutverta būti šeimininke, — stebėjos ciocia Karusia. — Laimingas Aleksandras, radęs tokį turtą. Bet ne visiems taip vyksta, — pridėjo tyliau ir atsiduksėjo.

— Tur būt, jau esi mačiusi, Karusieczko, — kalbėjo vėl dėdienė Aleksandrienė, — naują Cvierčakevičienės knygą apie kepinius? Tai tikras turtas šeimininkei. Daugybę receptų jau išbandžiau — žinai, kaip mėgstu kulinarų meną — wszystko doskonałe, Aleksander był zachwycony.

— Pasigailėkit, mielosios ponios! — sudėjus rankas, meldė guvi, meili ponia Gužauskienė. — Ūkis — ak, c'est un conte pour dormir debut! Jau man jis lig šiol! — ir ponia Gužauskienė su savo baltu piršteliu brūkstelėjo per kaklą. — Nutarkime nekalbėti šįvakar nei apie ūkį, nei apie vyrą, nei apie vaikus, apie visus tuos kasdieninius nuobodumus. Kalbėkime apie dailę, literatūrą, meilę, politiką — ak, tiek gražių dalykų juk yra pasaulyje!

Ponios juokdamosios pasisakė noromis priimančios jos sumanymą. Tik dėdienė Aleksandrienė ir ciocia Karusia labai pasipiktino. Ir ciocia Karusia tarė:

— Nuobodu tai, kas yra mūsų pirmoji pareiga? Atleisk tamsta, bet man tas pasakymas atrodo perdaug lengvabūdis.

— Kaip tat! Pabandykim būti valandėlę lengvabūdės, sekdamos savo ponus vyrus, lengvabūdiškai kovojančius dabar žaliajame lauke ir nė kiek apie savo pareigas nemąstančius, — juokės ponia Gužauskienė.

— Tad pirmų pirmiausia proponuoju užmiršti ponia Cvierčakevičienę su visais jos gerbiamaisiais veikalais ir kalbėti apie lengvabūdesnius rašytojus, — tarė ponas Jonavičius.

— Kai tamsta apsivesi, taip neironizuosi. Vyr'ai apsivedę tepamato, ką reiškia pati, gera šeimininke. Prieš tai jiems tie dalykai nelabai terūpi, ir paskui gailis, bet jau per vėlu, — pasakė ciocia Karusia.

— Pamatysi tamsta, — tarė ponia Bronislava, — kai apsivesi, pirmosioms jungtusių sukaktuvėms dovanosi savo žmonai visus ponios Cvierčakevičienės raštus, gražiai apdarytus.

— Ir būsiu laimingas, sulaukęs nusisekusio kepinėlio, — pridūrė ponas Jonavičius. — Bet lig tam dar neįvykus, laimės man tiekia ir lengvabūdiškesni dalykai, ir dėl to paduodu sumanymą pamuzikuoti.

— Gali sau tamsta juokauti, tačiau faktas pasilieka faktų: nei literatė, nei muzikė niekad os nėra gera pati, motina nei šeimininke, — tarė ciocia Karusia.

Į tai niekas neatsakė. Pono Jonavičiaus sumanymas labai patiko, ir visos ponios ėmė prašyti, kad pagriežtų pats sumanytojas. Bet jis sakės norįs pirma paklausti ir prašė mamatę paskambinti. Po mamatės kelios panelės, ilgai prašomos, sutiko atsisėsti už pianino, o paskui padainavo savo violončele ponas Jonavičius. Bet gražiausia buvo, kai pradėjo dainuoti ponia Bronislava. Aš pati jau nebežinojau, kuo labiau gėrėtis: ar jos grožiu, ar balsu. Iš pradžios dainavo itališkai, ir nesupratau nė vieno žodžio, bet kai paskui padainavo: „gdybym ja była słoneczkiem na niebie ” — mažčiau, kad ji jau yra saulelė, tokia meili, linksma, auksinė. Koncertui pasibaigus, ponas Jonavičius tarė:

— Dabar, gerbiamųjų ponių nutarimu, pradedame kalbėti apie muziką. Ar tamstos esate pastebėję šį keistą faktą, kad kiek panelės beveik visos groja, aukodamos muzikai kartais nemaža laiko, tiek ponios visai ją užmiršta?

— Sunku nepastebėti. Juk pačios esame tais keistais faktais, — nusijuokė viena ponia.

— Čia pat tuojau padarysime anketą, — pridūrė antra.

— Visos čia susirinkusios panelės — be išimties — groja, o ponios — kai kurios gal

jau net natas yra užmiršusios, išskyrus ponias Mariją ir Bronislavą.

— Manęs negalima nė skaičiuoti, — tarė ponja Bronislava, — per trumpas buvo mano ištekėjimas.

— Tiesa. Tai tik viena iš viso mūsų būrio.

— Ponia Karolina, vyro kulto skelbėja, gali mums prikišti, kad nepildome žmonių pareigų, užmiršdamos muziką, užuot džiuginusios ja savo vyrus, — tarė juokdamos ponja Tarvydienė. — Per daug muzikuoti — nesveika, bet truputį, vyrui...

— Kaip visados, taip ir dabar esu tos nuomonės, kad žmona turi visokiais galimais būdais stengtis daryti savo vyrą laimingą, — rimtai ir išdidžiai atsakė ciocia Karusia.

— Ach, gdybyž to ich uszcześliwiało! — sušuko ponja Gužauskienė. — Deja! laimingus padaro juos gardūs pieteliai, linksma medžioklėlė, įdomus preferansėlis, drzemka poobiednis, bet muzika?!

Ponios ėmė juoktis.

— Tad faktas konstatuotas, — tarė ponas Jonavičius. — Dabar tamstos teikitės paaiškinti, kokia yra jo priežastis. Tai įdomus psichologijos klausimas.

— Priežastis labai aiški: naujos pareigos, laiko stoka, — atsakė viena ponių.

— Ši priežastis nėra svarbi. Tamstos nesate taip apkrautos darbais, kad, turėdamos gerų norų, negalėtumėt rasti atliekamą valandą, — tarė ponas Jonavičius.

— Mano nuomone, — pasakė ponja Tarvydienė, — svarbiausia priežastis yra moterystės gyvenimo proza, į kurią klimpsta visos artistišškai poetiškos aspiracijos.

— O taip. Tai tiesa, — atsiliepė balsai. O ponja Gužauskienė tarė:

— O aš manau kitaip. Ir užuot skrajojus abstrakcijose, nutūpsiu ant konkrečios dirvos. Tai labiau tamstas įtikins. Visados mėgau muziką ir pas tėvus daug grodavau. Ištekėjus iš pradžių taip pat grodavau. Bet mano vyras, kurs pirma gėrėdamasis klausydavo mano muzikos, dabar visai atšalo. Kartais, gavus kokių naujų natų, prašyte prašydavau, kad paklausytų. „Dabar esu toks pavargęs, palauk, paskui.“ Tas „paskui“ niekad neateidavo. Taip nieko neraginama, nerasdama jokio atgarsio, ėmiau vis mažiau groti ir netrukus visai lioviaus. Štai turite tamstos vyriausiąją priežastį. Yra ji ne mumyse, bet mūsų „galvose ir viešpačiuose“.

— Kam tamstos drabstote į mus tokiais šmeižtais? — tarė vienas ponas, atėjęs iš kabineto. — Aš, jau seniai moterystės jungą velkąs, visados su didžiausiu pasigėrėjimu klausau grojant ponią Mariją.

— Nes tai ne tamstos žmona, — tarė ponja Gužauskienė.

— Man rodos, kad visų tų priežasčių susideda po truputį, ir teatsispiria prieš jas tas, kas tikrai, giliai myli muziką ir negali be jos gyventi, — pasakė mamatė.

— Sužinojęs tamstų nuomones, pareiškiu savąją, — tarė ponas Jonavičius. — Muzika yra moteriškėms — nekalbu apie išimtis — viena iš daugelio priemonių tikrajam tikslui pasiekti — ištekėti. Pasiekus tikslą, ji, būdama nebereikalinga, nyksta.

Ponios sujudo.

— Tamstos nuomonė neturi vertės, nes negali būti bešališka. Tamsta juk seniai žinomas įbingęs antifeministas.

Labiausiai užsigavo panelės.

— Koks įžūlumas skelbti atvirai tokius dalykus!

— Aš tiktai turiu drašos žvilgterėti tiesai į akis, — gynės ponas Jonavičius.

Bet panelės užpuolė jį visu urmu, lyg vapsvos, durstydamos savo pasileidusių suktis liežuvėlių gyliais.

Dėdienė Aleksandrienė beveik nesišalino nuo ciocios Karusios. Kalbėjo jiedvi vis apie ūkį, apie vyrą ir vaikus ir, matyti, labai buvo patenkintos viena antra.

— Visai man netinka tas jūsų garsusis ponas Jonavičius, — sakė ciocia Karusia dėdienei, atkariai išpūsdama lūpas.

— Atsargiai! Kai kam gal būtų nemalonu išgirsti tokią nuomonę, — tarė dėdienė

Aleksandrienė, paslaptinai šypsodama.

— Kam? Kam? — smalsiai paklausė ciocia.

— Rodos, šiandien ponios Karolinos malonė nusigrėžė nuo tavęs, Marynia, — tarė ponja Bronislava mamatei, atėjusi drauge į valgomąjį.

— Taip. En face beveik niekad jos neregiau, bet šiandien ji visai nusikreipė dėl vieno baisių baisiausio nuotykių.

Ir mamatė papasakojo, kas atsitiko grįžtant iš miško.

— Bet užtai ponja Aleksandrienė, rodos, malonės zenite, — tarė juokdamos ponja Bronislava.

— Visados taip. Mudvi su ja esame lyg dvi svarstyklių lėkšteli: vienai kylant, krinta antroji. Bet manoji visuomet stovi aukščiau — deja!

— Žinoma, prieš jos pilnumą tu tokia tuštutė, — tarė ponja Bronislava ir pabučiavo mamatę.

Įtarpiais ateina į saloną dėdė Boles, pasiluosavęs nuo kortų, ir, atsisėdęs prie ponios Bronislavos, visą laiką su ja kalbas.

Kiekvieną kartą ciocia piktai žiūri į tą pusę ir nekantriai kramto lūpas, — ženklas, kad kas nors jai nepatinka. Pagalios, poniai Bronislavai pradėjus šelmiškai juoktis, ciocia stojas ir, paėmus dėdienės Aleksandrienės ranką, sako:

— Pasivaikščiokim valandėlę, jau per ilgai sėdėjome. — Ir eina į tą salono galą, kur sėdi ponja Bronislava ir dėdė Boles.

O sugrįžus atgal į kanapą, sako dėdienei:

— Właściwie, w dobrem towarzystwie rozwódki nie powinny być przyjmowane. To zawsze działa demoralizująco..

— Visai sutinku su tavim, Karusieczko, ir suprantu, kad tai užgauna tavo aukštus principus. Bet ką padarysi — dora smunka.

Tuo tarpu mamatė, parėjusi į saloną, įsimaišė į panelių būrelį ir taip prabilo:

— Seniai turiu vieną sumanymą. Nutariau išdėstyti jį šiandien, pasinaudodama šiuo susirinkimu. Kreipiuos specialiai į paneles. Viena, dėl to, kad turite daugiau liuso laiko, antra — neseniai išėjusios mokslą, gal gyviau užjaučiate tuos, kuriems visi takeliai į šviesą yra užkirsti. Pirmų pirmiausia jie užkirsti mūsų darbininkų vaikams. Tad mano mintis yra tokia: ar ne gera būtų įsteigti tokį mažą ratelį, kurio nariai apsiimtų mokyti tuos vaikus?

Pirma atsiliepė džiaugsmingu balsu jaunutė panelė Milvydaitė:

— Labai, labai būtų gera! Aš tuojau įsirašysiu į tą ratelį. Man taip gaila tų vaikelių, kurių niekas nemoko. Mūsų pensijoje buvo toks panelių būrelis, — ir aš prie jo priklausiau, — kurios nutarė būti naudingos visuomenei ir šviesti liaudį.

Bet kitos panelės visai kitaip priėmė mamatės pasiūlymą.

— Tai uždavinys, didesnis už mūsų jėgas. Reikia tik atsiminti, kas yra tie vaikai: murzini, nešukuoti, puslaukiniai...

— Ir to laiko ne taip jau pervirš. Tai svečiai, tai į svečius, o visam karnavalui važiuosiu į Varšuvą.

Mamatė stengė sugriauti visas tas kliūtis. Sakė, kad galima esą viską sutaikinti, kad vaikus galima išmokyti švarumo, kad jų tarpe esą ir labai gabių, kad, išvažiavus karnavalui, vaikai galėsia išsėsti, nes „lepszy rydz niż nic”. Bet visa tai netikino, nes nebuvo gero noro.

Tuo tarpu visas salonas ėmė domėtis tuo pasikalbėjimu ir reikšti savo nuomonių.

— Ar manai, kad jie bus už tai dėkingi? — paklausė dėdienė Aleksandrienė. — Iliuzijos! Pamatę, kad ponai jiems geri, jie dar labiau ims snausti prie darbo ir dar daugiau vaginėti.

— To coś pachnie chłopomanją, — tarė ponas Konarskis, atkišdamas apatinę lūpą, kaip grafas Č., kurį jis visu kuo sekė.

— Man tai vien krikščionybė tekvepia, — atsakė mamatė, — nes jau katekizme liepiama nemokančius mokyti.

— Nepasakysiu, kad jaunoms panelėms būtų labai naudinga muzikų vaikų draugija. Pačios nepajus, kaip įsigys įvairių bruožų, netinkamų salone, — tarė ponija Konarskienė.

— Ir kame juos mokyti? Į gyvenamąjį kambarį leisti pavojinga, nes gali ko nors negeistino palikti.

— Ir ką nors pasiimti.

— Tamstos vis kalbate apie neesminius dalykus, — tarė ponas Jonavičius. — Visa tai lengvai sutvarkoma. Vieną dalį tų nemalonumų galima visai pašalinti, kitą sumažinti. Čia svarbu principas: ar reikia šviesti liaudį, ar ne. Jei reikia, tai reikia kiek ir pasiaukoti, jei ne, tai kam gi?

Nuomonės buvo įvairios. Vieni sakė, kad, be abejo, reikia mokyti tikybos, skaityti ir rašyti, o aukštesnysis mokslas esąs liaudžiai pavojingas, nes, visiems jį išėjus, nebebūtų kas dirbąs fiziškus darbus. Kiti manė, kad rašymas esąs liaudžiai žalingas, nes mergaitės pramokusios tuojau imsiančios rašinėti laiškus jaunikiams, o vyrai falšuosią vekselių parašus. Dar kiti net ir skaityme matė didelio pavojaus.

— Išmokiusios liaudį skaityti, — sakė ponas Gužauskis, — ar tamstos priversite ją skaityti vien maldaknyges ir šventųjų gyvenimus? O jei kas įbruks ką kita? Ar manot, kad nebus ko? Gal dar nežinot, bet aš jau esu girdėjęs, kad Tilžėje pradėjo eiti žemaitiškas laikraštis. Visi jo bendradarbiai, žinoma, kilę iš liaudies, tad, kaip du kartu du keturi, pradės rašyti prieš ponus ir lenkus. Atminkite mano žodį.

— Sakyti, anot tamstos, jog nereikia mokyti skaityti dėl to, kad išmokus galima skaityti blogas knygas — tai vis tiek, kaip tvirtinti, jog nereikia mokyti vaiko kalbėti dėl to, kad išmokęs jis gali meluoti ir keikti. Skaitymas — tai ta pati kalba, tik vienu laipsniu aukščiau. Man, gyvenusiam Anglijoje ir Belgijoje, tas klausimas seniai išspręstas ir pabaigtas, — tarė ponas Jonavičius.

— Kaip keista, — tarė mamatė. — Ką tik viena panelė deklamavo „Przed sądem”. Tokios gražios eilės! Juk jos baigias žodžiais: „Pójdź, dziecie, ja cię uczyć!” Tamstos gėritės Konopnickiene, bet koks grynai platoniškas yra tas jausmas! Tamstos nenorite nė pabandyti įkūnyti tų idėjų į darbą.

— O, kad čia būtų lenkų liaudis, tai būtų visai, visai kas kita! — sušuko viena panelė. — Bet ta jų kalba tokia muzikiška ir nekultūringa.

— Kad lenkiškai, — tarė kita, — aš tikrai bandyčiau. Bet kaip čia mokysi lenkiškai, kad jie nieko nesupranta?

— Kaip tat. Sunkiausias dalykas ir yra tas kalbos klausimas. Pradėti mokyti lenkiškai baisiai sunku, darbo begalė, o rezultatas — nulis. Taisyklingai kalbėti jų neišmokysi, o tas bausis lenkiškų žodžių kraipymas — tikrai, nors bėk į pasaulio galą.

— Be to, man rodos, kad tai yra dorinė pareiga mokyti vaiką jo gimtąja kalba. Kitaip nesiskirtume nuo rusų, — tarė mamatė.

— Ak, Marija, pagalvok ką sakai! — sušuko pasipiktinusi ciocia Karusia. — Ten priešų kalba, o čia brolių.

— Brolių kalbos gali jie išmokti paskui, bet pirma turi mokytis savosios, — atsakė mamatė.

Pasirodė, kad kalbos klausimas tikrai yra painus, nes kelios panelės, ką tik sugrįžusios iš Varšuvos ir Rygos „pensijų”, sunkiai tesusikalba žemaitiškai. Trumpai sakant, mamatės sumanymas nepavyko. Visą ratelį tesudarė viena panelė Milvydaitė.

— Czołem, pani Maryniu, czołem! — tarė ponas Tarvydas, atėjęs į saloną ir sužinojęs, apie ką kalbama. — Niekas geriau neįvertins tamstos sumanymo gražumo už mane, tiek pasidarbavusį baudžiavai panaikinti. Bet vykdyti tą puikų sumanymą labai sunku. Juk tamsta žinai, kaip žiauriai persekioja valdžia privatų mokymą.

— Kam valdžia turi žinoti? — pasakė mamatė. — Juk galima viską daryti slapta. Aš

pati kiek jau metų mokau po truputį, o lig šiol niekas nesužinojo.

— Laimingas atsitikimas, daugiau nieko. Bet gali būti ir kitaip. Kiekvienas tarnas supykęs gali denuncijuoti.

— Gerai, sakysime, kad tai gali atsitikti, — tarė mamatė. — Bet kokiam doros kodekse parašyta, kad baimė dėl savo kailio paliuosuoja nuo pareigų ėjimo?

— Čia kaip tik ne savas kailis rūpi. Reikia turėti atmintyje tą skriaudą, kuri bus padaryta visai tautai. Kiekvienas mūsų, dvarininkų, nelojalumas duos progos valdžiai nuversti ant mūsų naujų represijų krūvą. O juo labiau būsime spaudžiami mes, tautos kakta, juo labiau vargs visa tauta. Šią valandą nieko daugiau, tik lojalumas, lojalumas ir dar kartą lojalumas. 63-tieji metai buvo mūsų sielų žiedas, bet parodė, kad tokiu keliu nepasieksime nieko.

— Esant mums lojaliems, lojaliems ir dar kartą lojaliems, ar negalės kartais įvykti toks juokingas kazusas, kad tuo būdu nusipelnytų malonių nebebus kam duoti? — tarė ponas Jonavičius.

— Ponas Kazimieras visada pesimistas, — atsakė nekantriai ponas Tarvydas. — Tos malonės, anot tamstos, jau yra ore. Juž je czuć na wirzchołkach. Taigi, kochana pani Maryniu, — man leista taip tave vadinti, nes gali būti mano anūkė, — visas tas sumanymas rodo tamstos aukso širdį ir norą aukotis — gražiausius moters sielos žiedus, tačiau vyro protas turi čia tarti savo veto. Laukime. Jūs nežinote to, ką aš žinau.

Į tai niekas nieko neatsakė. Ponas Tarvydas nemėgo priešginių, ypač kai kalbėjo apie politiką. Jo sūnūs turėjo Peterburge aukštas vietas, ir jis sakė geriausiai viską žinąs iš pačių šaltinių. Ir šiaip jau nelabai kas kart prieštaraudavo, nes jis buvo visų apylinkės dvarininkų vyriausias, per pirmąjį lenkmetį buvo pabėgęs į Paryžių ir ten išėjęs aukštuosius mokslus, susipažinęs su Mickevičium ir kitais garsiais žmonėmis.

— Dabar gal panelės pašoks, kad nebūtų nuobodu ir kad vakarienė atrodytų skanesnė, — tarė mamatė ir ėmė skambinti valsą.

Panelės nudžiugo ir tuojau pradėjo sukiotis. Ponas Jonavičius, prisitraukęs kėdę arčiau pianino, kalbėjos su mamate.

— Gražių dalykų išgirdau apie tamstą, — tarė mamatė, — kad tamsta antifeministas.

— Užuoť teisinęsis, išdrįsiu paklausti: o tamsta po visų tų pasikalbėjimų dėl savo sumanymo ar didelė esi feminų gerbėja?

— Bet tai dar nereiškia, kad yra už ką labiau gerbti antrąją žmonijos pusę.

— Tiesa. Bet man ypač skaudu, kad taip sunku rasti toje pirmojoje pusėje savo sielos papildinį ir vainiką.

— Duos dievas, tamsta dar rasi...

Ponas Jonavičius pasilenkė arčiau ir tyliai tarė:

— O jei jau radau ir negaliu pasiekti?..

Mamatė paraudo, nuleido akis ant klavišų ir stipriais akordais užbaigė valsą.

— Prašome kontredansą! — šaukė panelės. Mamatė ėmė skambinti kontredansą. Ponas Jonavičius tylėjo, žaisdamas su savo „breliokais“ ir retkarčiais mėtydamas žvilgesį į mamatę, o ji težiūrėjo į savo rankas. Paskui tarė, vis nekeldama akių:

— Labai nevaišinga sakyti tai, ką dabar turiu pasakyti. Man labai nemalonu... Bet tamsta juk nesupyksi? Dabar tiek turiu visokio darbo, kad negalėsiu dažnai tamstai akompanuoti. Kada nors... retai... Tamsta nepyksti?

Pono Jonavičiaus gražus veidas pabalo.

— Ne. Klausau ištarmės ir pildau...

Belaukdami vakarienės, visi lošėjai susirinko į saloną. Dėdė Boleš, visas spinduliuotas, pranešė ciociai Karusiai, kad esąs šiandien ne tik medžioklės, bet ir lošimo karalius, nes iš visų laimėjęs.

— A cóż ty, biedny Liudeczku? — paklausė ciocė tėvelį.

— Kodėl bėdinas? — nustebo tėvelis. — Ir aš laimėjau: Boleš laimėjo preferansą, o aš vistą.

- Alež przegrał daleko waz niejszą grę — tarè gaillestingai ciocia Karusia.
- Koki? Kodèl kalbi taip mįslingai? Žinai, kad mėgstu visur aiškumą.
- Paaiškinsiu kitąsyk, — atsiduso ciocia.

Buvo tai kažkokia nediena ciociai Karusiai: tolydžio kas nors gadino jai ūpą. Bet blogiausia atsitiko einant vakarienės: dèdè Boles padavè ranką poniai Bronislavai.

— Alež, Bolesiu, wypada ci przeciez podac ramię którejs ze starszych pań! — tarè ciocia, prie jo priėjus.

— Nie przyszło mi na myśl. Zresztą, esu labai patenkintas ta, kurią vedu, — atsakè dèdè ir, nieko nepaisydamas, nuvedè savo damą į valgomąjį ir atsisèdo šalia jos. Ponios Bronislavos vaikiškos lūpelės juokès jeibingai. Ji žvilgterèjo į mamatę ir kinktelèjo savo grakščią galvelę.

Per vakarienę ponas Tarvydas, kurs niekad os nepraleidžia progos prabilti, pasakè kalbą. Jis kalba sklandžiai ir dailiai, tačiau iš tų kalbų visi juokias dèl to, kad jose visados jis giria save, savo sūnus ir namų šeimininkus.

— Jeszcze raz ostatni wajdelota przemawia do was, kochani i szanowni sąsiedzi. Kitąsyk kiekviena Vytauto puota baigdavos seno vaidilos giesme. Ištikimas tradicijai, paskutinysis vaidila per kiekvieną jūsų puotą kelia savo drebantį balsą.

Po tos įžangos kalbètojas atsikreipè į retus ir mylimus Gedimino pilies svečius. Sakès turis iliuzijos, kad laikas pasitraukęs atgal ir kad tai esanti vestuvių puota, per kurią jis, už to paties stalo stovèdamas, kalbèjës į jaunavedžius. Ir kai jis dabar kreipiąsis į tą pačią pusę, kaip ir tuomet, tai esąs dar tikresnis, kad tos saujos metų visai nesą buvę. Nes štai, toje pačioje vietoje sèdinti jaunoji — tiesa, „bez dziewiczych zasłon, ale z dziewiczym rumieńcem na twarzy i z dziewiczym blaskiem w oczach”. Paskui, išgyręs ciocią esant geriausią pasaulyje žmoną, o dèdę — geriausią vyrą, užbaigè linkèdamas, kad visuomet tarp judviejų žydètų tokia pat meilè, kad visuomet ir jiedviem patiem rodytus, jog judviejų vestuvių puota tiktai vakar tebuvusi.

Tèvelį ponas Tarvydas tepagyre, pro šalį eidamas, nes tèvelis drįsdavo jam dažnai prieštarauti. Užtat ant mamatės išbèrè visą maišą komplimentų ir pavadino ją „matka ludu”. Ir niekas negalīs taip atjausti mamatės ir taip prieš ją už tai nusilenkti, kaip jis. Nes Rusijoje mintį panaikinti baudžiamą pirmieji esą davę Žemaičiai, Žemaičiuose — Telšių apskritis, o Telšių apskrityje — jis su kunigaikščiu Oginskiu. Nesą reikalo priminti, kaip jis darbavęsis komisijoje, tai visi tebeatmeną.

O kitame stalo gale svečiai šnibždèjo:

- Matot, liaudies prietelis! O ordinariją duoda pasturlakiais.
- Senas komediantas!

Tuo tarpu ponas Tarvydas kažki kaip privažiavo Paryžiaus laikus ir pasakojo, kaip syki drauge su Mickevičium buvęs baliuje pas kunigaikštienę Čartoriskienę ir kaip paskui Mickevičius nuvedęs jį į savo butą ir ten jis nakvojęs vienoje lovoje su juo. Ir kaip, jam maža esant vietos, jis taręs Mickevičiui:

— Adasiu, posuń się.

Pagaliau, pasakęs komplimentus panelėms ir pavadinęs jas vaidilutėmis, — į ką vienas jaunikaitis sumurmèjo: „Tai mes būsime Kęstučiais”, — ponas Tarvydas užbaigè savo kalbą.

— Stebètina, — tarè dèdè Aleksandras savo kaimynui, — kaip jis ši kartą nenuvažiavo į Rymą pas Pijų IX!

— Ir Pijus IX paklausè: ar tai tas Tarvydas, kurs turi sūnus Peterburge? — juokès tèvelis.

Man rodès, kad linksmiausia už stalo buvo poniai Bronislavai ir dèdei Bolesiu. Dèdè, rodès, nieko daugiau nematè ir negirdèjo, kaip tik savo damą, o ji nesiliaudama juokès, kalbèjo ir retkarčiais žiūrèjo besijuokiančiomis akimis į mamatę. Ciocia Karusia svaidè žvilgsnius į judviejų pusę, ir matyti buvo, kad gaudè ausimis judviejų žodžius. Po vakarienės, nuvesta dèdės Bolesio į saloną, ponia Bronislava tuojau vèl sugrižo juokdamos į valgomąjį

pas mamatę.

— Ar ne gana, Bronciu? — tarė jai mamatė. — Taip nemalonu gildyti kam nors širdį, net ir juokais.

— O man visai ne! Tai jai už visas tas adatas, kuriomis dursto tave, — atsakė ponია Bronislava.

— Kaip gera, kad viskas pasaulyje praeina, — tarė vėl mamatė, — kad ir pono Tarvydo kalba praėjo. Sėdėjau kaip ant žarijų. Ak, Bronia, kokios nuobodžios yra žemės dainos!..

* * *

Rytojaus dieną dėdė Boles pavargęs nėjo prieš pietus pasivaikščioti, o ciocia, užuot po sodną, vaikščiojo su tėveliu po saloną, kažką tyliai pasakodama. Tvarkydama skrynelę su žaislais priemenėje, išgirdau ūmai suerzintą tėvelio balsą:

— Tikiu, kad mylėdama mane tai sakai. Bet nė iš tavęs nenoriu to girdėti ir prašyčiau niekad neliesti tos temos.

Po pietų ciocia ir dėdė su Žužu ir tarnaitė išvažiavo pas dėdę Aleksandrą, tėvelio lydimi. Kai tėvelis sugrįžo, buvo jau vėlybas vakaras. Greitais žingsniais vaikščiodamas po kambarį, tėvelis pasakojo:

— Tiesiog sunku įsivaizduoti, kaip ten priėmė Bolesį ir Karusią. Įvažiuojant į kiemą, iškelti triumfo vartai, kaip kokiam vyskupui, priangis nukabinėtas vainikais. Cały dom nastrojony na najwyzszy ton, Karusia narstos džiaugsme kaip inkstas taukuose, Bolesio ūpas taip pat neapsakomas. Aleksandrienė — įkūnytas meilumas, įkūnytas atsidavimas savo svečiams, rodos, tuojau ims, išplėš savo širdį iš krūtinės ir padės jiems po kojų. Aleksandras laikos šiek tiek rezervuoti. Betgi, reikia pripažinti, ypatingas tos Aleksandrienės talentas įtikti, kam nori. Tu galutinai nustelbta. Gaila, labai gaila, kad neapmąstei, jog taip gali atsitikti. Ne tiek dėl mūsų, kiek dėl mūsų vaikų.

Mamatės akys žybtelėjo,

— Su vaikais bus taip, kaip norės dievas. Už tokią kainą aš nepirksiu ateities savo vaikams.

— Visa nelaimė, kad tu visados viską egzageruoji. Pataikavimas daug už tave vyresnei moteriškei, mylinčiai tavo vyro seseriai, senoviškų pažiūrų žmogui, atrodo tau kažkoks baisus doros kodekso peržengimas. Kaip sau nori, tai donkichotiškumas. Nugrėžus akis nuo kai kurių juokingų pusių, tinkinti kiek galint — štai vienatinis kelias, kuriuo turėtumei eiti.

— Tiesa, — atsakė mamatė, o jos lupelės virpėjo. — Visa mano nelaimė, kad neturiu to visų gyvių instinkto taikintis prie aplinkumos, o iš kitos pusės, neturiu užtenkamai jėgų pakreipti jas taip, kaip noriu.

Tai tarus, mamatė išėjo. Tėvelis vaikščiojo dar valandėlę po kambarį, paskui, pasiėmęs laikraščius, nuėjo į savo miegamąjį.

Nubėgau į saloną ir, pažvelgus pro langą, pamačiau mamatę vaikščiojančią po kiemą. Jau laikas buvo mums gulti, tad nubėgau pas ją pasakyti labą naktį. Kai pabučiavau jos abidvi rankeli ir ji pasilenkė pabučiuoti manęs, pamačiau jos paakiuose žibant du lašeliu. Apkabinus jos kaklą abiem rankom, nubučiavau tuos žibančius lašelius ir tariau:

— Aš ciocios nemyliu, mamate, kad ir tiek dovanų duoda! Aš tik tave myliu, myliu...

— Reikia mylėti ir ciocią, Irusia, visus, — tarė ji, liūdnei šypsodamos. — Eik miegoti. Aš netrukus pareisiu.

Ir nuėjo į sodną, o aš grįžau namo. Nežinojau aiškiai, kodėl verkia mamatė, bet jutau, kad visi visi kalti, ir nemylėjau visų. Nuėjau pas tėvelį — jis lovoje skaitė laikraščius — šaltai pabučiavau jam ranką ir širdį sopama nuėjau kalbėti su broliukais ir gulti.

Jaučiuos, tartum būčiau subadyta tūkstančiu adatėlių... Gal per tas dienas, mūsų svečiams pas Aleksandrus beviešint, mano žaizdelės kiek užgis, ir paskui vėl kantriai kentėsiu durstoma. Kad ne tos Karusios adatos ir kad ne Liudviko iritacija dėl mano nemokėjimo tvirtai įsigyti Karusios malonės, būtų man labai linksma vaišinti tuos svečius. Iš tikro, juk ne kasdien galima sutikti tokių originalių žmonių. Kartais be galo sunku išverti neprasijuokus.

Deja, kai kurie originalumai pasirodo ne be pamato, pavyzdžiui, tas Karusios sergėjimas vyro... Ak, koks nemalonus dalykas mane ištiko! Viena dieną reikėjo man eiti kažko į sodno altaną. Darau duris, o ten — Boleš ir Domeikienė! Taip nustebau ir rados taip drovu, kad nebeatmenu, ką bedariau, rodos, tariau „przepraszam” ir žaibu nubėgau atgal. Netrukus Boleš, sutikęs mane vieną, tarė, daug mažiau pasitikėdamas savim, kaip visados:

— Liczę na dyskrecję pani bratowej...

— Nieko nemačiau, nieko negirdėjau! — pertraukiau, tokia man buvo gėda ir taip koku kalbėti apie tai. Stebiuos, kaip jis neturėjo gėdos priminti tą atsitikimą. Argi galėjo manyti, kad aš kam nors pasakosiu?!

Paskui nuėjusi užrakinau altaną. Dabar tikrai nebeturės kur skirti savo rendezvous. Vargšė Karusia! Atleidžiu jai visas adatas ir iš visos širdies jos gailiuos. Žinojau, kad Boleš mėgsta gražiąją lytį, bet maniau jo tą jausmą pasireiškiant kiek idealesniu būdu. Bjauru! Juk iš teorijos puikiausiai žinau, kad taip atsitinka, tačiau kai gauni žmogus susidurti su tikru faktu, nenori tikėti savo akimis ir stebėdamasis klausi save: ar tai iš tikrųjų?

Ir kaip juodu susižinojo, kame susitiko? Juk, rodos, Boleš niekur nevaikščioja pats vienas? Ne be reikalo dėlto Liudvikas nemėgsta Domeikienės. Ir man dabar jos grožis visados jau bus užtemdytas altanos.

Laimė, kad mūsų svečiai neilgai beviešės pas mus.

Rodos man, kad palytėjau šlykščių šlykščiausią varlę — ir vis tebejaučiu ant pirštų tą palytėjimą. Kaip sunku, pažinus žmones, neniekinti jų! Reikia nuolat mąstyti apie savo silpnybes ir apie tai, kaip jos būtų pasireiškusios, esant kitokioms sąlygoms, ir jei nepasireiškia, tai kaip maža čia mūsų pačių nuopelno.

Man rodos, kad pasitenkinimo gyvenimu paslaptis teatspėjama tokiu būdu: žmogus neprivalo per daug reikalauti iš gyvenimo. Reiktų vaikus iš pat mažens mokyti, kad gyvenimas nėra kažkokia laimės duodamoji įstaiga, bet sunki, varginga tarnystė. Jei jis ir duoda kartais trumpų laimės valandėlių, tai yra jo malonė, ne pareiga. Jei žmogus taip žiūri į gyvenimą, tai jis nebėga galvotrūkiškai paskui tą laimę, neįtempia visų savo jėgų vien tik tai laimei sugauti žūt būt, nerėkia ir nesidrasko, jos neradęs, o kiekviena šviesia valandėle džiaugias kaip kokia dovana virš programos.

Turėjau malonų svečią — senelį Lukošį. Atėjo padėti pas mane pinigus — visą savo kapitalą, kelis rublius, suvyturtus į raudoną skurliuką. Surinko juos besimeldamas „už dūšeles” ir paskyrė sau palaidoti.

Labai mėgstu kalbėtis su juo. Ramybė plaukia tuomet į mano sielą, kaip perskaičius išmintingą knygą.

Kiek kartų iš visų pusių tenka girdėti skundžiantis mūsų žmonėmis: kokie jie esą klatingi, nedėkingi, vagys. Žinoma, visa tai moka mūsų „ludek pobožny”. Bet ar „ponai” — ne? Ir kaip dar, tik didesne skale. Dažnai klausiu save: koks turi būti išlavintas žmogus, kad turėtų teisės prikaišioti nedorybę jokio išlavinimo negavusiam savo artimui?

Viena žinau: savo santykiyje su dievu tie prasti žmonės yra atradę tiesą. Jų santykis su dievu — tai santykis mylinčio vaiko su geriausiu tėvu. Jei tėvas ir baudžia, jei tėvas ir spaudžia, jie žino, kad jis tai daro mylėdamas, jų naudai, ir nusižeminę bučiuoja tą baudžiančią ranką. O anieji, vadinamoji inteligentija, prieš dievą — tai vergai prieš savo poną. Vergai, kurie visados jaučias skriaudžiami, nekaltai kankinami ir nuolat kyla prieš poną. „Aš nesu padaręs nieko blogo, neturiu sunkių nuodėmių ant savo sąžinės, už ką dievas mane

spaudžia? Kodėl ne viskas yra taip, kaip noriu?” O mano senelis Lukošius — ne jis vienas, yra tokių daug aplinkui — štai eina jau devintą dešimtį, turėjo tris dukteris ir du sūnu, visi išmirė lig nepasenę; turėjo gražų gyvenimą, buvo išteklingas ūkininkas — kažki kas atėmė iš jo tą gyvenimą neteisingu būdu. Dabar teturi griūvantį lauželį miestelio gale, pakapyje, ir daržo sklypelį. Visoje trobelėje tėra dvi ruteli, nes neseniai kaimynas pasigėręs išdaužė visus langus. Išėjus jam kažin kur, vagis išnešė paskutinį prieglavį ir antklodę. Ir gyvena sau senelis vienas kaip pirštas; visa jo draugija — gauta nuo manęs višta ir iš kažin kur priklydusi katė. Žmonės atneša jam šio to, o jis meldžias „už dūšeles”. Jau kas kas, o jis, rodos, galėtų būti nepatenkintas savo likimu. Tačiau nesu girdėjęs iš jo lūpų nė vieno skundo žodžio. Nei ant žmonių, kurie jį nuskriaudė, nei ant dievo, kurs tai leido ir visus artimuosius iš jo atėmė. Tylios ašaros rieda jam per raukšlėtą veidą pasakojant, kaip mirė jo mylimoji duktė Marcelė.

„Kap pasijuta nabageli, kad jau nebegeera, ir pradieje sakyti dispazicijas, kap tas kad saki. Viskų paskyri, mažiausį daiktelių. Puikus tuoks skepets buva, pluonc, tris rublius muokiets, lijpi atidouti Strazdauskiene, kitą lungoutą — sava puode. Buva če daug žmuonių susirinkį, bet paskou visi išvaikščiuoje. Palikau vijnc pats besiedįs pri luovas, kap tas kad saki. Ana, nabagi, gul tap nuslabniejusi. Aš pasilenkįs ir veizu. „Papuneli, kuo tap veizi į muni?” — saka. „Marceleli, — sakau, — bene miršti?” — „Ne, — saka, — kap imsu mirti, pasakysu. Paskaitysi toumet saldžiausiuoje Jiezaus varda litaniją. Pajiškuok dabar.” Pasiemiau kningą ir meldous, kap tas kad saki. Tik staigu capt munij už runkas. „Papuneli, jau mirštu, skaityk litaniją.” Na kų dabar bedarysi? Niekur nieka. Veizu pruo lungą. Mažrimieni sava darže beraviejunti. Išbiegįs pruo duris, pašaukia, paskou, atsiklaupįs pri luovas, pradiejau skaityti litaniją. Tujau atbiega Mažrimieni, suieja ir kiti. Bet dar ne tujau miri. Dar nubučiaiva bruolius, munij runkas nubučiaiva ir vis saka: „Neapleiskit tieveli, neapleiskit tieveli!” Dar pabuva valundelę. Dar iemiau iš untra karta skaityti litaniją. Bet kap tik ištariau tus žuodžius: „Jiezau tykysis ir nužemintas širdijs” — Marcelis ir neblika.

Puo Marcelis į dvejus metus Pronciškus, paskou į metus Kazimiers, pou kits kita visi nu munis išeje. Par trejus metelius trys vaka kiaukšt, kiaukšt — ir neblika. Lai bün švenčiausiuoji dijva valia. Kap kartas atsiminsu anus visus, ar naktijs čiesi nemijguodams, ar dijną kumet, tap pradies gnaibyti širdelį, kap tas kad saki. Bet tujau ir pradedu gijduoti:

*Stuovi muotina verkdama,
Unt tuo kryžiaus regiedama
Sūnų sava prikaltą.*

Tučtujau kap imti nuim suopulį nu širdijs. Kų čia aš, menks vabals, kap tas kad saki, nuoru gyventi nequentiejįs, kad pats viešpats dijvas ir anuo švenčiausiuoji muotinelį tijk kentieje. Tik diekavuoti ir diekavuoti munij rek puonou dijvou. Vijnc palikau, senc, menks, vo del tuo nie badu nemirštu, nie niekur nieka Yra gerų žmuonių, apveiz muni, turu pastuogi. Ačiū puonou dijvou už visas luoskas!”

Senelis mėgsta pasikalbėti. Per dienu dienas pats vienas savo trobelėje, tik su „dūšelėmis”; eite retai teišeina, nes kojoss silpnos, o kadangi yra kurčias, tai nelabai kas tenori su juo kalbėtis. Todėl, manęs pas save sulaukęs ar čia atėjęs, šneka ir šneka.

Kartais gaunu ir prisijuokti. Šiandien pasigyre senelis, kad jam peršą kažką.

— Bet aš nie klausyti nenoru. Apie smertį rek jau munij mislyti, ne apie ženatvį. Kad aš nežanijaus, kap munuoji mire, išbuvau, kap tas kad saki, devyniuolika metų, aš dabar, mat, žanysious! Kad būčiau noriejįs, tumet pinkias būčiau gavįs.

Apyaklis, kurčias, vos paeina, bet turi žemės sklypelį, tai kuo ne jaunikis?

Nuostabi mįslė yra žmogaus siela. Kas, rodos, gali būti išlaidesnis už Liudviką, o tačiau jis irituoja pamatę, kad duodu ko nors pavargėliams. Širdį turi gerą ir pats duoda, kam reikia ir kam nereikia, tai kodėl? Mano nuomone, ir čia ta pati priežastis: jis nori savo

žmonoje rasti tų ypatybių, kurių pats stinga, ir dar iškeltų lig aukščiausios potencijos. Tuomet būtų buvus išlaikyta pusiausvyra, ir ką vienas būtų sugadinęs, tą antras būtų pataisęs.

Gerai sako Karusia, aš iš tikro esu nevykusi žmona Liudvikui, nes nesistengiu pataisyti to, ką jis gadina. Aš tik stengiuos davinėti taip, kad Liudvikas nematytų. Valandomis niekinu save už tai, o kartais man rodos, kad tai vienintelis kelias sugyventi su kits kitu: vengti iritacijos ir daryti, ką liepia sąžinė. Nežinau nieko. Tiek nežinau, kad nemoku atvirai priešintis ir pasiduodu čia savo prigimčiai, panašiai į prigimtį straigės, kuri, su mažiausia kliūtimi susidūrus, kuo greičiausiai lenda į savo kaušą, ir jei ką daro, tai giliai pasislėpusi.

Pilku rūku apsiaustas šiandien visas pasaulis, ir mane visą apsiautė rudens nuotaika. Klevų alėja nutiesta mirusių lapų auksiniu kilimu, o ant jo šen ir ten raudonuoja purpuriniai taškai, lyg kraujo lašai, išvarvėję iš sužeistos širdies. Ilgesys skverbiasi į visus sielos užkampius. Ilgu viso ko: saulėtų vasaros dienų, jau nuskendusiu amžinybėje, ir tų mirusių lapų, ir nužydėjusių gėlių, ir debesėlių, nuplaukusių į nežinomą toli, ir išlėkusių į dausas paukščių...

*Rudenio pilką dienele
per ūkanotus laukus
ir per nuliūdusį mišką
eina lėtai Ilgesys.
Medžiai visi apsiverkė...
Ašaros krint nuo šakų,
sunkias į motiną žemę.
Ak! čia nerasi smiltelio,
kurs kitą sykį nebūtų
vaikščiojęs šitais laukais,
kuris nebūtų čia verkęs,
kaip mano štai Ilgesys.
Žingsniais tyliais, sopulingais
eina lėtai Ilgesys.
Bet akys liūdnos, svajingos
lekia strėla į tolybę,
veržiasi per pilką rūką,
veržias per verkiantį mišką
tolimon mėlynon erdvėn.
Bet, visą žemę aplėkę,
nieko neranda, ak nieko,
kas jas galėtų pasotint,
kas jas galėtų nutildyt.*

*O sunkus kryžius taip spaudžia,
o kojos plūsta kraujais.*

*Tuomet, išskėtęs sparnus,
kyla nuo žemės aukštyn Ilgesys.
Kryžius jau tartum plunksnelė,
kruvinos kojos nebskauda.
Lekia aukščiau vis, aukščiau.
Pro auksaveides žvaigždes,
pro saulės dievišką akį,
dar vis aukščiau. Ant tų žvaigždžių*

*ieško kitų, liepsnotesnių,
ant saulės amžinos ieško
jis Saulių Saulės...*

* * *

Mūsų svečiai ketino viešėti pas dėdę Aleksandrą visą savaitę. Todėl didelis buvo mūsų nustebimas, kai penktos dienos pavakarį privažiavo karieta, o joje — ciocia Karusia, dėdė Boles, Žužu ir tarnaitė.

— Nesitikėjot taip greit mūsų sulaukti. Matot, pasiilgome jūsų ir parvažiavome greičiau, — tarė ciocia.

— Gerai sako Karusia, — pridūrė dėdė, — pasiilgome. Tiesą pasakius, nepaisant viso ko, pas jus geriausia.

Ciociai persirėdžius ir su darbeliu rankoj atsisėdus kanapoje, prasidėjo kalbos apie vaišes pas dėdę Aleksandrą. Ciocia ėmė stebėtis, kokia ta Aleksandrienė esanti nepaprasta, ideali žmona, ideali šeiminkė, kokia visur esanti tvarka, nė vienas trupinėlis neinaš niekais. Koks vaikų auklėjimas! Ir norint negalima esą nieko prikišti. Per visą laiką negirdėjusi iš jų nė vieno žemaitiško žodžio, užtai prancūziškai kalbą jau visai sklandžiai.

Čia dėdė pertraukė ciocią.

— Kam perdedi, Karusiu? Apie vaikus geriau tylėk. Tegu jie sau nors ištisą dieną kalbas žemaitiškai, bet teneesie tokie pasileidę, kaip tas jų vyresnysis sūnus. Tiesiog bjaurus berniukas! Įsivaizduokit, įsivogė į mano kambarį, atidarė mano neseserą, viską išmėtė, o vieną nagų šlifuojamąjį pabūklėlį sulaužė. Žinot, tie mano gražieji, tokie brangūs pabūklėliai, dramblio kaulo. Negirdėtas įžūlumas! Pareikalavau, kad duotų jam ryškčių. Kitaip, kuo jis užaugš? Bet abejoju, ar tai įvyko, nes iš viso ko matyti, kad tai motinos lepinamas valiūkėlis. Dar gerai, kad pats pamačiau jį išeinant iš mano kambario, būtų sake, kad tai ne jo darbas. Puikus egzempliorius auga, nėra ką sakyti!

— Dabar tu perdedi, Bolesiu, — tarė ciocia. — Ką darysi? Labai gyvo būdo berniukas. Bet apskritai viskas ten labai, labai comme il faut.

— Ką darysi, kad ir Aleksandras — gal taip pat dėl savo būdo gyvumo — kartais pasako tai, ko sakyti nepritiktų. Žinoma, aš čia nieko nepadarysiu, tik konstatuoju faktą, kad Aleksandruoliui toli lig to meilumo ir vaišingumo, kuriuo pasižymi Liudvikas. O ir Aleksandrienė su visu savo taigojimu nėra tokia švelni, kaip Liudvikienė. Dėl to ir sugrižau greičiau.

— Taip. Aleksandro liežuvėlis kartais mažumą per smailus, — tarė ciocia. — Užtai Aleksandrienės ypatybės išlygina visas nelygybes. Ak, kad šiame pasaulyje dažniausiai taip keistai jungiasi moterystės ir taip retai teviešpatauja jose harmonija! — giliai atsiduso ciocia.

Po tėvelio šviesiais ūsais klaidžiojo linksma šypsena.

* * *

Dieve, dieve, koks perkūnas kaboją viršum mano galvos ir kokia laimė, kad jis ant manęs nenukrito! Tai mamatės mylinti rankelė nuvarė jį nuo manęs.

Po pietų, kai visi sėdėjo salone, ciocia pašaukė mane ir tarė:

— Kadangi mano sumanymas liečia tave, tai pasiklausyk ir tu.

Paskui kalbėjo toliau:

— Irušia jau didelė mergelė, jau pabaigė aštuonerius metus, laikas jai mokytis kaip reikiant. Dėl to mudu su Bolesiu, norėdami palengvinti jums sunkų vaikų auklėjimo uždavinį, nutarėme pasiimti ją pas save. Boles su savo aukso širdimi noromis sutiko. Man be galo rūpi, kad mano tokie artimi giminaičiai gautų tinkamą auklėjimą ir mokslą, tad lavinsime Irušią kuo rūpestingiausiai. Turės prancūzų boną, geriausius mokytojus, muzikos lekcijas. Ir šiaip jau elgsimės su ja kaip su tikrąja dukterimi. O jei ji stengsis būti gera ir paklusni, duosime ne tik mokslą, bet dar kitokiu būdu aprūpinsime jos ateitį.

— Irusia atrodo rimta ir mandagi mergelė, — tarė dėdė Boles, — todėl tikiuos, kad netieks mums nemalonumų ir mokės įvertinti tai, ką jai padarysime.

Man ūmai pasirodė, kad mane kažkas stumia į baisią, juodą duobę. Pagrobiau mamatės ranką ir, prisiglaudusi prie jos, šnibždėjau:

— Juk neduosi manęs, mamate, juk neduosi!

O akys pilnos pribėgo ašarų. Tuo tarpu tėvelis tarė:

— Taip mane sugraudmo jūsų gerumas, kad nerandu žodžių savo dėkingumui išreikšti. Jūsų sumanymas toks netikėtas. Žinoma, skaudu mums būtų skirtis su Irusia, bet tai jos naudai. Žinau, kad pas jus bus kaip namie. Irusia, padėkok dėdei ir ciociai.

Nejudėjau iš vietos. Ašaros jau riedėjo man per veidą.

— Padėkok, Irusia, — tarė tyliai mamatė. — Ciocia ir dėdė trokšta tavo laimės.

Priėjau pirma prie ciocios.

— Ko verki, Irusia? — paklausė ji. — Ar nenori su mumis važiuoti?

— Man gaila mamatės... ir visų...

Čia ašaros taip gausiai ištryško, kad, nebegalėdama nė padėkoti dėdei, kuo greičiausiai išbėgau iš salono. Nika piešė vaikų kambaryje.

— Nika, Nika! mane ciocia vešis į Vilnių... aš pas jus visados gyvensiu... paliksiu jus visus, — sakiau kukčiodama.

— Nevažiuosi, Irusia, nebijok! Tėvelis ir mamatė tavęs neleis, — ramino Nika išsigandęs.

— Tėvelis jau leido...

— Tai mamatė neleis.

— Bet juk visados yra taip, kaip nori tėvelis. Aš nenoriu, Nika! Aš mirsiu be jūsų! Ir žinai, kaip ciocia nuolat bara, ir dėdė toks nervingas...

Nika pamąstė valandėlę.

— Neverk, Irusia. Aš žinau, ką padarysim. Ciociai ir dėdei išvažiuojant, tu pasislėpsi kur nors. Žinai, kur geriausia? Pas bobutę. Ten nieškos. O jei ateitų, tai užlįsi už žaliojo pečiaus. Neverk!

Bet manęs tas patarimas nepaguodė. Taip tik Nika tegali manyti, o aš jau žinau, kad jei mamatė ir tėvelis lieps važiuoti, tai ir reiks. Todėl, atsisėdus kertelėje, verkiau. Nika liovės piešęs ir sėdėjo susirūpinęs. Po valandėlės atėjo mamatė ir, glamonėdama mane, tarė:

— Neverk, Irusia, nevažiuosi. Mokysies čia pat, kol užaugsi didesnė.

— Ar tikrai neduosi manęs, mamate? — klausiau nušvitusiomis akimis, apkabinus mamatę.

Į kambarį įėjo tėvelis.

— Gražiai pasielgei, Irusia. tartum būtumei ne vyresnė už Jonelį. Ciocia daro tau tokią didelę malonę, o tu — tuojau birbti ir bėgti. Gražu! Ar bent supranti, kokią gėdą mums padarei?

Stovėjau išsigandusi, vėl nusiminusi, glausdamos prie mamatės.

— O tavo pasielgimo, Marynia, irgi kitaip negaliu pavadinti, kaip vaikišku. Juk tokio išlavavimo mes jai negalėsime duoti. Juk ir aš ją labai myliu, ir man be galo skaudu būtų su ja persiskirti, bet reikia savo egoizmą paaukoti vaiko gerovei.

— Ak, Liudvikai, kaip gali mane įtarti esant čia egoistę! Tiesa, būtų tai man baises smūgis, bet persigalėčiau, jei to reikalautų Irusios laimė. Bet juk jie iškreips mūsų vaiko sielą! Ar to nesupranti? Kuo ji pavirs, augdama tokioje atmosferoje? Ne, ne, niekad! Geriau teneturie ji to aukšto išsilavinimo nei tos aprūpintos ateities, bet teturie tai, kas brangiausia. Juk visados yra taip, kaip tu nori, Liudvikai, bet šį kartą aš iš visų jėgų ginsiu savo teises.

Niekados dar nebuvau mačius mamatės tokios susijaudinusios. Visuomet tokia rami, dabar kalbėjo smarkiai ir griežtai; visuomet blankus jos veidas dabar buvo paraudęs.

— Egzageruoji, kaip visados, ir dėl to esi nesukalbama. Pirma nurimk, o paskui pakalbėsime, — tarė tėvelis ir išėjo.

Tačiau šį kartą įvyko tai, ko norėjo mamatė. Nežinau, kaip ji įtikino tėvelį, ką kalbėjo su ciocia, tik pasilikau namie.

Bet ciocios malonės visai netekau, ir per tas paskutiniąsias dienas ji su manim nebekalbėjo. Tik kelis kartus žiauriai pažiūrėjus į mane, tarė:

— Pasigailėsi kada nors, bet bus per vėlu.

Mamatei ciocia buvo šalta kaip ledas. O dėdė Boleš buvo toks, kaip visados, ir negalima buvo numanyti, ar jis pyksta, ar ne.

* * *

Jau ruduo — šlapias, purvinas, pilkas. Lytus barškina į rutes, vėjas daužo langines ir kaukia kamine, padangėse kabo storos debesų drobulės. Šiandien jau išvažiavo dėdė ir ciocia, o su jiedviem ir tėvelis palydėti judviejų lig pat Vilniaus. Tie patys arkliai rytoj atveš mums mokytoją. Kad ir bjaurus oras, mums labai linksma šiandien. Jaučiamės lyg paukščiai, išleisti iš narvelio: galime vėl bėgioti tutinėdami po visus kambarius, nebereikia per dienas glaustis po savo kambariukų kampelius, bijant įkyrėti svečiams; nebereikia bijoti kiekvieno judėjimo, ne tokio, kaip reikia, pamokslo nuo ciocios ir priekaištų, kad esą matyti, kokioje draugijoje mėgstame dažnai būti. Nika ir Jonelis tuojau ėmė naudotis ta laisve: salono viduryje pasikinkė ketvertą arklių, sukrovė aukštą karietą iš kėdžių ir, atsisėdę su ilgais botagais, važiuoja, balsingai varydami savo bėglius žirgus. Tarnaitės tvarko ciocios ir dėdės gyventus kambarius ir rengia kambarį mokytojai, o aš džiaugsminga padedu. Nešame su mamate porą gražių žolynėlių, kabiname ant sienos kilimą, tiesiame ant stalo staltiesę. Norėčiau, kad tai mokytojai būtų pas mus gražu ir gera, labai jos laukiu, nes mamatės draugė, kuri mums ją rekomendavo, rašė, kad esanti gera ir mylinti vaikus.

Ir mamatė šiandien linksma.

— Žinai, Irute, — tarė man, — dėlto gerai kartais, kad viskas pasaulyje praeina.

Pietūs buvo labai linksmi ir guvūs, nes, mamatės ir mūsų nuomone, reikėjo giliai atsikvėpti, taip ilgai išbuvus suvaržytiems.

Tuo tarpu lytus liovėsi dulksnojęs, ir žvilgterėjo saulė. Tad pavalgę, prikrautu krepšiuku nešini, visi išėjome pasivaikščioti.

Alėjose margi, lengvi, šnabždūs lapai pavirto šlapia ir sunkia nešvarios spalvos mase; murzinuose laukuose, tarp rugienų ražų, šen ir ten dreba liūdnos violetinės gėlelės — paskutinės rudens gėlės.

Liūdnas pasaulis — bet mums linksma: taip ilgai nevaikščiojome su mamate. Tad visur užeiname: ir pas senelį Lukošių, ir pas Topilę, ir pas bobutę, kol krepšiukas visai ištuštėjo.

Grįždama mamatė sako:

— O aš žinau, ko jūs dar labai trokštumėt, ir noriu jums to džiaugsmo patiekti. Pakelkit balių ir pakvieskit Žvirbliukus.

Ir buvo labai iškilni puota, nes nuo svečių buvo likę visokių skanių daiktų. Pavalgę šokome su Žvirbliukais, mamatei grojant. Sutemus ir mūsų svečiams išėjus, mamatė ėmė dainuoti Rudens dainą, o mes, sutūpę prie jos kojų, klausėmės.

Jau paskutiniai garsai nurimo,

Jau paskutiniai paukščiai išskrido... —

plaukė meilus mamatės balsas. Paskui, skausmingas, ašarotas, skundės:

Vien ilgesys mano lieka per amžius,

Amžiną ilgesį savo sieloj jaučiu...

Ak, kaip greitai jau!

Ak, kaip greitai jau!

Mirė paskutinis žemas tonas, lyg sužeistos širdies mirštamasis dejavimas.

— Man labiausiai gaila, že juž nas ostatnie ptaszki požegnaly, — tarė Nika.

— Kai paukštelių nebėra, taip visur dabar tylu ir tuščia, — pasakiau aš.

— Ir visi lizdeliai tokie liūdni ir tušti, — pridūrė Jonelis.

— Viso ko gaila, vaikeliai, viso ko, — tarė mamatė.

— Žinai, mamate, ką aš pamąščiau, — tarė Nika. — Mes čia sėdime, susitūpę į krūvelę prie tavęs, kaip tik paukšteliai lizdelyje.

— Ir taip pat trys, kaip tame lizdelyje vašoklėse.

— Tiesa, Nika, — tarė mamatė. — Esat mano brangiausieji paukšteliai, ir kaip mums gera drauge! Tai mūsų laimingiausi laikai — ir mano, ir jūsų. Bet ateis laikas — laikas taip greit lekia! — ir išskrisite iš lizdelio... ir tuščias paliks lizdelis...

— Kur mes skrisime, mamate?

— Kiekvienas sau. Mokytis, paskui darbuotis sau ir kitiems.

— O mes ir vėl parlėksime, mamate.

— Taip, bet jau nebegyvensime taip, kaip dabar. Tuščias ir liūdnas liks lizdelis. Ir tik mudu su tėveliu — du senu paukščiu — nuliūdę betupėsime. Ir kuomet nors parlėkę neberasite nė mudviejų... O gal rudens viesulas kurią juodą naktį sugriaus ir patį lizdelį... Norėčiau kartais sustabdyti tą beširdį laiką, vaikeliai, kad ilgiau būtumėt tokiais mažais paukšteliais ir ilgiau galėčiau jus laikyti apgūžusi.

— Ar nenori, mamate, kad mes užaugtume?

— Žinoma, kad noriu! Noriu ir nenoriu. Būsitė tie patys, bet ne tokie pat. Ir mylimos jūsų akelės, kurias dabar bučiuoju, bus tos pačios, bet nebe taip žiūrės, ir jūsų šilkiniai plaukeliai nebe taip minkštai raitysis mano pirštuose.

— Mamate, kodėl sakei, kad, sugrižę į lizdelį, gal nei tavęs, nei tėvelio nerasime? — paklausė Nika.

— Nes seni paukščiai išlekia ten, iš kur niekas nebegrižta. Į tėvų dausas. Taip yra, vaikeliai. Ak, bet esti ir kitaip...

Ūmai antrame kambario gale kažkas stipriai pabarškino į langą. Mamatė krūptelėjo, visi išsigandę pašokome iš vietos ir nubėgome žiūrėti. Už lango juodavo naktis, ir nieko nebuvo matyti nei girdėti.

— Kas čia buvo? Kas čia buvo? — klausė mamatė neramiai. Jos akyse mačiau sopulingą išgaštį. — Koks tai buvo ženklas? Gal tai barškino likimas, kaip Bethoveno Likimo simfonijoje?

Ir, vėl atsėdus už pianino, mamatė pradėjo groti tą gražiąją simfoniją. Bet atmintinai temokėjo nedaug, tad, pertraukus ją, ėmė austi kažkokią be galo liūdną melodiją ir dainuoti rečitatyvu:

Ak, kaip bijo širdis! Lyg paukštelis ji dreba, o viešpatie,

ateities juodai uždangai kabant prieš ją, nelaimingąją.

*Kas ten slepias už jos? Kokios nuožmios baidyklės sutūpusios
budriai tyko užpulti mane, pro tą uždangą einančią?*

Baisios galvos jau kilst, smailianagės jau tiesiasi letenos,

balti dantys jau blizga, jau skamba, jau žvanga jų piktjuokis...

Ak įsmigs tie nagai man į širdį — paukštelį bedrebantį;

ak, suspaus mane letenos kietos šaltam savo glėbyje!

Ir nėra man galios sustoti, ir nėra man galios išvengti.

Kiekviena sekundė arčiau mane neša jų baisiojo glėbio.

Šaltas prakaitas drėkina kaktą, širdis plakus liaujasi...

Geležinį baidyklių tų glėbį suminkštink, o viešpatie!

Taip liūdnai dainavo mamatė, o manyje kilo žinomas jausmas, kad visi mirs, o aš pasiliksiu viena.

Baisu man rados, ir tariau mamatei:

— Mamate, eikim iš čia prie žiburio.

Mamatė uždarė pianiną, ir nuėjome į valgomąjį, kur viršum stalo linksmai degė lempa, ant staliuko maloniai užė samovaras, o Nika su Joneliu, užsikvempę ant stalo, žiūrėjo kažkokius paveikslėlius.

* * *

Ir praėjo viskas, ir prabėgo... Praėjai ir tu, o motin mano, į dausas išlėkusi iš lizdo. Bet pirmiau dar išlėkė paukšteliai.

O lizdelį viesulas sudraskė...

* * *

*Dabar visi jūs vėl drauge — lizdelį
susukę ten, kame jau nieks neirsta.
Girdi jau, motina, harmoniją stebuklingą,
kurios sugauti čia stengeis iškreiptą toną,
ir grožį jau matai, už viską čia gražesnę,
už Alpių ežerus, už veikalus artistų,
kurių čionai neteko tau regėti.
O aš — lizdelio mūsų paukštis paskutinis,
pats vienas čia palikęs taip ilgai,
skrendu pas jus, mamate, vis artyn, artyn...
Netrukus sunkūs plyš lėlutės-kūno vysčiai,
siela — drugys auksinis — nulėks pas jus į lizdą.
Tikiu: vėl kada nors paglostys mano veidą
rankelės tavo švelnios, kvapios kaip tos rožės,
ir tavo liūdnos akys man šypterės laimingai.
Prie rankų tų brangių pripuolus ilgioms lūpoms,
kaip Tomas viešpaties žaizdas kai palytėjo,
sušuksiu, laimėj skęsdama: Mamate mano!*